

Ўз 2
У 80

Лола ЎРОҚОВА

КЎЗГҲ

16+

**Kitob shu yerda ko'rsatilgan muddatdan
kechiktirilmagan holda topshirilishi shart**

Ilgarigi berilmalar miqdori _____

--	--

Лола ЎРОҚОВА

КЎЗГУ

Ғафур Ғулом номидаги нашриёт-мағбаа
ижодий уйи – 2018

УЎК: 821.512.133-32

КБК 84(5Ў)6

Ў 82

Лола Ўроқова. – Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи, 2018. – 184 б.

Лола Ўроқова ўзининг “Ҳассага таянган бир кун”, “Икки дунё оралиғи” ва бошқа кўплаб китоблари билан ўқувчиларга яхши таниш. Навбатдаги китобдан адибанинг катралари ўрин олган. Кичик жанрнинг катта имкониятларини намоён қилган бу жажжи асарлар фалсафий мушоҳадаларга бойлиги, услубининг ўзига хослиги ва тилининг равллиги билан эътиборни тортади, мунозарага чорлайди.

УЎК: 821.512.133-32

КБК 84(5Ў)6

© Ғафур Ғулом
номидаги нашриёт-
матбаа ижодий уйи,
2018

ISBN 978-9943-5011-6-4

*Аслинг каби кўрин,
кўринганинг каби бўл.
Жалолиддин РУМИЙ*

ЎЗИ

Эҳ-хе... Унинг атрофида кимлар парвона бўлмади: кампири, ўғил-қизлари, келинлари... Бири келмай бошқаси кетмади. Тун-кун навбатчиликда туришди, ёлғизлатишмади. Нима демоқчи эканини юз ифодасиданок билишди. Айтганини муҳайё қилишди. Ҳеч ким миннат қилмади, ҳамма хизмат қилди...

Бундай толе тўшакда михланиб қолган ҳар бир кишига ҳам насиб этавермайди.

У шукур қилади... Шукур қилади-ю, барибир юрагини армон пичоклайди. Ҳамма унга хизмат қилсаям, ҳамма атрофида гирдикапалак бўлсаям, ҳамма оқ ювиб оқ тарасаям, бирови қўл, бошқаси оёқ бўлсаям – ҳеч ким унинг ЎЗИ бўла олмаслигини аллақачон англаб етган.

МЕВА

Мевали дарахтга ўтган ҳам тош отди, кайтган ҳам. Ногаҳон тошлардан бири мевага тегиб, узилиб тушди. Тош теккан жойи бир зада бўлса, ерга тушган жойи яна бир зада бўлди – кўркини йўқотди. Энди унга ҳеч ким қарамай қўйди: тош теккан дейишди, зада бўлган дейишди. У дарахтнинг соясида, оёқ остида қолиб кетди...

Отилган тошдан эҳтиёт бўлмаганидан пушаймон Мева.

МУСАВВИР

Уни ҳамма буюк мусаввир деб билди. Чизган сувратларига боқиб маза килди: ям-яшил далалар, пурвикор тоғлар, поёнсиз осмон, турфа феълли одамлар, қўйингки, кўз кўриб турган нимаики бўлмасин унинг чизмаларида қайта жонланди. Қаламини ўйнатиб, рангларни сўйлатиб, ўхшатиб чизди.

Аммо ҳеч ким уни шунчаки оддий нусхакаш экани ҳақида ўйлаб ҳам кўрмади. Аслида ҳеч кимдан кўчирмайдиган, ўғирламайдиган ва фақат яратадиган энг буюк мусаввир Табиатнинг ўзи.

МУҲАББАТ

Улар бир-бирларини кўрмай, билмай тақдир тақозоси-ю, ота-она ризолиги билан турмуш қуришди. Жуда, яхши яшашди. Ҳаётлари тинч ва осуда бўлди. Баъзан тортишиб қолишса-да, зум ўтмай эсдан чиқаришди. Бировдан кўп, бировдан кам бўлишмади. Бориға шуқур қилишди. Болаларнинг дунёга қелиши ришталарни мустаҳкам этди.

Иттифоқо эрнинг янада яхшироқ яшагиси қелиб қолди. Оиласини янада бахтиёр кўргиси келди. Ишга отланди. Узоқроқ жойга. Аёли термулиб қолди. Болалари соғиниб қолди...

Қизик, телефон аёлнинг овунчоғига айланди. Ошхонага кирса ҳам, кўшниникига ўтса ҳам кўлида телефон. “Дадаси кўнғироқ қилиб қолишлари мумкин”, – дейди ҳар икки гапнинг бирида.

Эри кўнғироқ қилиб қолган пайтлар юзлари яшнаб, қизариб кетади. “Кўнғироқ қилдилар, – дейди қувончини ким биландир баҳам кўргиси қелиб. – Соғ-саломат, ишлаётган эканлар. Ноябрьрда қайтаман, дедилар”. Шундай дейди-да, кўшиб кўяди:

“Қачон ноябрь келаркин?”

Эри кўнғирок килавермаса аёл фаромуш ҳолда бир нуктага термулиб, хаёлга чўмиб кетганини ўзиям сезмай қолади.

Аёлни кузатиб турарканман, хаёлимдан бир ўй кечди:

“Муҳаббат деганлари шу эмасмикин?”

У

У шундоқкина сиз билан, ёнгинангизда яшайди. Қўл узатсангиз етади, аммо ушлаб бўлмайди, жон билан баробарки, ташлаб бўлмайди. Аслида ундан содиқ дўст йўқ, қувонсангиз қувониб, қайғурсангиз ранж чекадиган, жони оғрийдиган. Сиз ундан, у сиздан айро яшамайди, яшолмайди: келар йўл ҳам, кетар йўл ҳам битта!

Бир айби баъзан ақлда пешгирлик қилмоқчи бўлгани, мен мавжудман, овозим ҳам бор, сен эса мавҳумотсан, дегани. Бу билан у ақл деб номланган иноятнинг қудратини унутиб қўйсада, сизга яхшилик тилайди. Унга кулоқ тутиб гоҳ бахтга бурканасиз, гоҳ...

У сизнинг Юрагингиз...

ХУРМО

Онаси янги уй куриб чиккан ўғлига, болаларинг билан ейсан, деб бир челақ хурмо илинди. Бу илтифот ҳовлидаги келинга ёқмади, харидор ҳисобини олиб кетган, эртага узишга келади, деб қиёмат қилди. Ўғил челақни ташлаб кетди...

Иттифоқо, шу кеч ҳаво кескин совиб, кучли қор ёғди. Қаҳрланган табиат дарахт шохларида олтиндай осилиб ётган сап-сарик хурмоларни музлатиб, қорайтириб ташлади. Бир кун аввал узилган бир челақ хурмогина омон қолди...

Тонг саҳардан Ука челақдаги хурмони кўтариб акасиникига борди. Ака қабул қилмади ва... Баҳорда ҳовлисини тўлдириб хурмо экди...

ТИНГЛОВЧИ

У важоҳат билан, тўполон билан кириб келди. Гўё атрофда бўрон кезгандай, дарё тўғонини бўзгандай, гармсел ҳамма ёқда тўзгандай бўлди. Лаби лабига тегмай, бошини эгмай гапирди. Сўзлаб толмади, айтмаган гапи қолмади. Дам сиёсатдан, дам иқтисоддан олди, бор дардини тўкиб солди. Алами юрагига

сиғмади, орада кўзидан ёш тўкиб йиғлади. Ким-дандир нолиди.

Тингловчи на сўзини бўлди, на фикрини. Уни англади ва сабр-бардош билан тинглади. На гапинг тўғри деди, на нотўғри. Эшитаверди, эшитаверди...

Ниҳоят “бўрон” тинди. Бардош уни синдирди, лойқаланган сувни тиндирди. Энди тингловчи жиловни кўлга олди, ўзи ҳам у томон ўтиб олди. Уни кўллади, гапини маъқуллади ва хатосини ҳам секингина бўйнига илиб кўйди.

“Мени ҳеч ким сиздай эшитмаган... Тинглаганингиз учун раҳмат!... Чарчаганга ўхшайман, шекилли”...

У шу сўзларнигина айтиб, мусичадай ювош тортиб чиқиб кетди...

ЖАВОБ

Осмонларда учиб юрган ёшлик ерда судралиб кетаётган кексаликка қичқирди:

– Ҳей!... Менга етолмайсан... Мен осмон-у фалакдаман... Оймомо шундоққина оёғим остида. Кўлимни узатсам юлдузлар кафтимга кўнади. Менга етолмайсан...

Кексалик жавоб кайтарди:

– Учавер, набирам, учавер... Сенга етишим шарт эмас... Мен у жойлардан аллақачон учиб ўтганман. Яхшиси, ўзинг менга етиб келишинг хакида ўйла...

ТУПРОҚ

У ҳеч қачон ҳаволанмайди, кибрланмайди. Шундоқкина оёқ остида тўшалиб ётади. Уни босадилар, тепадилар, кавлайдилар, аммо ранжимади, ранж чекмайди.

У онадай хоксор, отадай улугвор, Ватан билан баробар.

Келар Макон ҳам – у. Кетар Макон ҳам – у.

ДАРАХТ

Табиатнинг энг олий мавжудоти ҳисобланмиш одамзод атрофни яшнатиб, яратадиям, куритиб тўзғитадиям. Дам ёғоч-у тахта, дам ўтин-у болор деб яшнаб турган дарахтларни кесиб ташлайди, уларнинг инграганини эшитмайди, жони азоб чекканини ҳис этмайди, сабаби у – дарахтга бегона, у – одам.

Дарахт – олижаноб! Ўч олишни билмайди – одамзодга турфа хил меваларини армуғон килиш

билан бирга у нафас олаётган хавони софлаб, созлаб бераверади.

ШОГИРД

Ундан шогирди ўзиб кетди. Курсиси баландлашди. “Ўзимники катта бўлди”, деб қувонган устоз ўзиникидан топди. Шогирд унга келар йўлларни бекитиб ташлади, устозни бир четга суриб қўйди.

У ҳам худди шундай қилганди устозига. Қайтар дунёнинг қайтиб келганини англади шунда.

ТАЁК

Таёкни тикка қилиб қўйдилар. Ой ўтди, йил ўтди, йиллар ўтди. На шох чикарди, на барг ёзди, қаккайиб тураверди таёк.

Эсиз вақт...

КИТОБ

У эрталаб атай китоб дўконига кирди, кизи неча кундан буён “Ўзбек халқ эртаклари”ни олиб беринг, деб хархаша қилгани-қилган.

Пештахтадан китобни олиб, нархига каради: 25 минг сўм!.

“Захардан киммат-ку”, — лаблари буришди унинг. Қўлини чўнтагига бир сукди, бир чикарди, китобни бир олар бўлди, бир олмас.

“Арзимаган битта китобга шунча пул тўлайманми? Шунга сахал кўшиб икки кило гўшт олсам хотин бир ҳафта қозон қайнатади”, — ўйлади у ва китобни жойига қўйиб, дўкондан чиқиб кетди секин.

Йўлдалигида ҳамкасби кўнғирок килди: туманга иш юзасидан келган курсдош дўсти уни йўқлатибди.

...Тушликни курсдошлар бирга килишди. Шу куни у дўстининг димоғини чоғ қилиш учун 100 минг сўмнинг бошига сув қуйди...

УКА

У, ёнида хотини, “Нексия”сини учириб борарди. Иттифоқо, боғча рўпарасида, қўлида катта сумка, икки боласи билан судралишиб кетаётган опасига кўзи тушди. Ихтиёрсиз машинасини секинлатди, опасини уйига элтиб қўйгиси келди ва зимдан хотинига қаради.

Эри кўрган манзарадан энсаси қотган жувон кошларини чимириб, ковоғини осиб олганди. Хотиннинг турки масалани ҳал килди:

опасини элтиб қўйишга ҳадди сиғмади ва яна “Нексия”сини учуриб кетди...

Хотиннинг зўри – эрнинг шўри.

МАСАЛ

Оғзи кип-қизил қонга тўлган бўри куённи суд қилар бўлди. Ҳайвонлар хайрон: нега ўрмонни ларзага солган қоплонни эмас, товуқларни қийратган тулкини эмас, текканга тегиб тегмаганга кесак отган маймунни эмас, айнан кўй оғзидан чўп олмаган куённи...

Негаки, куён рўйхатга тушган, демакки, ўтга тушган. Оғзи кип-қизил қон бўри қилдан қийиқ ахтариб, тирноқ остидан кир топиб куёнбойни муттаҳамга айлантирмагунча қўйиб юбормаслиги аниқ...

ИЛЛАТ

Унинг ичида бир иллат борки, нима деб ном қўйишни билмай хайронсиз. Бу иллат қаршисида ҳасад ҳам ип эшолмай қолади. Тоғнинг бир қоясига чикиб олиб текканга тегиб, тегмаганга харсанг улоқтиргани-улоқтирган. Мўлжали нишонга тегса берди Худо, тегмаса урди Худо.

Ундаги иллатни туғма десангиз, гўдакда бу иллат не килсин хали онги бўлмаса, дейсиз. Кейин пайдо бўлган десангиз вужудига чирмашиб, етмиш минг томирини ўраб олганки, туғма бўлмаса шунчалар чукур илдиз отиб кетармиди, дейсиз.

...Ҳаммадан қояга қийин: атрофида на бир гул унади, на бир гиёҳ.

ҚУДРАТ

Пул авлиё эмас, аммо кези келса оқни қора, қорани оқ қилишга кодир.

БАНДА

У мансаб отини кучоклаганича қил устида турганини билсаям пастга тушай демайди.

Йиқилиб тушса, майиб бўлиши ҳеч гап эмас.

АЖР

Ҳомиладор аёл касалхонага тушди-ю балога қолди. Ортидан янги хонадонидегилар йўқлаб ҳам келишмади. Не бўлди, деб сўрашмадиям.

Касалхонадан қайтиб уйига бораркан, дарвозадан киритишмади. Ортига қайтаришди. «Ўғлимнинг умри касал хотин билан ўтишини истамайман», – деди қайнона. Қайнота хотинига қарши бир сўз айтолмади.

Отанинг сояи давлатида ўсган ўғил учун дунёнинг у томони ҳам, бу томони ҳам баробар эди.

Хуллас... Келинчак ўғил кўрди. Маҳалла-кўй аралашиб, қайнонани инсофга чакирмоқчи бўлишди. Инсофга келмади. «Бошқа жойга оғиз солиб қўйганман, гап битта», деб туриб олди.

Келин оғринди. Жуда ёмон оғринди. Лекин ялинмади. Қайрилиб ҳам карамади. Боласини бағрига босганича ўз йўлидан мағрур кетаверди. Турмушга ҳам чикди. Иззатини жойига қўядиган хонадон соҳибаси бўлди.

Куёв эса... Кўп ўтмай автохалокатга учради. Қарийб бир йил тўшакда михланиб ётди. Бой-вачча ота кўрсатмаган дўхтири қолмади. Бир амаллаб оёққа турғазди. Уйлантирди. Бўлмади, ажралишди. Яна уйлантирди. Ҳеч биридан фарзанд насиб этмади.

Қизик, ажр у дунёда дейишади. Лекин ўғил шу дунёнинг ўзида ажр билан рўпара бўлди. Бир пайтлар ўзи оёқ-ости қилганида бағрини

очган етти ёт бегона кишини «дада» деб этагини ушлаган ўглининг киёфасини хаёлларида чизгани-чизган.

ЛОЙҚА

У кулокнинг бир четида ўтириб олиб, сувни лойқалатгани-лойқалатган. Бу ҳам етмагандай лойқа тикилган жойга бориб, кулокнинг бошини ёзғиргани-ёзғирган.

Хар каллада хар хаёл, у эхтимол, кулокнинг бошини эгалламоқчидир. Ахир мақсад йўлида аблахликдан қайтмайдиганлар бор-да.

ОДАМЗОД

Унинг ёши бир жойга борган, хотираларини кучоклаб олиб, болалигини, ёшлигини кумсагани-кумсаган. Аммо кўнглига қўл сукиб кўрсангиз, орқага қайтишни истамайди, гарчи ортда мусаффо болалиг-у, бебаҳо ёшлик, кўз сузиб турса ҳам.

Ахир ҳамма нарсани бошидан бошлашнинг ўзи бўладими? Умр, у канчалар жозибадор бўлмасин, фақат бир марта кечирилади. Хотиранинг ўзи гўзал, агар у мазмунли бўлса...

Бир йигитга қўл узатиб, боши маломатдан чикмай қолди унинг. “Тенг тенги билан, деди онаси. “Менинг ақлли кизим бор, деб юрсам бу ишинг нимаси энди, деди отаси. “Танлаб-танлаб тозисига учрабсан”, деди акаси. “Маликанинг ишқи қурбакага тушибди”, деди аламзада ошиғи.

Хуллас, бўлажак куёв ҳеч кимга ўтириш-масаям ҳамма бир бўлди, киз бир бўлди – қалбидан бошкага кулоқ солмади. Ҳамманинг кўнгли қолган йигитга кўнглини берди, ундан нуқсон эмас, фазилат кидирди.

Меҳр кучини кўрсатди, мухаббат кучини кўрсатди ва, охир-окибат, у йигитни элга қўшди. Унинг эри эр эмас, эр-йигит бўлади.

ҚЎШИҚ

У даставвал юракда туғилади ва қоғозга тўкилади. Оҳанг уни безайди, овоз тузайди. Сўз, соз ва овоз жўр бўлиб, мисли нур бўлиб қўшиққа айланади, парвозга шайланади. Унга вужудни кулоқ қилиб тутишади, тинглаб дунёни унутишади. Шунчалар оҳанграбоки, ҳам-

мани ром этади, гоҳ киши ракс деб аталмиш ҳаракатлар билан оғушига сингиб кетади.

Тарихи ҳам азал-азал, тўй-тантаналар унинг бирла гўзал. У бор жойда юрак жўш уради, қалбда қувонч ин куради. Туйғулар жунбушланиб, танага сиғмайди, унга муҳаббат туғмами, боланинг кўнглини ҳам чўғлайди. Ҳатто бешикдаги гўдак ундан ором олади, аллага айланиб, қалбига эзгулик уруғин солади.

Аслида, юракда туғилган ва юракдан таралган нур ёришиб, сўз, соз ва овоз қоришиб яна юракларга сингиб кетади.

КЕНЖА КЕЛИН

У кенжа келин эди. Бир овсин у ён кетди, бир овсин бу ён. Уни келин бўлиб тушган ҳовлисига михлаб, михга бойлаб кетишди. Қимирлай олмайди. Қимирласа ҳам ҳаракати ипнинг узунлигидан нарига ўтмайди.

Энг ёмони, оғзини ҳам бойлаб кетишди, кекса чол-кампирининг чеки менга тушганми, дейиши билан данғиллама ҳовлиси сенга текканидан кейин чеки ҳам сеники-да, дейди ўнлаб оғиз бир пайтнинг ўзида.

У чол-камбирнинг хизматини қилди, аммо иддао билан, таъна-ю зарда билан ранжитиб, юракларини оғритиб.

Улар ўлиб қутулишди...

Шу тарзда келин умрининг у бекатидан бу бекатига қандай бориб қолганини ўзиям сезмай қолди. Уч ўғлига уч келин қилди ва кенжаси билан қолди.

Қизиқ, қайнона-келиннинг тупроғини бир жойдан олган экан, келини худди ўзига ўхшади...

ОРЗУ

Унинг ўзига етиб бўлсаям охирига етиб бўлмайди. Шундоқкина биттасига етсангиз бошқаси пайдо бўлади. Сўнг... Яна бошқаси... Хуллас, охири кўринмайди. У истак бўлиб инсонни олдинга кистаб туради. Унга интилиб, унга талпиниб, умрининг сўнгги бекатига етиб келганини сезмай қолади киши.

Қизиқ, инсоннинг ҳаёти тугаса ҳам истаги — орзуси тугамайди, ҳатто васиятида ҳам сингиб кетади у.

ОЙНА

Одамни билмоклик учун чиройли сўзи ва чиройли суврати мезон бўлолмайди. Кўнглини ҳам билиб бўлмайди. Бироқ баъзан кичик бир амали ҳам унинг сийратига ойна бўлади.

Қилган амали, бу – одамнинг ойнаси.

ЕР

Отасидан қолган бир парча ерни талашиб кетди оға-инилар.

“Ер меники, – деди тўнғичи. – Уч ўғлим бор, биттасига уй қуриб бераман”.

“Йўқ, меники, – деди ўртанчаси. – Домда яшаш жонимга тегди, бир парча ерга зорман”.

“Отам ер сеники, деган, – акаларига эътироз билдирди кенжатой. – Унга менг ҳақлиман”.

Уларнинг мунозарасига сингиллар аралашди.

“Яхшиси, ерни сотиб, пулини тенг тақсимлаймиз, – деди катта сингил. – Сих ҳам куймайди, кабоб ҳам”.

“Тўппа-тўғри, – уни тасдиқлади кичик сингил барибир ўзига ер тегмаслигини билиб. – Худди шундай қилиш керак”.

“Бекорларни айтибсанлар, – сингиллари-га ўшқирди тўнғич ўғил. – Нима, Мирзакаримбойнинг гапини эшитмаганмисан? Эр киши ер сотмайди, ер сотган эр бўлмайди. Ер – меники”.

Уларнинг жанжалини эшитиб турган Ер қахрланди:

“Устимдан бунча талашасиз. Меники, меники дейсиз. Аслида сенлар меники...”

ДОРИЛФУНУН

Инсонда ҳамма нарса туғма бўлганида ўғрининг боласи ўғри, тўғрининг боласи тўғри бўлаверарди. Яхшиямки, дунёда ҳаёт деб аталмиш дорилфунун борки, бу унинг учун кўшимча имконият ва унда таҳсил олиб ўғрининг боласи амалдор ёки аксинча бўлиши мумкин.

Қазисан, қартасан, асли наслингга тортасан, деб айтишган бўлса-да, ҳаёт дорилфунунидан сабоқ олганлар ҳам кўп.

МЕҲМОНХОНА

Минг йилми, миллион йилми, ой ўша-ўша, офтоб ўша-ўша! Осмон ҳам ўша-ўша! Факат

одамларгина ўзгариб туради! Ҳар кун, ҳар соат, ҳар дақиқа ва ҳатто ҳар сонияда ўзгаради: кимдир келади, кимдир кетади. Дунё, — бу меҳмонхона.

Ажаб, омонат дунёда бунчалар дунё талашмасак...

НИҲОЛ

У келин қилди-ю, келиндорлик қилолмади. Жиловини бошидан олиш учун мурғаккина ниҳолни минг кўйга солди — дам у ёкка эгди, дам бу ёкка. Эга-эга синдирди. На ўнгани кўйди, на ўсгани.

Бошқа ниҳол экди. Бу ниҳол маҳкам экан: эгилмади, синмади, боз устига тиканини санчиб-санчиб олди.

Барибир унияма ковушини тўғрилаб кўйди...

Латтачайнара ўғилнинг икки кўзи онасида, қулоғини динг қилиб олган: энди қанақа ниҳол экаркин?

ГУНОҲИ АЗИМ

У маҳаллага йиғлаб келди. «Ёрдам беринг, амакижон», — дея раисга ёлборди. «Ёрдам бе-

ринг, опажон», – дея маслахатчига ялинди «Оиламни асраб қолай. Ўғлим бор – ҳаётдан умидим бор. Эримнинг оила аъзолари қабул қилишмаяпти. Тўғри, ёшлик қилгандирман, хатолик ўтгандир мендан. Лекин тавба қилдим, десам ҳам кулоқ солишмаяпти. Боламни тирик етим қилманг, десам ҳам унашмаяпти. Аллақачон бошқа келин топишибди. Аллақачон тўйга ҳозирлик кўришяпти. Мен нима қиламан? Болам нима қилади?..»

Яна нималар демади шўрлик. Тошлар бўлса эрирди. Музлар бўлса эрирди. Бирок қайнона эримади. Қайнота эримади. Эр эримади. Юраклари тош экан. Вужудлари муз экан. Маҳалла аралашиб, қанчалар савоб ишлар қилинганди. Жар ёқасидаги рўзғорлар тинчиганди. Лекин шу ёлбориб-ёлбориб йиғлаётган жувонга келганда ожиз қолишди.

«Мен улар билан аллақачон қудачиликни узганман», – деди беш вақт намозини қанда қилмайдиган қайнота.

«Ўғлимга ундан яхши қизни олиб бераман», – деди ўзининг келинлигини унутиб юборган қайнона.

«Қасал, ранги заъфарон», – деди ҳар нарсага тумшуғини тикиб турувчи қайинсингил.

«Ойда, йилда бир келсам саломини зўрға беради», – деди иззатталаб кайнопа.

Хуллас, бирови у деди, бирови бу.

Хўш, куёв-чи? Куёв нима деди?

Куёв: «Сизлар нима десаларинг, шу!» – деди.

Бир оила чилпарчин бўлди. Бир оила барбод бўлди. Аммо... Айтишларича, кушнинг уясини бузиш ҳам гуноҳи азим экан. Улар эса... Билмадим, бу оиланинг кўргулиги кандай бўлса?..

КИШ

Киличини қайраб киш келди. Чор атрофни окликка буркаб, поклади-ю, аммо кўлида қайралган қиличи бор – совук забтига олса борми, қариб-чириган дарахтлар-ку майли, ҳали сояси ва мевасидан одамлар баҳра оладиган боғ-у боғот, эндигина кўкка бўй чўзаётган кўчатларни ҳам аяб ўтирмайди – қиличдан ўтказади.

Оқликдан ҳам кўрккулик...

АРЧА

Хамма дарахт тўрт фаслда тўрт турланиб, кийим-бошини алмаштиради – факат арчадан бошқа.

Факат арчани офтоб олмайди, совук урмайди, сарғайиб, яланғоч колмайди. Саратон тафти-ю, аёзнинг қаҳри писанд эмас, қай фасл бўлмасин яшил либос билан пешвоз чиқиб, яшил либос билан кузатиб қўяди. Бунчалар аслини асрамаса бу арча деганлари.

Арча – ўз-ўзига садоқат тимсоли.

РАНГИН ДУНЁ

Табиатнинг нималигини бир сўз билан ифодалаш мумкиндир, аммо ранги таърифига сўз ожиз. Негаки, унинг ранги шу қадар хилма-хилки одамзод ҳаммасига ном бериб улгурмаган. Биргина яшил рангнинг ўзи юз дарахтда юз товланади.

Табиат – аслида ранглар дунёси. Унга боқиб, кўз қамашиб, ҳатто ўз танидаги турфа рангларга ҳам тузук ном топмаганидан хижолатда одам.

БОЙЛИК

Ол кулим, деса бойликнинг келиши осон, кетиши ундан-да осон. Факат уни асраш қийин.

МУСИБАТ

Ўша тонг:

осмон гумбазига осилиб, офтоб ерга кулаб тушгандай;

ёмғирлар ўрнида тошлар ёғилиб, балиқлар дарёда кабоб бўлгандай;

оймомо самони тарк этиб, юлдузлар саргайиб, етим қолгандай;

дов-дарахт ёниб бир сиқим кулга айлангандай, дунё тўзғиб кетгандай;

томиримда қон эмас, вулкон айлангандай, неки аъзом бўлса танамни тепгандай;

ўтган умрим тушга айланиб, қирқ йиллик уйкудан уйғонгандай бўлдим.

Ўша тонг...

Онамнинг жонлари узилган эди...

БЕГОНА ЎТ

У ҳовлисига экин эки-ю, киладиган юмуши бегона ўтларни юлиш бўлди. Аммо ҳар гал экинини суғорганидан кейин ёмғирдан кейинги кўзиқориндай бошини кўтарган ўтларни кўриб энсаси қотди ва юлиб ташлайверди. Ҳосилини

йиғиштириб олаётганда ҳам унда-бунда қуёшга талпинаётган ўтларга кўзи тушди, бунчалик беор бўлмаса булар, деб қўйди.

Аммо экин эккан тупроғи аслида ана шу бегона ўтнинг ўз уйи – ўлан тўшаги эканини хаёлига ҳам келтирмади у.

ТАДОРИК

Остона хатлаб уйга киришингиз билан димоғингизга жаннатнинг ҳиди урилади. Аслида жаннатнинг ҳиди қандай бўлишини ҳеч ким билмайди. Бироқ хонадаги муаттар ифор гўё жаннатнинг ҳиди бўлиб туюлади. Кўзларингиз, энг аввало, қадим усталар маҳорат билан ясаган реза токчалардаги гулдонларга тушади. Чинни райҳондан тортиб тоғ райҳонигача, гулсафсардан тортиб атиргулгача яшнаб турибди. Кийик ўти дейсизми, тоғ чойи дейсизми, яна номини билмайдиган аллақандай гиёҳлар солинган гулдонлар тизиб ташланган.

Хуллас, реза токчанинг ҳар бирида гул ёки гиёҳ бор. Уларнинг ҳидлари жамланиб, ўзига хос бир ифор яралганки, тўйиб-тўйиб нафас олгиси келади кишининг.

Тўқкиз рангин болорли, чиройли араби гилам тўшалган бу уйда ҳамма нарса бир-бирига мутаносибдай. Уйнинг бир четидаги тўшакда эса 80 ёшдан ошган, қордай оппоқ соқоллари кўксига соя солиб турган чол ўлим тўшагида ётибди.

Чолга нигоҳи тушган ҳар қандай киши уни уч йилдан бўён тўшакда михланиб қолганини тасаввурига ҳам сиғдиролмайди. Гўё у ҳозиргина таҳорат олиб намоз ўқиган-у, бироз мизғиб олиш учун чўзилгандай. Бош томонидаги бир коса сап-сарик анжир ҳам жаннатни эслатиб туради. Пиёладаги анжир сувини кўриб, уни қошиқча билан чолнинг оғзига томизилганини сезиш кийин эмас.

Чол ёлғиз эмас. 55 йил умргузаронлик қилган кампири кўлидаги райхонлар билан чолини елпиб ўтирибди...

Тириклик ва ўлим орасидаги манзара бу. Оғирлашиб қолиб, фоний дунёдан боқий дунёга йўл олаётган чолга кампирининг сафар тадориги бу.

Хонага киргач, атрофга разм солиб яна бир нарсани — бу манзарага Аёлнинг улкан калби сингиб кетганини ҳис этади киши. Ва назарингизда хонадаги манзаранинг илоҳий тим-

соли ҳам райҳонлар билан чолини елпиб ўтирган
Аёл бўлиб кўринади....

БАХТ

У бахтни муҳаббатда деб билди-ю, севгида
унинг сувратини кўрди, холос.

У бахтни бойликда деб билди, аммо боши
ғавғодан чикмади.

У бахтни мартабада деб билди, бироқ таскин
топмади.

У ўйлади: бахтнинг калити қаерда? Ўзи-чи?

Ниҳоят топди, топгандай бўлди: тани сихат-
лик, хотиржамликда экан бахт.

ЎРГАНГАН КЎНГИЛ...

У қилганини қилди, олганини олди, еганини
еди ва ... покланиб ҳам келди.

Унинг поклангани қанчалик қабул бўлди, бу
ёғи Оллоҳдан, аммо одамлар унинг қилганини,
олганини ва еганини эсдан чиқаришгани йўқ.

Хотирани ўчириб бўлармиди?

ҲАЛОКАТ

Улфатлар тўпланиб қолишди-ю, ичмайман, деганига кулоқ солишмади уни. Парҳеждаман, соғлигим ёмон, деганини бахонага йўйишди. Бири, канақа эркаксан, деса, иккинчиси, бир пиёла ароқ кимни ўлдирибди, деди. Хотинингдан кўрқяпсанми, деб қўйди учинчиси.

Хуллас, бирови ундок деди, бошқаси бундок. Қўйишмади, қуйишди.. Аввал бир пиёла, сўнг икки пиёла, ундан кейин эса... Нима қилаётганини билмас даражага етди ўзи ҳам.

У ҳақиқатдан касал эди. Ҳақиқатдан парҳез қилаётганди. Соғлиги ичкиликни кўтаролмасди.

Эртаси куни эса... улфатлар отамлаб чирқираётган болалардан кўзларинигина эмас, ўзларини ҳам олиб қочишди.

МУВОЗАНАТ

Табиатда ҳамма нарсанинг мувозанати борга ўхшайди. Тундан кейин кун бошлангани каби, ойнанинг ўн беши қоронғи, ўн беши ёруғ бўлгани каби, қуёш чиқиши билан ой ботгани каби. Бу мувозанатни ҳис этмаганида буюк аллома

Беруний хаёлан Америка деган китъани кашф этармиди?

Табиатнинг бир бўлаги бўлмиш инсон ҳаётини ҳам ана шу мувозанат ушлаб туради ва ҳаёт ўз ўрнини ўлим билан алмаштиргунига қадар қувонч ва ташвиш, бахт ва бахтсизлик, азоб ва роҳат, омад ва омадсизлик ёнма-ён яшайди.

Мабодо бу мувозанат бузилса борми, инсон ё осмон-у фалакка учиб, ё ерга кириб кетади.

МОМО

Момодан қизи кўнғироқ қилиб қарз сўради. Дами ичига тушиб кетди ва анчадан кейин тилга кирди момо.

– Қари кампирда пул нима қилсин?

Шундай дейишга деди-ю, яна ниманидир ўйлади, шекилли, кўшимча қилди:

– Келавер қани, ҳамсоядан сўраб кўрарман.

Қизи келди. Момо нафталин хиди анқиб тирган пулларни унга тутаркан тайинлаб қўйди:

– Насимнинг онасидан бир ҳафтага деб олдим, кечиктирма.

Қизи мийиғида кулди. Онаси бу пулларни сандиғидан олганини сезиб турарди.

Аслида момо хасис эмас, зикна ҳам. Шунчаки бир кун келиб Оллоҳ омонатини олса болаларига дардисар бўлишдан кўрқиб, пенсиясидан йиғиб юрибди.

Сандикдаги пул – момонинг ўлимлиги.

ЯЛТИРОҚ

У хар караганингизда кўзингизни камаштиради – ялтирайди. Сўзи ҳам, муомаласи ҳам, юриш-туриши-ю, ўзини тутиши ҳам ялтирок унинг.

Аммо яқинлашиб борганингиз сайин ёғду хиралашаверади, хиралашаверади, сўнг сўна бошлайди ва унинг юрагидаги коп-қора курумдан бошқа нарсани кўрмайсиз.

Узоқдан бировга баҳо бериш қанчалар қийин...

МЕҲР

Болалар оналарининг орқасидан тош отиб қолдилар. Бири бошлаб берди, иккинчиси қўшилди. Сўнг иккиси бирваракайига ота бошлади. Тошлардан бири онасига тегди, шекилли, орқа-

сига караб карғанди. Болалар эътибор ҳам бермадилар. Отавердилар, отавердилар...

Аслида оиладаги жанжал кўпдан давом этарди. Эр ўзини хонадон соҳиби, деб билди, хотин бўйсунмади. Таранг тортилган иплар ахийри узилди. Эр хотинига жавоб берди. Ўзи эса икки ўғлини бағрига босиб узоқ йиғлади. Сўнг уларни велосипедга миндириб, қайнотасиникига ташлаб келди.

Она эса дарҳол болаларини изига қайтарди: “Отамникига мен сизсам ҳам катта гап. Сенларга нима бор? Отангдан қолма!”

У болаларини эрининг дарвозаси рўпарасига қўйиб кетди. Шундан сўнг... Болалар онага кераксиз эканликларини пайқаб қолдилар. Алам қилиб кетди. Каттаси биринчи бўлиб онаси ортидан тош отди. Унга кичиги қўшилди. Сўнг ака-ука бирваракайига тош ота бошладилар. Отавердилар, отавердилар...

Ахийри чарчашди ва ерга ўтиришди. Кичиги йиғлаб юборди. Унга каттаси қўшилди. Кимсасиз кўчада ака-ука узоқ йиғладилар. Баногоҳ орқаларидан келган киши уларни ўрнидан турғазиб, бағрига босди.

Болалар ота меҳрини туйишди. Оҳиста унинг елкасига бош қўйдилар...

ЙЎЛ

Умр сип-силлик асфальтдангина иборат эмас, унинг лой кўчалари, тош кўчалари бор. Тошларнинг чақиридан баъзан товонлар тешилади, баъзан тиззагача лойга ботади киши.

Кимдир тош ва лой йўллардан асфальтга ўтиб олса, кимдир асфальтдан чиқиб кетади – йўлини йўкотади.

Ҳар ҳолда асфальт йўлдан кетаётган кимса йўлнинг қадрига етгани яхши.

ҚАЙМОҚ

Уни шоир қилган нарса дард, дейишди ижодкор ҳақида. Дарднинг ўзи нима? Шоирда бор дард бошқада йўқми?

Назаримда шоирни шоир қилган нарса – юрагининг оташи, алангаси. Қувончнинг ҳам, қайғунинг ҳам юрак оловида қайнаши, тошиши.

Ахир қаймоқнинг ҳам зўри сут кувида шопирилгандан кейин чиқади-да.

БАЛАНД ДОР

У кўрпасига караб оёк узатмади, икки хаёли баланд дорга осилиш бўлди. Бир амаллаб осилиб ҳам олди ва “урра-урра” бошланди: у фалончи билан куда бўлаётганмиш... Унаштириш маросими бундоқ ўтибди, никоҳ тўйи ундоқ. Чарлари бундоқ бўлибди, бешик тўйи ундоқ...

Ҳақиқий ҳаёт эса шундан кейин бошланди: баланд дорда ўсган келин пастни хоҳламади, кўникмади, кўниколмади. Аввалига икки ўртадан ҳурмат-иззат кетди. Сўнг... Келиннинг ўзи кетди...

Тенг тенги билан, деб бежизга айтишмаган-да.

ҒОФИЛ

У пулни кўрса ҳамма нарсани унутади – ақл ва идрокни, инсоф ва диёнатни, иймон ва эътиқодни, мансаб ва мартабани – кўзлари бошқа ҳеч нарсани кўрмай қолади.

Кун келиб, пул уни ютиб юборишини ўйлаб ҳам кўрмайди.

НАСР САЙЛИ

Нима бўлди менга, билмайман ўзим, шеър ёзмоқчи бўлсам тутқич бермайди сўзим. Ҳаётман-ку, қўлимдаги қаламгинам синмасин, сен кўз, дедим, сен қош, дедим, эркаладим тинмайин.

Ўзи-ку, сўз шууримга сиғмай қолган, ташқарига чиқаман деб вужудимни тиглаб олган. Ўкиниб-ўкиниб кетдим, негаки сўзларим тўкилиб-тўкилиб кетди. “Қофияни ушлолмайман, шеър шаклига тушолмайман”, деб гапида туриб олди, катта-катта қадам ташлаб юриб қолди.

Бир нарсани сезганга ўхшайман, сўзларим хижолардан безганга ўхшайди.

Индамадим, кўйиб қўйдим ўз майлига, назм бўлмаса бўлмас, дедим ва кетдим наср сайлига...

ДУНЁНИНГ ҚАЙТИШИ

У ўзидан овози баланд чиққанларнинг унини ўчириш учун шу қадар кўп ўра казидики, ҳатто юришга йўл тополмай, ўзи ҳам ўралардан бирига кулаб тушди.

Қош билан қовоқ орасидан ҳам яқин туюлди дунёнинг қайтиши...

У эзилди. Жуда-жуда эзилди. Бошлиқнинг сўзлари юрагига тошдай кадалди. “Бўлди-да энди, кетинг”, – деди-я. Шунча йиллик хизматларини ҳисобга ҳам олмади. Юз-хотир ҳам қилмади. Дабдурустдан: “Кетинг энди”, – деди.

У бошлиқдан бу сўзларни кутмаганди. Бирор марта на ўзидан, на ишидан норози бўлганини кўрмаган. Бугун эса... Дастлаб ҳангу манг бўлиб, қотиб қолди. Сўнг хўрлиги келди. Хўрликка жаҳл ҳам қўшилди. “Кетмайман, – деди зарда билан. – Қўлингдан келса, ҳайдаб юбор”.

Шундай дейишга деди-ю, барибир кўнгли ғашланди. Шу пайтгача кетмаганига афсусланди. Бугунгидай қалби чилпарчин бўлмасмиди? Юрагига тошдай юк осилмасмиди?

Аслида у пенсияга чиқсам бирор кун ҳам ишламайман, деганди. Яна нима хаёлларга борди. Куч-қуввати, тажрибаси бўлса уйда ўтириб нима ҳам қиларди. Бекордан худо безор.

У хонасига кирди-ю, юраги увишиб кетди. Шу мўъжазгина хона, у ўтирган курси кимгадир керак бўлганини англади. Бир оғиз сўз хаёлларини чилпарчин қилиб юборганини англади. Ишлайверса, бўшата олмасликларини бил-

са-да, ортиқ қололмаслигини англади. Барча туй-гуларидан орият устун келганини англади.

Ўттиз йил ўз уйидай бўлиб қолган даргоҳдан бегона бўлиб кетди сўнг...

ДЕВОРНИНГ КЎЗИ

Пулнинг юзи иссиқ экан, юзини буриб кетолмади. Ундан уни юлди, бундан буни даврони келганида. Берганнинг-ку бетига қарамади, бермаганга ҳам қарамади нафси конмагунча.

Даврони келганида ўзлигидан айрилди, ўзига келганида давронидан. Иккисини бирдай тутиб туролмади, нафсини тиёлмади. Ўзини қанчалик сипо тутмасин, башарасини кўрсатиб турди қилган амали.

Ахир деворнинг кулоғигина эмас, кўзи ҳам бор-да.

МАНФААТ

У қанчалик одил бўлишга уринмасин, барибир манфаат томон кетиб қолади. Манфаат келса қарға ҳам кўзига мусича бўлиб кўринади, силаб сийпалайди.

Тили кисиқнинг қўли ҳам қисқа бўлади. Юлиб ташлолмайди экиннинг ичидаги бегона ўтни.

ЕР ВА ОСМОН ЎРТАСИ

У дарахтнинг серхосил шохига миниб олиб, сархил меваларидан егани-еган бўлди. Оёғи ердан кўгарилганда тумшуғини ҳам кўтарди осмонга қараб. Асли ерлик эканини унутгани учун одамгарчиликни ҳам унутди.

Бир пайтлар тўп тепиб ўсган дўстларини кўрмади кўзларини шира босиб. Илгари бирга ишлаган ҳамкасбларига қиё бокмади, яхши-ёмон кунида мундоқ қўлини чўзиб қўймади ўзим турган шох омон бўлсин деб.

Қизик, у ер билан осмон ўртасида қанчагача тураркин?

КЎЗГУ

У жуда чиройли эди. Ҳуснига маҳлиё бўлиб ўтирарди. У томонга ўтса ҳам кўзгуга қарарди, бу томонга ўтса ҳам. Чиройи билан кериларди.

Аммо... Ойлар бир тутам... Йиллар бир тутам... Умр бир тутам...

У энди кўзгуга қарамайди. Қарашдан кўрқади. Ғижимланган сувратидан қочгани-қочган.

МУТТАҲАМ

Муттаҳамга бир гап топилмасин, минг гапни излаб қолади. Аслида, ўша бир гапнинг остида ҳам иғво бор, ярми рост бўлса, ярми ёлғон. Муттаҳам эса игнанинг кўзидай бўлса-да, ростига ёпишиб олади. Пашшадан фил ясайди.

Қармоққа илинган баликни тортгандай тортаверади, тортаверади. Яримта рост гапга илашиб қолган шўрлик эса тортилаверади, тортилаверади. Ахийри ҳолдан тояди. Йўғон бўлса чўзилади, ингичка бўлса узилай дейди. Сезадикки, муттаҳамга адолат эмас бошқа нарса керак.

На илож! Шўрлик муттаҳамдан қутулиш учун унга тегиб кетган этагининг учини кесиб юборади...

ЧАРХПАЛАК

Бир даврада ўтириб қолдим. Бир суҳбатга аралашиб қолдим. 50-60 ёшли аёллар фақат ке-

линларидан нолишди. Бири келинини ундок деса, бошқаси бундок, деди. Ҳозирги ёшларни ёмонлаб кетишди. Қайноналарни жабрдийда қилиб кўрсатишди.

Чунки ўзлари қайнона эди...

Уларнинг даврасида 20-25 йиллар илгари ҳам ўтирганман. Сухбатларига гувоҳ бўлганман. Бош мавзу қайноналари бўлган. Бирови қайнонасини инжиқ деса, бошқаси курумсоқ, деди. Бири қадамини тергашидан, бошқаси ҳар ишга бурнини тикишидан нолиди. Яна бири чақимчилигини айтди. Хуллас, бирови қайнонасини ундок деса, бошқаси бундок деганди.

Ўшанда улар келин эдилар.

Қизик, дунё чархпалаги айланаверади. Бугунги келинлар эртага қайнона бўлаверади. Аслида, аёл умридаги ҳар икки даврнинг ўз тоштарозиси бор. Сухбатдошларимни эшитар эканман хаёлимдан шундай фикр ўтди: айб келинлардами, қайноналардами ёинки тоштарозини ўрнига қўя билмаган менинг сухбатдошларимдами?

Билмадим...

Унинг қўлига асо тутказишди: ёмонларнинг таъзирини бергин деб. У эса асони ўзига байроқ қилиб олди. Ёмонни эмас ёмон кўрганини, кўнгли тўлмаганини савалади. Асони дўкиллашиб бориб, лаб-лунжини тўлдирди, уст-бошини бутлади, киссасини каппайтирди. Асо адолатнинг эмас, таманинг рамзи бўлиб қолди.

Шўрлик асо унсиз нола қилади: мен кимнинг қўлига тушиб қолдим ўзи?..

БАЛАНДЛИК

Уни баландга чиқаришди.

Баландга ҳамма ҳам чиқавермасди. Ҳамма ҳам лозим топилавермасди. Мукаддас эди у. Салобатли эди у.

Уни эса чиқаришди. Курсида ўтирган оддийгина иғвогарни, оддийгина худбинни.

Ҳамманинг ҳам оёғи етмайдиган баландлик бир зумда пасайиб қолди...

СИНОВ

Ажаб дунё! Қизик одамлар бор-да. Сен билан баробар юрса атрофингда гирдикапалак бўлади. Ўзини дўст тутади. Сен билан яқинлашиб кетади. Назарингда бу яқинликнинг умри бокийга ўхшаб кўринади. Унга меҳрингни берасан.

Аммо... Бир қадам ортда колсанг борми, кайрилиб ҳам қарамайди. Кетаверади, кетаверади, кетаверади...

Ҳаётда бу. Баъзан қокиласан. Баъзан чопиб кетасан. Гоҳ отдасан, гоҳ пиёда.

Қокилиш – ёнингдаги кишига баҳо бергувчи энг қулай фурсат.

ПИЛЛАПОЯ

Пиллапоядан чиқишнинг тушиши ҳам бор. Ё ўзинг тушасан, ё тушишга мажбур қилишади ёки итариб юборишади.

Пастда эса... Сенга ё пешвоз чиқишади, ё афтларини буриштиришади ёки терс бурилиб кетишади.

Ҳаммаси пиллапоя тепасида ўзингни қандай тутганингга боғлиқ...

УЧ ГУЛ

Очилмасдан сўлий бошлади уч гул. Чиройли ди, ифорли эди улар. Аммо биров кайрилиб ҳам арамади. Узмади, ҳидламади. Ҳеч ким уларни зининг гули бўлишини истамади. Атрофидан йланиб ўтиб кетаверишди...

Боғбони бетайин экан гулларнинг.

УМР

У бозорга кирди. Расталарни айланиб чикарган, ҳар бири косадай анорлар ёнида тўхтади.

– Олинг, хола, – деди сотувчи йигит. – Варганзанинг анори. Данаги йўқ ҳисоби. Эзсангиз коса сувиға тўлади.

Аёл сесканиб кетди. Бир зум йигитга ҳеч нарсга демай қараб қолди. Вужуди титраб кетди..

«Хола!»

Қизик, тунов куни бозорга кирганида «кизим» дейишарди. Сўнг «синглим»га ўтишди. «Опа» ҳам дейишди. Энди эса «хола».

У бу сўзни ҳазм қилолмади. Бу сўзни маъно олди. Демак, ёши ўтаётгани сезилибди. Сочларини бўягани билан барибир юзига ўрта

ёшликнинг нуқси урибди. Йўкса, кап-катта йигит «хола» деб мурожаат килармиди?

У автобусга чикди. Бир четга ўтиб, хали жойлашиб ҳам улгурмаган эди, ўриндикдаги йигит ўрнидан туриб, жой бўшатди.

– Ўтиринг, хола.

У бозордагидай сесканмади. Лекин юрагидан бир нима узилиб кетганини аниқ сизди. Йигит бўшатган ўриндикка ўтираркан, хаёлида шу фикр кечди: демак, умр ўтяпти...

ИСТАК

У ҳаммадан орқада эди. У фақат ортга караса кўринарди. Ўшанда ҳам гоҳ кўриниб, гоҳ кўринмасди. Уни кўриш учун баъзан бўйинни чўзишарди.

У эса олдинда бўлишни истади. Олдинда юришни истади. Истак ҳамма нарсадан устун келди. Тинмади, елди, югурди. Гоҳ текис йўлдан, гоҳ тошли йўлдан. Товонига тикан кирса ҳамки кетаверди. Оёқлари каварса ҳамки кетаверди. Гоҳ чопди, гоҳ секинлади. Гоҳ тирмашди, гоҳ эмаклади. Хуллас, тўхтамади.

Уни энди орқадан изламайдилар.

Ўйга толаман: олдинда бўлиши керак бўлган қанча киши ортида қолди... Ярим йўлда қолди... Қўринмай кетди... Аланга олиб ёнаётган оловлар ўчди...

У эса учқундан аланга чиқарди...

МАЛҲАМ

Йиғлаган киши енгил тортармиш. Қўнгилдаги дард кўз ёши орқали чиқиб кетармиш.

Менинг кўз ёшим – шеър. Қалбимга ғубор қўнса шеърга отаман. Юрагимни юк босса шеърга отаман ва енгил тортаман. Майиб ҳам бўлиб кетмайди бу шеър.

Назаримда, шеър – қўнгил малҳами.

МУНОСАБАТ

Шундайлар борки, бир иш айтилса, зумда бажариб қўяди. Негаки, масъулият деган туйғу бор вужудида. Бор нарса эса қалқиб чиқаверади.

Айримлар айтилмасдан шу ишни бажарган бўлади. Зукколик, фаҳм-фаросат бобида якто улар.

Кимлардир айтилган ишни ҳам қилмайди.

Ундайларга давр тегишидан Оллоҳнинг ўзи асрасин.

КЎЗ-КЎЗ

У яхшилик қилди-ю, дарёга солмади. Жар солди, кўз-кўзлади. Қилган яхшилигини пешлаб, хали газетага чопди, хали радиога... Оғиз кўпиртириб макташди. Оғиз кўпиртириб мактанди. Ўнг қўли кўриб турмаса чап қўли қимирламади.

Аммо... Иши юришмади. Бири икки бўлмади. Бирини ўн килиб қайтармади Оллох.

Негаки... У интилган нарса савоб эмасди...

БУКРИ

Букрини гўр тузатади, деганларига ишонди у. Букрилик бедаво экан. Қанча уринмасин, нафини кўрмади. Букилиб қолган суякларини силаса ҳам, яхшилик тиласа ҳам букри букрилигича қолаверди. Суяклари синса синдики, каддини росламади.

Начора. Букрининг тузалишини кутишдан бошқа чораси қолмади унинг...

Тушимда Онам дунёдан ўтибдилар. Ичимга чирок ёкса ёримайди. Кўзимга дунё қоронғи кўринади. Яшашнинг маъниси йўқдай туюлади. Нима қилишни билмай афтода ҳолга тушибман.

Уйғонсам тушим экан. Кўнглим ёришиб кетди. Қувончимнинг чеки йўқ. “Хайрият, тушим экан. Хайрият!” Бу сўзларни эҳтимол ўн марталаб, эҳтимол юз марталаб такрорлагандирман.

Бунақанги тушлардан бир нечтасини кўрдим ва ҳар гал туш эканидан қувониб уйғондим.

Лекин бир нарсадан кўрқардим. Бир нарсадан хавотирланардим. Кун келиб тушларим ўнгимга айланиб қолиши, ўша куннинг келиши аъзойи баданимни титратарди.

Нихоят, кўрққан куним келди. Онам ҳаётдан кўз юмдилар. Тушимда эмас, ўнгимда. Ҳақиқатдан дунё кўзимга қоронғи кўринди. Ҳақиқатдан юрагим ёниб кетди.

Назаримда уйкудан энди уйғонганга ўхшайман. Билсам, Онам ҳаётимдаги энг узок давом этган ва энг ёқимли туш эканлар...

ҚОПАҒОН

Ундан ҳамма кўркади. Уни ҳамма ёмон кўради. Этагимнинг учи тегиб кетмасин, деб ўзини тортиб туради.

Унинг ёнида тишларининг оқини кўрсатиб ўтиришади. Гапларини маъқуллаб ўтиришади. Йўкса, у “тишлаб” олади. “Қопиб” олади. Гоҳ сездириб қопади. Гоҳ сездирмай қопади.

Эҳтимол, унинг қопағон бўлишида тишининг оқини кўрсатиб ўтирган одамлар ҳам сабабчидир.

МАНСАБ

Унга мансаб беришди. Во ажаб! Ўзидан бошқани танимай қолди. Илгари ака-акалаб юрган кишилари ёнидан викор билан ўтади. Опа-опалаб юрган аёллар билан бош ирғаб саломлашган бўлади.

Одамлар уни кўтарганди, у димоғини кўтарди. Бурнидан пастни кўрмай қолди. Гўё она корнидан арбоб бўлиб туғилгандай.

Қизик, одамлар ҳам уни танимай қолишди. “Бу ўша ўзимизнинг фалончими? Йўғ-э... Кимнинг кимлигини билмоқчи бўлсанг ё мансаб бер, ё бойлик деганлари шу экан-да”.

Ховлисининг бир четида қолиб кетган эски чориғи эса хайрон: шўрлик эгам нега мени унутдийкин?..

ЎЗ БУЮМИ

Дўкондан кўғирчок харид килдик. Қизчам уни махкам бағрига босди. На акасига беради, на опаларига. Улар ҳам сингилларининг жигига тегиш учун кўғирчокнинг кўйлагидан торткилашади. Қизалоқ эса опаларини кўли билан итаради, кўғирчокни ўзига тартади.

Бизни кузатиб турган бир отахон мийиғида кулиб дейди:

— Қаранг-а, шу жажжи кизалокқаям нарсаси азиз. Ўз буюмига эътикод, ахир, туғма-да. Биз эса ўн йиллаб коммунизм хакида чўпчак айтиб юрган эканмиз.

ФАРИШТА

Яқинроқ бориб кўрмасанг, бу махлукни фаришта, деб ўйлайсан. Аммо у шундай фариштаки, ўз манфаати йўлида отасини сотиб келишга ҳам тайёр. Йўлида учраган ҳар гул, ҳар гиёҳни босиб-янчиб ўтади. Бир кун бўлса ҳам, бир

кеча бўлса ҳам бахт ва тахт деб аталмиш касрга киришга чоғланади.

Таажжуб... Унга касрдан жой ҳам топила қолади.

КАЛАМПИР

Баҳор кунларидан бирида у уйига кулупнай, помидор, баклажон, қалампир ниҳолларини экди. Сув куйди.

Эртаси кун эрталаб қараса, баклажон ҳам, помидор ҳам, кулупнай ҳам сўлиб, хорғин тურიбди. Қалампир эса каддини ғоз тутганича аллақачон тупрокка ўрнашиб олган.

Бу ҳолатдан у ўзига хос хулоса ясади:

“Инсон ҳам ҳаётдаги кўргуликлардан кийналмай ўтиб кетиши учун биров “аччикрок” бўлиши керакмикин?”

ИККИ ОЛАМ

Икки киши бир эшикдан чикиб келди. Бири жаҳл билан, сўкиниб, авзойи бузилиб, ўзини қўярга жой тополмай, асабийлашиб... Жаҳли чикканидан чакка томирлари бўртиб, кизариб...

бўла. Иккинчи киши бамайлихотир чикди. Табас-
сум билан, кулиб, жилмайиб...

Аслида иккаласи ҳам бир иш билан кирганди.
Манфаат иккаласига ҳам бирдай тегишли эди.
Иккаласи ҳам узундан узун навбатдан сўнг ишни
битказолмаган, бир куни барбод бўлганди. Ишни
қачон, қандай ҳал бўлиши номаълум эди.

Омадсизликни икки киши икки хил қабул
қилди. Бири важоҳат билан, иккинчиси табассум
билан.

Қизик, киши кунига неча марталаб муаммога,
омадсизликка дуч келади. Ҳар бир омадсизликни
юзимизнинг томиригача бўрттириб кутиб олсак,
шўрлик асабларимиз қанчагача бардош бераркин?

Беихтиёр эшикдан кулиб чикқан кишига ҳава-
сим келди...

Ноҳақ тухмат бўлди. **НАФС** ҳақ ўқимай, бирга

У Нафс билан рўпара келди кўп бор.

Чўнтагида бир чака йўқ, унга бир даста пул
тутди ниманидир тама қилаётган кимса.

У юзини терс ўгириб кетди.

Уйига меҳмон келади, дастурхонда тайин
нарсаси йўқ, унга пул тутди ҳожатини чиқариб
берган кимса.

У юзини терс ўгириб кетди.

Чўзилган қўллар хавода муаллақ колди. У бошини баланд кўтарди. Хожатини чикарган ва чикармаган кишилар кўзига тик каради.

Уни кимдир тушунди, кимдир тушунмади. Кимдир устидан кулди, кимдир мазах килди. Кимдир уни даврасидан итарди, кимдир бағрини очди.

У эса барибир йўлидан кетаверди. У осмон бўлди, Нафс эса ер.

СУЯКХЎР

У иши битгунича эшагингни суғоришдан ор килмайдиган инсон. Остонагни ўпиб, соянгга салом беради. Тилини осилтириб олган олапаринг каби лўкиллаб ёнингда айланаверади.

Ноилож суяк ташлаб кўясан. Суякни олганича жўна қолади. Кейин изини ҳам тополмайсан. Олапаринг кайтиб келар, аммо у кайтмайди. Иши битганидан сўнг керак бўлмай коласан. Суяк чайнаб юраверади...

Иши тушса, яна келади. Индамайсан. У паст, сен баландсан. Пастга кўшилиб паст бўлишни истамайсан. Яна суяк ташлайсан. У яна суякни

чангаллаганича жўнаб қолади. Суякни ҳаммадан қизғанади, ҳаммадан яширади. Ёлғиз ўзим чай-насам, дейди. Ёлғиз ўзим бўлсам, дейди.

Уни кузатаркансан, суяк ташлаганингга ҳам пушаймон бўласан...

ҲАЙФ

У бир даргоҳга борди. Олий даргоҳга. Яхши ниятда келганди. Излаган қишисини суриштирганда йўл кўрсатди яхшилар.

Йўлак бўйлаб кетаверди. Ногаҳон тўхтатди қўлида папка, бўйнида бўйинбоғ бўлган кимса. Афтидан шу жойнинг пешвоси. Ҳе йўқ, бе йўқ, ўдағайлаб кетди унга. Кимсиз, деди. Нима қилиб юрибсиз, деди. Кимда ишингиз бор, гапингизни менга айтинг, деди.

Бакириғига хонадан ходимлар югуриб чикди. Ходимларга ҳам ўшқирди. Нега қарамайсиз, деди. Бу инсоннинг кимлигини қаердан биламан, деди. Компьютерим йўқолса нима бўлади, деди. Хужжатларимни ўғирласа нима қиламан, деди. Хуллас, оғзига келган гапни ичига ютмади бўйнида бўйинбоғ, қўлида папка бўлган кимса.

Умрида кўрмаган кишисини мағзавага булаб ташлади. Тингламади ҳам, эшитмади ҳам. Ўзи бақирди, ўзи ўчди.

Нотаниш киши хангу манг бўлди. Терс ўгирилиб ортига қайтаркан: “Ҳайф сенга бу даргоҳ”, деди.

МУНОФИҚ

У худди сувилонга ўхшайди. Мулойимгина, юмшоқкина. Гўё сўзларини мураббога ботириб олгандай. Шунчалар тавозе билан гапирадики, эриб кетасиз. Мулозаматни ҳам жойига кўяди. Гапларида бирор-бир сохталикни сезмайсиз. Ёлғон билан рост, сурат билан сийрат ўртасида адашиб кетасиз. Беихтиёр унинг сўзларига ишона бошлайсиз. Уни ёмонотлик қилганлардан ранжийсиз. Унга иззат кўрсатасиз.

Аммо... Мунофиқдан кўрккулик...

Сездирмайгина чил беради. Номингизни со-тади. Йўқ жойдаги айбларни тўнқайди. Пашшадан фил ясайди. Кулиб туриб жонингизни олади. Кўзларингизга қараб айб излайди. Ва... ўзича топади ҳам. Кўнглидаги ғаламислик шуб-хага айланади. Сўнг... Шубҳасига ўзи ҳам ишона бошлайди ва уни ҳақиқат даражасига кўтаради. Ўзи қандай ўйласа, кўзига шундай кўринасиз. Кейин эса... Бошқаларни ҳам ўзи кашф этган «ҳақиқат»га ишонтиришга уринади.

Шунақанги оҳангда гапирадикӣ, уни билмаган ва тинглаган, сизни билмаган ва тингламаган унга ишонади. Ишонтиролади. Ва...

Энг ёмони... Сизга унинг кўзлари билан қарай бошлашгани...

БОЛАЛИК

Мен сени соғинаман. Мен сени кўмсайман.

Сени кўришни, сенда яшашни истайман. Ва... киёфангни чиза бошлайман. Пахса деворлар, том устидан мўралаётган чучмома-ю лолақизғалдоқлар, узумлар олтиндай товланаётган ишкомлар, мевали боғлар, ҳайбат солиб турган жарликлар...

Салобатли мактабим, сирдош дугоналарим, синфдошларим, қалби дарё устозларим...

Онам бағрида эриб кетганим, отам донолигидан нур эмганим, акаларим юзларидаги меҳрдан бошим кўкка етгани...

Сўнг... Орадаги ярим асрлик масофани итариб юбораман. Болалигим яшаётган юртга кетгим, альбомларимни варақлагим келади.

ОДАМЛАР

Ё товба!..

Янги раҳбар келганди, ҳамма ўзини кўрсатгиси келиб қолди. Кимдир бировнинг ғоясини ўзиники қилиб... Кимдир ўзича бир янгиликни бошлаб қўйиб... Кимдир ўзини ҳамма ишнинг бошида тургандай кўрсатиб... Яна кимдир бўлар-бўлмасга хонасига кириб, игнадай ишини туядай кўрсатиб...

Ажаб феълимиз бор-да.

ОНА

У ҳамма нарсани ногирон боласига алмашди. Эрининг меҳрини, қайнона-қайнотанинг иззатини. Бахтини, хузур-ҳаловатини. Ва яна бошқа кўп нарсани...

Аслида ҳаёти жуда осуда эди, ундан бахтлиси топилмасди. Эри еру кўкка ишонмасди. Чопкиллаб-чопкиллаб қайнонанинг хизматини қилди. Қайнотанинг оғзидан "қизим" сўзи тушмади. Қўшнилари келинига уни ибрат қилиб кўрсатадиган бўлишди.

Бирин-кетин икки фарзанд кўрди. Бир ўғил, бир қиз. Болалар оиланинг қувончига қу-

вонч қўшди. Ҳеч кимдан, ҳеч нарсадан камлари бўлмади. Ҳаммаси учинчи фарзанд туғилгандан кейин бошланди. Бола шўрлик тўққиз ойлигида бир касалланди-ю, ногирон бўлди-қолди. Ўсишдан тўхтади. Қорни шишиб кетди. На тили чикди, на ақл битди. Тирик мурдага айланди. Кўрсатмаган дўхтир ва табиблари қолмади. Иложи йўқ экан. Ногиронлик болакайнинг қисмати экан. Даволаб бўлмас экан. Фақат унинг ўлимини кутиб яшашдан бошқа чора йўқ экан.

Энди келин фақат ногирон бола билан овора бўлди. Эрининг кўнглини ололмади. Чопкиллаб қайнонанинг хизматини қилолмади. Қайнотага қаролмади. Боладан вақти ортмади. Ортган пайти наридан-бери овқат қилиб, кирини ювди, чокини тикди.

Оиладан дарз кетди. Оилани кўринмас нарса кемира бошлади. Дастлаб қайнона исён кўтарди. Айниқса, боланинг дарди бедаво эканини билгач, тўнини тесқари кийиб олди. Кейин ўғли ҳам она томонга ўтди. Хотинининг ҳар бир ҳаракатидан нуксон топди. Ногирон боласига қарамай қўйди.

Биринчи бўлиб набирасидан буви воз кечди. Сўнг ота. Улар онани ҳам шунга ундашди. Боланинг дорисини яшириб қўйишди. Шўрлик она топиб олиб ичирди. Бир гал дориларни кў-

миб ҳам ташлашди. Ковлаб олиб ичирди. Дард исканжага олган боланинг азобига чидаб туролмади...

Хуллас, гап гапга тўғри келмади. Она кўзларини юмиб, кулоқларини кар қилиб, боланинг ўлимини кутиб ўтиролмади. Ногирон бўлса ҳам, ўлимга маҳкум этилган бўлса ҳам оналик меҳри ҳамма меҳрдан устун келди.

Ногирон боласини бағрига босганича уйдан чиқиб кетди...

ИЧКИЛИК

У ни ичкилик хароб қилди...

Йўкса, ҳамма нарсаси бор эди: мансаб, мартаба, обрў-эътибор, мол-дунё, уй-жой...

Унда йўқ нарсанинг ўзи йўқ эди. Аммо... Борини ичкиликка алмашди. Ичаверди, ичаверди... Қувонса ҳам ичди, кайғурса ҳам. Ётиб қолса ҳам ичди, букиб қолса ҳам ичди. Бошини кўтармай ичди. Бошқа ҳаммасидан кечди...

Пировардида унинг кўлида бир шиша ароқ қолди...

ҲАЁТ

Инсон умрининг бир кеча-кундузи 1440 дақиқани ташкил этаркан. Айтишларича, унинг атиги 40 дақиқаси қувонч, қолган 1400 дақиқаси ўқинчдан иборат эмиш. Инсоннинг ўзи ўқинчни юпанчга айлантириши лозим эмиш...

Қизиқ, наҳотки қувонч учун атиги 40 дақиқа ажратилган бўлса? Бу сўзлар ростми ё ёлғон, билмадим, лекин барибир мантиқ бордай туюлди. Эҳтимол, бу синовдир. Эҳтимол, инсонни ўз ҳаётини ўзи безаши учун ҳаракатга ундовдир. Инсонга бардош, ирода, сабр бежизга берилмагандир.

Кўз ўнгимда ўзидан бир неча баробар юкни кўтариб кетаётган чўмоли гавдаланади. Нафсиларини айтганда, инсон ҳам ўзидан неча ўн баробар оғир Ҳаёт деб аталмиш ташвишлар юкини елкасига ортиб яшайди...

Бешик билан қабр орасидаги йўл бунчалар машаққатли бўлмаса...

СЎҚИР

Унинг кунлари фақат нолиб ўтяпти: гургуртнинг нархи бунча эди, унча бўлди, совун

бунча эди унча бўлди. Ўғлимнинг пойабзали йиртилди, қизимда дарслик йўқ.

Аёлнинг қулоғида бир парча тилла сирға осилиб турибди. Қўлида билакузук, эгнида энг сўнгги русумдаги мато. Эрининг тагида “Дамас”, ўғлида “Нексия”...

Одам ҳам шунчалар сўқир бўладими?..

ЯХШИ ВА ЁМОН ГАП

У умид билан ўғил уйлантирди. Ёлғиз боламнинг боши иккита бўлсин, деди. Қизим йўқ эди, қизим бўлсин, деди. Уйим тўлсин, деди.

У орзусига етди, уйи тўлди. Боласининг боши иккита бўлди. Аммо... Боласининг ўзи иккита бўлмади. Келини қиз бўлмади, келини келинлигича колди.

Орадан ой ўтди, йил ўтди. Қайнонани тан олмади келин. Қайнонага меҳр кўрсатмади келин. Боласини кўтариб онасиникига кетди, опасиникига кетди. Қайнона уй пойлаб, йўл пойлаб ўтираверди.

Тўй қилди она бош-қош, опа бош-қош. Ўз уйида бегона бўлди қайнона. Бир четда қолиб кетди қайнона. Уялди, дили оғриди, дили вайрон бўлди.

Бирок қарғанмади, жанжал кўтармади. Ўғлимнинг жуфти ҳалоли, деди. Набираларимнинг онаси деди. Ўғлим хафа бўлмасин, деди. Ўғлини аяди.

Айтгани эса шу бўлди: ўнгин, келин, ўсгин, келин. Ўғлим билан қўша қаригин, келин. Яхши гапим ҳам, ёмон гапим ҳам шу — келининг ўзингга ўхшасин, келин.

ЖИЛОВ

Шундайлар борки, уларнинг жиловда тургани яхши. Худо-беҳудага жиловни узиб кетавермайди. Айтилган ишни қилади. Эътибор ҳам топади.

Аммо... Жиловини қўйиб юборсанг борми, оёғи ердан узилади. Босар-тусарини билмай қолади. Ўзи хон, қўланкаси майдон бўлади. Ўзидан бошқани оёқ учида кўрсатади. Мисқоллаб йикқан обрўсини ботмонлаб совуради. Ҳамманинг феъли қайтади. Фикри ўзгаради.

Бундайларнинг жиловда юргани яхши.

АРМОН

У чиққан киз чиғириқдан ташқари эканини унутди. Худо-беҳуда араз қилди. Боласини кў-

тариб, онасиникига кетиб колди. Ортидан эр ҳалак, қайнона ҳалак. Ўртадаги болани ўйлаб ер бўлди улар. Келиннинг инжиклигига токат қилди улар.

Бир бўлмади, икки бўлмади, кўп бўлди. Қайнона чарчади, эр чарчади. “Ортидан бормайман, – деди қайнона. – Энди ўзи келсин”. “Мен ҳам бормайман”, – деди ўғил. Боришмади.

Келин кутди. Кўп кутди. “Барибир келишади”, – деб ўйлади. “Болани соғинишади”, – деб ўйлади. Янглишди. Келишмади. Сабр чегарага етганди.

Келин-чи, келин? Дастлаб қаттиқ ёпган эшигини очишга юзи бўлмади. Сўнг...

Вакт соғинчни юпатди. Эр ришталарни узиб ташлади. Ва... Қайта ришта боғлади. Келин эса... Югурди-я, югурди... Оёғини кўлига олиб югурди... Аммо гишт колипдан кўчганди... Эрининг юрагидаги шам ўчганди...

Чиғирикдан ташқаридаги ҳаётда жувоннинг пешонаси армонга урилди....

БИР БОР ЭКАН...

Унга мансаб ҳам берилди, мартаба ҳам. Обрў ҳам келди, шуҳрат ҳам. Ҳеч кимдан кам бўлмади,

хаммадан зиёд бўлди. Минбар уники, давранинг
тўри уники... Гап уники, сўз уники...

Аммо у буни кўтаролмади. Бу унга оғирлик
қилди. Йиқилиб тушди...

Бу ёғи эртак бўлди: бир бор экан, бир йўқ экан...

Қизик, йўқ нарсани орзу қиламиз-у, борининг
кадрига етмаймиз.

ОМОНАТ ДУНЁ

Хеч ортингизга ўгирилиб қараганмисиз?
Ўтаётган умрингизни сарҳисоб қилганмисиз?
Нималарни кўргансиз? Сезганмисиз бу дунёда
хамма нарса омонатлигини. Мансаб ва мартаба,
хусн ва чирой, ёшлик ва гўзаллик...

Аслида, ҳаётнинг ўзи омонат... Киприкдаги
ёш сингари...

Бу дунёда омонат бўлмаган бирор нарса бор-
микин?..

Назаримда бор: бу яхши ном, яхши амал ва
яхши фарзанд...

“ОДАМ БЎЛМАБДИ”

У кўлидаги сумкаси билан бормаган қассоб-
хонаси қолмади: ҳеч қаерда гўшт йўқ. Бирови

хозиргина тамом бўлди, деса, бошқаси тақа-так берк. Аксига олиб уйига меҳмон келиши керак. Хотини қаердан бўлмасин гўшт топиб келинг, деган.

– Фалон жойда гўшт бўлиши керак, – деди ниҳоят таниш қассоблардан бири. – Фақат тезрок боринг, тугаб қолиши мумкин.

Ўша томонга йўл олди. Ҳансираб-пишқириб қассобхонага етиб келганида қассоб йигит даста-даста пулларни санаётган экан.

– Э, келинг, келинг, домулла, – деди у кўлидаги пулларни виқор билан чўнтагига солар экан. – Гўшт керакми? Ўзиям сизга яраша қолган эди-да.

У собик шогирдини дарҳол таниди. Бир амаллаб мактабни тугатиб олган эди. Бир куни дарсга келса, ўн кун қорасини кўрсатмай кетарди. Ота-онасини чақириш-у, мажлисларда муҳокама қилишлар бекорэди.

– Одам бўлмайсан, – деганди бир гал жаҳли чиқиб.

Бу сўзлар шогирдининг юрагига тегди, шеклли, сумкасини олиб, синфдан отилиб чиқиб кетганди. У шуларни эслаб кўнгли ғашланди, лекин сир бой бергиси келмади.

– Бу домулла, кўринмайсиз. Ё пенсияга чиқиб кетдингизми, дейман.

– Йўқ, ҳали ишлаяпман.

– Оббо, ҳалиям ишлаяпман денг. Бу чурвақалар билан ишлаш жонингизга тегмадими? Маош ҳам ўзига ярашадир. Ҳу бирда «Одам бўлмайсан», дегандай бўлувдингиз? Баъзан шу гапингизни эслаб кулиб кўяман. Мана, бизам одам бўлдик. Бўлгандаям сиз ишонган аълочиларингиздан ўн чандон зиёдроқ бўлдим. Ё ҳалиям бунга шубҳангиз борми?

У шогирдидан таъна кутмаганди. Айникса, ўз умрини бағишлаган болаларни “чурвақалар” дейиши иззат-нафсига тегди. Бир хаёли, “Суф, сенга”, деб кетмокчи бўлди-ю, яна ўзини босди. Пулни узатиб, гўштни оларкан:

– Одам бўлиш қийин, укам, – деди.

Барибир кайфияти бузилди. Йўлма-йўл қас-собнинг сўзларини ўйлаб кетди. Хаёл билан уйга етиб келганиниям сезмай қолди. Шундагина кўлидаги гўшт зил-замбил туюлиб, елкасидан торткилагандай бўлаётганини пайқади. Гўштни хотинига узатаркан, секин пичирлади:

– Одам бўлмабди ҳалиям...

ЗИҚНА

Эххе... Қўра тўла қўй, оғил тўла мол...

Бироқ... Боласининг китоби йўқ. Хотинининг ковуши эскирган. Остонасининг тагигача лой. Ақалли супасига асфальт тўкиб, текислаб қўймаган.

Негаки, моли камаяди, қўйи камаяди.

У хатто Искандарнинг ҳам нариги дунёга қўллари тобутдан ташкарида очик кетганини эшитмаган кўринади.

КАРВОН

У хамкасбининг ютуғини кўролмади. Ҳасад килди. Ҳасади тутаб-тутаб ғаламисликка айланди. Қилдан қийик ахтариб, пашшадан фил ясади, игнадан туя.

Ҳамкасбининг юзига лой чаплади. Аммо хамкасби лой чапланган холда ҳам ўсиб чиқаверди. Майсадай яшнаб тураверди.

Хуллас, ит хураверди, карвон ўтаверди...

ДЕВОР

Қиз бир йигитни севди. Жуда-жуда севди. Хаёли унга боғланди-қўйди. Ўй-фикри унда

бўлди-колди. Тушида ҳам шу йигит, ўнгида ҳам. Уни кутиб юрди. Уни кутиб турди. Кўзлари толикиб кетди. Юраги зорикиб кетди. Барибир кутди. Кутаверди, кутаверди. Келган совчиларни кайтараверди.

“Қизингни дарди борга ўхшайди”, – деди отаси.

“Севганинг бўлса айт”, – деди онаси.

Қиз дардини айтмади. Айтолмади. Ҳаё деган, ибo деган девор бор эди ўртада. Девордан хатлаб ўтолмади.

Йигит эса қизни пайқамади ҳам. Севишини билмади ҳам. Ҳаё ва ибo ортида турган юракнинг дукур-дукурини эшитмади ҳам. Билганида эҳтимол... Бу қизни кўлдан чиқармасмиди... Бошқага уйланмасмиди...

Қиз шундан сўнг умидини узди. Шундан сўнг турмушга чикди. Фарзанд кўрди. Бир пайтлар юраги кимгадир интилганини ўзидан бошқа ҳеч ким билмади. Севгисини қалбининг бир чеккасига кўмди.

У оила деб аталмиш гирдобга шунғиб кетган эди...

НИҚОБ

У мансабга ўтирганди, юзидаги никоби йиртилиб кетди.

Жуда хунук экан...

ЯНГИ ЙИЛ

Орка-олдига қарамай югуриб кетаётган дунёнинг нафас ростлайдиган, бир зум тўхтайдиган, ортига ва олдига қарайдиган саноклигина сониялари бор. Назаримда ана шу сонияларда дунё билан бирга инсон ҳам нафас ростлайди. Ортига ва олдига қарайди. Кеча ва бугун ўртасида бир зум тўхтаб қолади. Бир зум қалбига кулоқ солади. Нималарни йўқотди-ю, нималарни топди? Йўқотгани ёмонми? Топгани ундан яхшироқми?

Фақат шу сониялардагина дунёнинг нафас олаётганини, юраги ураётганини баралла эшитиб туради киши. Ва эшитган сайин бутун вужуди ишлайди. Вужуди кулоққа айланади. Ўтаётган умрини сарҳисоб қилади. Қалбини ўзи сезмаган аллақандай туйғулар эгаллаб олади. Бу туйғулар қатида шукроналик бор. Негаки, у ҳаёт, нафас

оляпти. Ва яна безовталиқ бор. Негаки умр ўтаяпти, вақт кетяпти.

Хаёлида унинг вужудига нимадир қўшилгандай, нимадир узилгандай бўлади. Туғилган кунда эмас, айнан шу сонияда яна бир ёшга улғайганини, умрининг яна бир йилини яшаб қўйганини сезади. Алланечук бўлиб кетади.

Инсон кўнгил кечинмаларини сездиравермайди. Барибир тантана, қувонч устунлиқ қилаверади. Эҳтимол, бу кечинмаларни кимлардир, эҳтимол, ёшлиқ кўзларини камаштириб турганлар бошдан кечирмас. Уларнинг қай бири бу дамларни сархуш кутиб олар, қай бири китоб титкилаб. Ял-ял товланаётган арча атрофида завқ билан куйлаётган, ўйнаётган, дунё бир зум нафас ростлаётганда ҳам тин олишни истамаган болалар эса ҳавасни келтиради, холос. Бола бўлгиси келиб қолади кишининг.

Аммо болалик ҳам, ёшлиқ ҳам, умр ҳам қайтмайди. Янги йил қайтиб келаверади. Янгиланган одамлар билан югуриб-елаверади..

ҲАҚИҚАТГҲЙ

У ҳақиқатни бакириб, дод солиб излайди. Кўзига ўзидан бошқа ҳамма муттаҳам бўлиб

кўринади. Одамларнинг юзига чанг солишдан тап тортмайди. Ҳақиқат излаб хали у идорага ёзади, хали бу идорага. Ҳамма ёкни коғозга тўлдириб ташлайди. На муомалани билади, на маданиятни.

Бирок... Ҳақиқатнинг ўзи ундан юз ўгирган бўлса не қилсин?

АЖДАҲО

У кези келса отасини ҳам аямайди. Шартта гапиради. Ўзини ҳақиқатпеша қилиб кўрсатади. Кўнгил билан иши йўқ. “Ҳақ гапдан қочмаслик керак”, дейди. “Ҳақ гапни айтиш керак”, дейди. Ўзи айтганига амал қилади. Катта даврами, кичикми, фарқи йўқ, кўнглидагини сўзлайверади. Унинг гапларига қарсак чалишади. Уни олқиш-лашади. Кимдир унга ишонади. Кимдир унга эргашади.

Аммо... Ўртада манфаат аралашиб қолса борми, ҳақиқат ҳам эсидан чиқиб кетади. Манфаат ҳақиқатдан устун келади. Нафснинг қулига айланади.

Нафс деган аждаҳо бунчалар қудратли бўл-маса...

БОЛАКАЙ

Болакай сабзи тўғраётган онасига кизиқиш билан каради. Онанинг тахтачадаги сабзини бир қўли билан ушлаб, иккинчи қўли билан пичокни ҳаракатга келтириши ва ҳар бир ҳаракатидан сўнг чиройли парракчаларнинг ажралиб чиқиши ажабтовур туюлди. Ўзи ҳам шу ажабтовур ишни қилиб кўргиси келди...

Аммо билადики, онаси бунга йўл қўймайди. Пичокни бермайди. “Ҳали боласан”, дейди. “Қўлингдан келса қочиб кетасан”, дейди.

Онасининг ошхонага кириб кетиши болакай учун айти муддао бўлди. Секин тахтачага яқинлашди. Лагандан бутун сабзини олиб, тахтачага қўйди ва ушлаб турди. Иккинчи қўлига пичокни олиб, онасидай абжир ҳаракат қилмоқчи бўлди.

Лекин... Тўғраш учун бир томони хиёл кесилиб, тахтачага мослаштирилмаган сабзи сирғалиб кетди. Пичок болакайнинг қўлини кесиб юборди. Тахтача қонга буланди.

Оғрикдан кўра кўркув устун келди. Болакайни ваҳима босди. Тахтачани тўнтариб қўйди. Ичкари уйга кириб, акасининг ўзидан иккита келадиган костюмини кийиб олди. Костюмнинг узун енглари боланинг айбини бекитди. Қон эса оқаверди.

Ошхонадан кайтган она боласини кўриб ажабланди. “Нега акангнинг костюмини кийиб олдинг?”, деб сўради.

Болакайдан садо чиқмади. Иттифоко, онаси унинг ранги докадай окариб кетаётганини, ерга қон томаётганини кўрди. Костюмни ечиб ташлади ва ҳаммасини тушунди. Югуриб дори билан бинт олиб чиқди...

У боласини койимади. Фақат онанинг гапига кулок солмаганлар ана шундай жазоланишини айтди.

Болакайнинг икки кўзи ҳамон сабзи билан тахтачада эди...

ЛОЙ

Унга ёмонлик қилганларнинг бирортаси яхшилик билан ишдан кетмади. Бири бадном бўлди, бошқаси шарманда. Яна бири урилиб кетди, бошқаси сурилиб...

Қизик! Бировнинг юзига лой чаплашдан олдин ковушларининг лойини тозалаб қўйишса бўлмасмиди?

КИБР

У ўзини ҳаммадан устун қўяди. Баланд тутади. Унга тавозе қилишларини, илтифот кўрсатишларини истайди.

Кимдир унга қарсак чалса, кимдир писанд ҳам қилмайди. Кимдир юзидан ўтолмаса, бошқаси ғийбатини қилади.

Курси уни ҳаволантирди, оёғини ердан узди. Курси уни шу ҳолга солди.

Бирок... Жон каби курси ҳам омонат. У омонатини топширгач, қайрилиб қарармикин биров?..

ГИНА

У бировдан ранжиса, кўнглига маҳкам туғади. Чиқариб ташлолмайди. Кечиролмайди. Ойлар ўтса ҳам, йиллар ўтса ҳам, дарё-дарё сувлар оқиб ўтса ҳам у ўтмайди ранж чеккан кишисининг гуноҳидан.

“Бунақа бўлма”, дейишди унга.

“Бошқача бўлолмайман”, деди у.

Гинаси юрагида канадай ёпишиб юрагининг конини сўриб ётади.

Бошқача бўлолмагани ўзига азоб.

“ЎҒИЛ”

У ишга ўғил бўлиб келди. “Ўғлим”, деб му-рожаат қилди атрофидагилар. Вазифаси сал кўта-рилганди, ука дейдиган бўлишди. Кейин эса... Акага ўтишди...

Мансаб кичикни катта, каттани кичик қилиб кўяркан...

САДОҚАТ

У мисли очилган гул эди. Ўзи боладай беғубор, кўнгли тонгдай мусаффо. У билан давраларга хазил-мутойиба, кулгу-табассум, сажимият кириб келарди. У ҳар қандай тунд ки-шини очиб олар, сўз билан одамларга меҳр ула-шар, ўзини унутиб бўлсаям ўзгалар учун елиб-югурар, хожатини чиқарарди. У ўзи билмаган ҳолда уни билганлар кўнглига илиқлик уйғотган, меҳрини қозонганди.

Ҳали келинлик либосларининг оҳори тўкил-маганди унинг... Эндигина очилган гул эди у... Нафисгина, нозиккина, оппоқкина гул...

Афсус, гулнинг умри қисқа бўлди...

ҚАЙНОНА

Жувон шу кеча тун билан мижжа қоқмади. Боласи йиғлаб чикди. Ҳали бешикка солди, ҳали ечди. Дам кўтарди, дам алла айтди, фойдаси бўлмади: гўдак йиғлайверди. Қорни дамладими, деб силаб кўйди. Қулоғи оғридими, деб ушлаб кўрди. Эмиздиям бўлмади. Сув ичирдиям бўлмади.

Тонгга якин боланинг кўзи илинди. Жувон ҳам бошини ёстикка кўйди-ю, тошдай котди...

Қайнонасининг овози уни уйғотиб юборди. Ирғиб ўрнидан туриб, соатга қаради: 11:00. Хаёли кочиб кетди. Наҳотки, шунча кўп ухлаган бўлса? Наҳотки, кун тушга якинлашган бўлса? Ахир бугун касбдошлари чакалоқни кўргани келишмоқчи эди-ку. Энди нима қилади? Қандай улгуради? Остонада эса қайнонаси бир кўлида офтобада сув, бир кўлида тоғорача, қараб турарди.

— Келин! Мехмонларингиз келди, — деди у. — Боласини ухлатяпти, дедим. Юзингизни ювиб, ташқарига чиқа қолинг.

— Ухлаб қолибман, аяжон. Уйғотмабсиз-да. Энди нима қиламан?

Қайнона ҳеч нарса демай кулиб кўйди.

Жувон қайнонаси олиб келган сувга юзини ювди. Апил-тапил артинди-да, ташқарига чиқди. Ҳамкасблари билан саломлашиб, уларни меҳмонхонага бошлади.

Хонага кириши билан жувон гулдай яшнаб кетди. Хонтахта устига дастурхон солинган, усти ноз-неъматлар билан тўла эди.

Жувон меҳмонлардан ҳол-аҳвол сўраган бўлди. Сўнг овқатга уннаш учун ошхонага кирди. Аммо овқат аллақачон тайёрланган, қозонда қўй гўштидан қилинган шўрва мил-мил қайнардди.

У қувониб кетди. Ҳамма ишни қайнонаси бажариб қўйганини, уйқудан қолган келинини аяб уйғотмаганини тушунди.

Меҳри товланиб кетди. Қайнонасини маҳкам қучоклагиси, юзларини силагиси келди. Югуриб уйга кирса, қайнонаси бешик тебратиб ўтирибди. Унга қараб: “Раҳмат, раҳмат, аяжон”, деёлди, холос.

Аммо ана шу биргина сўзнинг замирида келин меҳрининг тафти, ҳарорати бор эди. Бу ҳарорат қайнонани иситиб юборди.

У меҳр бериб, меҳр олди.

ҲАЁТ

Ўйлаб кўрса, у бир кун ҳам ўзи учун яшамабди. Болам-чакам, уйим-жойим, дебди. Болалари ўсибди, ўнибди. Қизларимни чиқарай, ўғилларимни уйлантирай, кейин оёғимни узатиб ўтираман, дебди.

Қизлари чиқибди, ўғиллари уйланибди. Сўнг бешик берибди, бешик олибди. Ўғлига уй қурибди, набирасини суннат қилибди.

Бу ташвишлар унга куч берибди. Қувонч берибди. Кунлар, ойлар, йиллар ўтганини сезмай қолибди. Бир зумда олтмишдан ошибди, етмишга етибди, саксонга яқинлашибди. Бирор марта танасига кулоқ солмабди. На курорт борибди, на юрт кезибди, на дунёга чиқибди. Оёқ қурғур ҳеч узалиб ўтирмабди.

Умр эса...

ХУДОСИЗ

Манфаати тегмаса у бир чўпни бу ердан олиб у ерга қўймайди. Қимирламайди. Без бўлиб тураверади. Ҳамма нарсани пул билан ҳисоб-китоб қилади. Ҳамма нарсани пул билан ўлчайди. Унинг отаси ҳам пул, онаси ҳам. Акаси

хам пул, укаси хам. У пулга Худога сиғингандай сиғинади.

Унинг Худоси хам пул.

СУВ

Сув кўп нарсани тозалайди: идиш-товокни, кийим-кечакни ва хоказо... Кир нарса борки, сув поклайди. Сув билан шўрни хам ювадилар. Сувга тикилиб ором оладилар, рохат қиладилар.

Сув ўзини хам тозаларкан. Ҳар қандай окар сув етти кадамдан сўнг покланаркан.

Афсуски, сув билан бир нарсани – юракни ювиб бўлмайди. Юракнинг кирини тозалаб бўлмайди.

Шундай бўлганида эхтимол дунёда ғаламислар камаярмиди...

МАДҲИЯ

Мен сени илк бор кўрганимда номингни хам билмасдим, ўзингни хам танимасдим. Ўшанда мен мурғаккина гўдак эдим. Асроринг хам, қудратинг хам ноаён эди.

Лекин сени ҳар кун, ҳар дақиқа кўра бошладим. Назаримда, сен ўшанда менга бешик бў-

либ туулгандирсан. Эхтимол, онам бўлиб. Ҳар на бўлганда ҳам мен сени уйимизда, ҳовлимизда илк бор таниганман.

Тетапоя қадам ташлаб, акам кўлимдан ушлаб кўчага чиққанимда бағринг янада кенгрок кўринди. Назаримда энди сен машиналар ғиз-ғиз қатнаётган асфальт йўл-у, кўчамиздан менга даҳшат ила боқиб турган жарлик бўлиб ту-юлдинг. Лекин ана шу даҳшат орасидан ҳам сенинг гўзаллигингни, сенинг бетакрорлигингни сезганман. Менга жуда-жуда ёкиб қолгансан.

Гоҳ томимиздан чучмомадек мўралардинг ва мен ҳуснингни тўйиб-тўйиб томоша қилардим. Гоҳ мавж уриб оқаётган Оксув дарёсига айланиб қолардинг – маза қилиб чўмилардим. Гоҳ кирғоғи отчопарга айланган Қашкадарё бўлардинг-у, отларнинг дупур-дупури, улоқ кетидан чопаётган чавандозларнинг “хай-хуй”ларига сеҳрланиб ку-лок тутардим.

Ҳа, сен мен кўрган, мен кузатган жамики энг яхши нарсаларнинг мужассами эдинг, онажон шахрим Китоб!

Эсимда, дадам билан узоқ шаҳардаги қариндошимизникига борганимиз. Эҳҳе, канча хурмат, меҳмоннавозлик. Лекин барибир кўнглим тўлмасди. Илтифотлардан зерикар, хушомад-

лардан бешиб кетардим. Жаннатмонанд ҳовли, бир-бирига туташиб кетган пахтазорлар, тупроқ кўчаларда чопкиллаб-чопкиллаб юрган болақайлар, ойнадек тиниқ анҳор сувида ўйноқлаб сузган балиқлар – бари-бари файзсиз туюларди. Кўнглимдан ғашлик аримас, нимадир етишмагандай бўлаверарди. Бу сен эдинг, жонажон шаҳрим Китоб!

Эсимни таниганим сайин сени якиндан танидим. Билсам йўлларингнинг бир учи Самарканд-у, бир учи Тожикистон томон туташиб кетган, эртаксимон қишлоқларинг, Қайнар, Башир, Варганза отли мўъжизаларинг бор экан. Улуғбекнинг руҳи сенга келиб шодумон бўларкан, мунажжимлар туну кун коинот билан тиллашар, дунёдаги расадхоналарнинг бештасидан биттаси сенда экан. Искандардай жаҳонгирни лол қилган экансанки, кизинг Равшанакнинг қўлини сўраган. Узунқир-у, Кўмиртепа қишлоқларинг милоддан неча асрлар олдин қадим Кеш тарихини бошлаб берган экан. Шаҳар шовқинларидан олисда – Жовуз қишлоғингда олимлар ернинг қайси даврга тегишли эканликларини тоғларингда тош қотган денгиз ҳайвонлари қолдиқларига қараб аниқлашаркан.

Шунинг учун дунё палеонтологлари бу гўшангни халқаро эталон (андоза) деб қабул қилган экан.

Ҳазрати Башир авлиёнгни деб мўғул хони тахтдан воз кечган, Мавлоно Хожагий Имганакий каромати ва дуоסי ила шайбонийхонлар сулоласи тахтини аштархонийларга берган, Хўжа Дарвеш Муҳаммад ва Шайх Шамсиддин Паррандадай табаррук зотлар тупроғингда мангу рихлат қилган, Хиромийдай улуғ шоир яшаган, Абдулла шоиринг дўмбираси саси Московгача етиб борган экан.

Муқанна жанг қилган, Али Қушчи паноҳ топган, Темур назарига тушган, Навоий қадами етган, Бобур доvon ошиб ўтган табаррук жой экансан. Билсам, бағринг мен ўсган кўчадан кенг-у, ҳуснинг мени асир этган чучмомадан минг карра гўзалрок экан. Сенда онамдаги меҳр-у, отамдаги улуғворлик мавжуд экан. Бир оҳанграбо экансанки, қаерда бўлсам ўзига тортган, имлаб чорлаган. Бир юлдуз, энг ёруғ юлдуз экансанки, Ватаним кўкида порлаган.

Йўк, йўк, сен Зухал десам, янглишгум, не тонг, ойдинда кўринмагай юлдузлар. Офтоб десам куёш ҳам порлар факат кундузлар. Сен юраксан, туну кун кўксим узра урилган. Сен бир бино, бир иншоот муҳаббатдан қурилган. Сен

Қашқа воҳасининг сулув келинисан, кокилларинг ювар қўш дарё, бир-биридан сўлим кишлоқлар юзингга хол, хуснингга оро. Ҳар юмушни бажар-моққа фарзандларинг кодирдир, бугун улар бири олим, яна бири шоирдир. Бири сенинг тарихингни китоб қилиб ёзмоқда, боғбонларинг довуғингни Ватан бўйлаб ёймоқда...

Мен-чи, мен эсам, шу топда сенга бўлган меҳримни тўқмоқдаман номага. Қанча интилмай, қанча изланмай, меҳр курғур бўй-бастини яширмоқда ҳаммадан. Ва... Зарраларга, заррачаларга бўлиниб, сочилиб-сочилиб кетмоқда.

Сен уни катрадаги куёшнинг акси деб бил, кадрдоним Китоб!

ПАСТ

Паст барибир пастлигини қилади.

Учиб кетаётган қарғанинг оғзидан ёнғоғини юлиб олгиси келади. Узумини чўкилаётган чумчуқнинг кўзларини ўйиб олгиси келади.

Атрофга олазарак боқади. Қўшнисининг уйидаги ўрикни ҳам териб олсам, дейди. Кўзига кўринган хасни ҳам чўнтагимга солсам, дейди. Уяти йўқ, андишаси йўқ. Кўзлари ҳар ёнга қараб олма теради. Кўчада ўсаётган дарахтнинг

мевасига ҳам кўрикчи. Қўл теккизган боланинг адабини беради.

У бойиб кетса ҳам ўзгармайди. Тўйиб кетса ҳам ўзгармайди. Ўзи тўйса ҳам кўзи тўймайди. Кўзи оч, феъли паст.

Паст, отнинг устидаям пастлигини сездириб кўяди...

ИҚРОР

Қайнона билан келиннинг гапи гапига тўғри келмади. Бири “ади” деса, иккинчиси “бади” деди. Ҳеч бири бўш келмади. “Каттаман”, деб қайнона кўприк бўлмади. “Ёшман”, деб келин тилини тиймади. Икки ўртада қолган йигит қайси бармоғини тишламасин оғриди. Ноилож аламини хотинидан олди. Бир мушт туширганди, кўзи кўкарди. Бундай муносабатга кўникмаган келин аразлаб кетди...

Қайнона ҳовуридан тушиб, келинини кечирган бўлди. Ўғлини уни олиб келишга жўнатганди, куёвни бутун бошли оила талади:

– Ҳовлимга қайтиб оёғингни босма, – деди ота. – Сенга берадиган кизим йўқ.

– Тор корнимга сиккан, кенг уйимгаям сиғади, – деди она.

– Синглимни урган кўллларингни синдираман, – деди ака.

– Сизга теккандан бери дарддан чикмайди, – деди қайнопа.

Хуллас, ҳамма куёвга карши турди. Ҳеч ким ундан: “Нега кўл кўтардинг?”, деб сўрамади. Қарс икки кўлдан чиқишини ўйламади. Куёвнинг авзойи бузилди. Бурилиб кетди.

Келин кўрдики, вазият қалтис. Эрига тош отишяпти, ҳайдагандан баттар қилишяпти. Бу гаплар унга оғир ботишини билди. Бу гапларни кўтаролмаслигини билди. Бирдан акли ғалаён кўтарди. Эрининг ортидан югурди.

– Тўхтанг, мен сиз билан кетаман!..

Келин ортига ўғирилди. Ғалати аҳволда қолган яқинларига гуноҳқорона боқди:

– Узр, айб мендан ҳам ўтганди...

ОҚИБАТ

У тўрт боласи билан эридан тул қолганида кичкинаси кўлгўдак эди. Бир томондан айрилиқ юки, бир томондан тўрт боланинг юки... Жувоннинг икки елкаси юк остида қолди. Ваҳима босди.

Бирок унинг яқинлари оқибатли чиқишди. Ташлаб кўйишмади. Суяшди. Гоҳ катта акаси келса, гоҳ кичик акаси келди. Гоҳ укаси йўкласа, гоҳ амакиси йўқлади. Хуллас, бири келиб, бири кетди. Янгалари, келинлари асл экан. Зерикишмади. Эрларини зериктиришмади. Болаларнинг суягини қотиришди. Йиқилса нон тишлаб турадиган қилишди.

Аҳли маҳалла жувоннинг яқинлари тимсолида яшаётган Оқибатни кўриб турди...

ТОРТИШ КУЧИ

Айтишларича, яхши гапга ҳам, ёмон гапга ҳам фаришта омин дер эмиш. Айтишларича, яхши ният ярим давлат эмиш. Бир талаба йигит буни бошқачароқ талқин қилди. У айтдики, Нютон тирик бўлганида аллақачон одамнинг тортиш кучи қонунини кашф этган бўларди.

Бу талабанинг шахсий фикрими ё бировдан эшитганми, билмайман. Аммо унинг сўзларида мантиқ кўрдим. Негаки, ҳақиқатдан одамда тортиш кучи бор. Буни кўп марта кузатганман ва инсоннинг яхши нияти яхшилик чақирганини, ёмон нияти ёмонлик чақирганини ўз кўзим билан кўрганман.

Бу, эҳтимол, яхши гапга ҳам, ёмон гапга ҳам фариштанинг омин дейишидир. Бу, эҳтимол, одамнинг тортиш кучидир. Аммо ҳар қандай ҳолатда ҳам иккиси бир нарса.

Хулоса эса шундай: ниятнинг бутуни яхши!

ТЎРВАСИЗ КИМСА

Унинг факат тўрваси йўқ. У факат кўчада кўлини чўзиб ўтирмайди. У шунчаки ишда, иш жойида. Бироқ келган одамнинг кўлига қарайди. Келган одамдан тама қилади. Индамай жўнамокчи бўлса бир нима ташлаб кетишини сўрайди. Беминнат ишини миннатга қориштириб юборади. Хуллас, нимадир олиб қолади.

Садакани борлар беради. Орттирганлар беради. Унга эса... Орттирган ҳам беради, орттирмаган ҳам. Иши тушса кифоя. Кимдир индамай ташласа, кимдир оғриниб ташлайди. Кимдир сўнгги чақасини бериб, ўзи яёв кетади. Чурк этган киши важ билан сийланади.

Унинг факат тўрваси йўқ...

КЎЗ

Инсоннинг кўзи ўзгармайди. Узок йиллар учрашмаган дўстлар ҳам бир-бирларини кўзларидан танишади. Негаки, сочлар, хатто кошлар оқаради, юзларни ажин коплайди. Қўл... у ҳаммадан аввал кексалик аломатларини намоён қилади.

Аммо кўз... Ўша-ўша тураверади. Хиралашганини ҳам сездирмайди. Кексайганини ҳам сездирмайди. Чакнаб тураверади. Ёшликда ҳам, қариликда ҳам бирдай.

Кўзни эгалик деганлари шумикин? Кўзнинг эгаси киприкмикин? У кўзни чангдан, губордан, кутилмаган фалокатдан асрагани каби кексаликдан ҳам асрармикин?..

ОТА ЎҒИЛ

У боласининг кўнглига қаради. Ҳамма нарсани мухайё қилди. Ҳеч кимдан кам қилмади. Ҳеч нарсага зориктирмади. Қўлини совук сувга урдирмади. Болақай мактабнинг ҳам, маҳалланинг ҳам олди бўлди. Кўчасида биринчи бўлиб велосипедча минди. Биринчи бўлиб велосипед минди. Ҳа, деса, ма, деб чўнтагига пул солиб турди отаси.

У тенгкурларидан ўзиб кетди. Қўл чўзиб етиб бўлмади колди унга. Отанинг сояи давлатида ҳаволанди, “фалончи”нинг ўғли бўлиб учиб юрди осмону фалакларда.

Аммо... Орадан йиллар ўтди. Яхши отлар кейин чопди. Ортда колганларнинг бари ундан ўзиб кетди. Олдинга чикиб олди.

Негаки, уларнинг суяги меҳнатда қотди. Ҳаваслари истакка, сўнг ҳаракатга айланди. Ҳаракат уларни олға бошлади. Ўзларини ўтга-чўкка уриб йўқни йўндиришди. Олға интилишди. Ҳеч кимга ишонишмади, суянишмади. Уларнинг ўзидан бошқа суянадиганлари йўқ эди.

Ҳозир бирининг тагида “Нексия”. Бошқасининг тагида “Ласетти”. Иморатлари осмонўпар. Бунга уларнинг ўзлари эришди. Меҳнат қилиб, елиб, югуриб. “Фалончи”нинг отаси дейдиган бўлишди уларнинг падари бузрукворларини...

Унинг ўғли эса ҳануз бола. Ҳануз отаси чўнтагига пул солишини кутиб ўтиради...

ВАТАН

Отаси кулоқ қилинишини эшитиб қочиб кетганида у жажжигина қизалоқ эди. “Кулоқ”

деган сўзнинг маъносини тушунмаса-да, оиладаги кўргуликлар сабаби шу сўз билан боғлиқ эканини англади. Оғзига кучи етмаганларнинг: “Қулоқнинг кизи”, деб пичирлашларидан безиб кетди. Отасини соғиниб, пана-панада йиғлаб олди.

Ота ойда, йилда ярим тун яширинча келиб, болаларини бағрига босар, сўнг қандай пайдо бўлган бўлса, шундай ғойиб бўларди. Бир-бирларининг дийдорларига тўймай қолишарди. Шўрлик она эрининг кулоқ бўлишига сабаб бўлган кичкинагина тегирмонга лаънат айтгани айтган эди.

Орадан йиллар ўтиб, ота хор-зорликда ўлиб кетди. Қаерда, қандай жон берди, қаерда дафн этилди, якинлари билмадям. Ўшанда илк бор жажжигина қизалоқнинг юраги титраб кетди...

Йиллар ўтди. Балоғат ёшига етган қизни ёр-ёр садолари остида куёвга узатишди. Бироқ у атиги бир ойгина оила деб аталмиш сирли салтанатнинг бекаси бўлди. Уруш бошланиб, эри фронтга кетди. Қорнидаги боласига ота дийдорини кўриш насиб этмади.

Кейин эса... Укасини аввал уйида Абдулла Қодирий асарларини сақлагани учун, кейин Оксарой ҳақида шеър ёзгани учун сургун қилишди...

Унинг калбида исмсиз саволлар гужгон ўйнади: Нега отаси кулок қилинди? Нега дарбадарликда ўлиб кетди? Нега ўзи баҳор ёшида бева қолди? Нега укасининг гул умри қамокда ўтди? Нега?..

Уни Мустакиллик уйғотиб юборди. У юрагидаги исмсиз саволларга жавоб топгандай бўлди. Қаранг-а, кичкина бир тегирмон қурган отаси хор-зорликда ўлиб кетди. Энди эса... Кучи етганлар заводлар қуришяпти, корхоналар сотиб олишяпти.

Оила деб номланган сирли салтанатнинг атиги бир ой меҳмони бўлди. Кейинги умри ёрига садокат билан, ёрини кутиб ўтди.

Бугун эса... Кўз тегмасин, замона тинч, осмон мусаффо!

Абдулла Қодирий асарларини сақлагани, Оксарой ҳақида бир жажжи шеър ёзгани учун шўрлик укасининг кўрмаган азоби қолмади. Икки марта сургун қилинди.

Бугун эса... Телевизордан “Ўтган кунлар” фильми тушмайди! Кумуш ёки Отабек ҳақида шеър ёзмаган шоирнинг ўзи йўқ! Ўзбекистоннинг уч муаззам шаҳрида Амир Темурнинг ҳайкаллари салобат тўкиб турибди! Қадимий Шаҳрисабзга Амир Темур ордени берилди! Амир Темур миллатнинг ғурурига айланди!

Афғон тупроғида бедарак йўқолган боласи соғинчида юраги ёнган аёлни кўриб ўзининг ҳам юраги ёнган эди.

Бугун эса... Ўзбекистон сиёсий мустақил! Ўз тақдирини ўзи ҳал қилади!

Пахта экиб, косаси оқармаган дехкон танишига бегоналар “ўзбек иши” иштирокчиси, дея айб қўйишди. Қамаб юборишди.

Бугун эса... Ўзбек ўзига бек!

У буларнинг ҳаммасини идрок этди. Буларнинг ҳаммасини чоғиштирди ва Мустақилликнинг улкан қудратини ҳис қилди. Лаблари секингина пичирлади:

— Мен Ватанни қайта кашф этдим!

САВЛАТ

Унинг факат савлати бор. Пешонасини чертиб кўрсангиз: “Бўм... бўш...” деган овоз эшитилади. Давр адашиб унга тегиб қолди. Салона-мастона қилиб юргани юрган. Қўлини орқасига қилиб, бир у ёққа боради, бир бу ёққа. Ўзига улфат топиб олса, қилаётган иши ҳам эсидан чиқиб кетади. Дунёни унутади. Майда-майда отиб ўтираверади. Қуруқ савлатнинг ичида қуруқ ваҳима қамалиб тураверади.

... У ўзининггина эмас, ишлаган жойининг ҳам обрўсига путур етказди.

АНДАВА

У худди андавага ўхшаб, сийпалагани сийпалаган. Қаноти остидагиларни ҳимоя қилмоқчи бўлиб, бор худони йўқ дейди ва айбларини яшириб, ўзини уларнинг халоскори қилиб кўрсатади.

Эҳтимол, бу яхши фазилатдир. Аммо фақат андава бўлиш тўғримикин? Йринглар ярага айланиб, андаванинг тагидан ҳам бўртиб чикмайдими? Касалини яширган билан иситмаси ошкор қилмайдими? Ошкор бўлган ҳақиқат андавани синдириб юборса-чи?

Нима бўлганда ҳам ширин ёлғондан аччиқ ҳақиқат яхши.

НОШУКУР

Кора рангларни кўради унинг кўзлари фақат. Кўрган рангидан куч олиб, сайрай бошлайди бўғилиб кетгунича то. Унинг тегирмонига сув қуювчи ҳам топилади қарсак чалиб.

Аммо сўзларидан афтини буриштирганларда кўп. Негаки, уларнинг кўзлари кўриб ту-

рибди-да камалакдай товланаётган бошка рангларни.

Аслида ҳаёт ҳар қайси даврда ҳам ранг-баранг, соянинг тепасида нур, қоранинг атрофида оппоқ олам яшагани каби.

Шукур деган сўзни айтиш учун шу оддийгина аксиомани билиш кифоя.

КЕЛИН

Келиннинг умри кайнонани пойлаб ўтди. Ишга кетаркан болаларига: «Бувингга кўз-кулоқ бўл, бирор нарсани илдириб, аммангникига кетиб қолмасин», – деб тайинлагани тайинлаган бўлди.

Шўрлик онаизор эса ночоргина яшаётган кизига нималарнидир илинарни. Тансиқ таом тановул қилаётганида томоғини нимадир бўғарди. Қизини, набираларини ўйлаб кетарди. Аҳён-аҳёнда кизиникига борганида набираларим қўлимга қарайди, деб олган қанд-курси ҳам гап-сўзга сабаб бўлгани боис ўғлига орини солмай қўйганди.

...Орадан йиллар ўтди. Қайнона бандалиқни бажо келтирди. Энди келиннинг ўзи қайнона. Ўғри мушукдай ҳали эридан, ҳали ўғлидан яшириб қизлариникига ташигани ташиган.

Уни кузатиб турган келин эса ковоғини уяди. Қайнонадан норозилигини косани товокка, кап-гирни қозонга уриб, сездириб-сездириб кўяди.

Шундай пайтда аёл қайнонасини эслаб кетади. Оналар ҳамиша қайси фарзанди ночоррок кун кечирса, шунга қайишишини, шуни ўйлаб егани захар, кийгани кафан бўлишини аллақачон тушуниб етган. Энди эса иззатини жойига қуяй деса қайнона йўқ. Келинига тушунтирай деса у хали қайнона бўлиб кўрмаган.

Келинининг киёфасида ўз аксини кўраркан, дардини индамайгина ичига ютади...

ОТАХОН

— Ассалому алайкум. Йўл бўлсин, отахон?

— Ваалайкум ассалом. Шаҳрисабзга, тўйга. Кураш бўлармиш, деб эшитдим.

— Кураш тушасизми?

— Йўқ, томоша қиламан.

— Байрам куни 'стадионда хўп ўйнадингиз. Маза қилиб томоша қилдик.

— Замира Суюнова: “Ўйнанг, ота”, деди-да.

— Ўғлингиз келиб турибдими?

— Ҳа. Яқинда телевизорда роса шеър ўқиди, кўрмадингизми?

- Кўрдим.
 - У Абдулла Орипов билан суратга тушган.
 - Зўр-ку.
 - Мен ҳам тушганман. Кўрсатайми?
 - Кўрсатинг.
 - Мана бу Абдулла Орипов, мана бу Сирожиддин Сайид, мана бу...
 - Нечага кирдингиз, отахон?
 - Саксондан сакрадим, ҳадемай тўксон билан тўқнашаман...
 - Юз билан ҳам юзлашиб юринг, илоҳим...
 - Худо хоҳласа...
- Отахон билан қисқагина суҳбатдан маза қилдим. Кўнглим яйраб кетди. Орамизда қанчалар самимий кишилар бор-а!

ҲЕЧ КИМ

У ҳаётда омади чопмаган, ҳақ йўлни топмаган бир кимса. Икки кўлини дунёнинг тўрт томонига чўзиб, бирор нарсани узиб ололмаган, иғводан бошқа хунар тополмаган киёфа. Ичида сафро тўлиб, улуғлик даъво қилиб, ўзига-ўзи баҳо бериб юрган нотавон. Одамлар ундан аллақачон толган, назардан қолган.

У бамисоли осмонга бўй чўзиб ўсаётган теракка ўхшайди. На меваси бор, на сояси. Танасини курт кемириб ташлаганки, ёғочликка ҳам ярамайди, биров қарамайди. Қаттиқрок шамол бўлса, йиқилиб кетишидан чўчиб, ҳамма ундан ўзини узоққа олади.

Манфаати бўлса тошни кемиради, сувни симиради. Текканга тош отади, тегмаганга кесак. Дуч келганга ё ниш санчади, ё захар сочади. Иғводан бошқага ярамаган худбин, ичига ин курган шайтони лаин. Кимнидир шубҳали, деб қоралайди, кимнидир муттаҳам. Яна кимдир қаз-зоб бўлиб кўринса, бошқани ўғри дейди. Хуллас, биров ўпоқ бўлса, бошқа биров супоқ.

Хўш, унинг ўзи-чи? Ўзи ким?

Ўзи – Ҳеч Ким!

ЁЗУВЧИ

У қаерга бормасин ўзини ёзувчиман, деб таништиради. Ёзувчиман, деб у эшикни қоқади, ёзувчиман, деб бу эшикни қоқади. Ҳеч қаердан курук кўл билан чикмайди: у эшикдан у нарсани ундиради, бу эшикдан бу нарсани.

Унинг исми-шарифи ким, қанақа асарлари бор, дейсизми?

Унда эшитинг: исми-шарифи ўзи айтганидай – Ёзувчи, Ўнлаб, эҳтимол, юзлаб юмалок хатлар муаллифи у.

СУКУТ

Айтиладиган гапни айтмаслик, қилинадиган ишни қилмаслик, томошабин бўлиш, сукут саклаш қанчалар ёмон!

Сукут саклаб илончакнинг илон бўлишини кутиш...

Сукут саклаб илоннинг аждаҳога айланишини кутиш...

Аждаҳонинг тишлари ўткир, нафси ўпқон. Болалаб кетади. Бигта боши кесилса, иккинчиси ўсиб чиқаверади. Ҳамма боши кесиб ташланганида болачалари жабр кўради...

Ёмон томони шундаки, баъзида аждаҳо сукут саклаганни ҳам ўз домига тортиб кетади...

ҚУЁШ

У қуёшнинг нурини тўсмоқчи бўлиб, этагини кўтарди. Этагини кўтариб у томонга ўтди, этагини кўтариб бу томонга ўтди. Аммо офтоб чараклаб чиқаверди.

Куёшнинг нури олдида булутлар ип эшолмай,
эриб, сув бўлиб оқади-ю, у ким бўлибди?

Ноилож кўтарган этагини тушириб юборди.

ЭСИЗ

Тошканбой тўй қилмоқ ниятида кишлокқа келиб, уни катта одам бўлиб кетган, деб билган кишлокдошлари ва янги ошналарига бир ҳақ бермоқ ва ўзини кўрсатмоқ ниятида чўнтагига кўлини солди ва хаёлга толди.

“Нексия” оламан, деб йиғиб юрган пулини ишлатиб дабдабали тўй қилса бўларди-ю, машинали бўлиш орзуси орқага сурилишини ўйлаб кўлини чўнтагидан олди ва яна хаёлга толди.

Боз устига хотинига кишлокда обрўси баландлигини, унинг хизматига шайлар каторлашиб турганини кўрсатиб кўймоқчи бўлиб ҳадди сикқан ва сизмаган эшикларни бир-бир чертиб қай бирига тўйнинг гўштини, қай бирига гуручини, қай бирига ичкилигини юклаб кўйди ҳаммани ҳайрон қилиб. Негаки кишлокда ҳимматича тўёна қилинар, аммо солиқ солинмасди.

Буни ҳеч ким юзига айтмади, ортикча сўз қотмади, айтганини олиб келиб берди танти одамлар.

Тўйдан кейин уларнинг кўнглидан ўтгани шу бўлди: Тошканбой қишлоқдан кетиб орини сотибди ва бир тўрва халта топибди...

Эсиз...

АЖАБ ДАСТУРХОН

У иккиси бир дастурхон атрофида ўтиради бир-бирига мулозамат кўрсатиб, мактаб худди какку билан хўроз каби. Бирови ташвиш чекса қайғургандай, бирови қувонса шодлангандай бўлишади ўзларини меҳрибон кўрсатиб. Уларни чироқ билан пиликка қиёслашади қаерда бўлса бирга ўтирганларини кўриб.

Аммо... Бирови сал бурилиши билан иккинчиси ортидан тош отишни бошлайди.

Ажабо! Бу қандок дастурхон бўлди...

ЛОЛА

Оғриклар танини эзиб, касалхонага тушди. Кўзига ҳеч нарса кўринмади. Иштаҳаси йўқ. Овкатларга қайрилиб қарамайди. Танасига кулок солган, бошланиши мумкин бўлган хуруждан хавотирда қолган, бемажол бўлган.

Дўстларининг оёғи узилмайди. Бугун бу таниши йўқласа, эртага у таниши йўқлайди. Қа-

риндош-уруғлар, дўсту биродарлар. Эҳ ҳе, ёнидан одам аримайди. Улар билан ҳорғингина сўрашади. Кайфиятини кўтармоқчи бўлган дўстларига ноилож табассум қилади.

Баногоҳ хонасига дўсти бир даста тоғ лоласи билан келди. Унинг кўзлари чакнаб, юзлари яшнаб кетди. Ўрнидан туриб олди. Лолаларни кўлига олди-ю калби бир гўзалликни, бир латофатни хис этди. Ташқарида баҳор кезиб юрганини эслади. Лолаларни гулдонга солиб қўйди.

У лола гулида яшириниб ётган Ҳаётнинг сувратини кўрди.

ЖАҲОЛАТ

Уларни мажбур қилиб унаштиришди, мажбур қилиб никоҳдан ўтказишди, мажбур қилиб тўй қилишди.

“Синглимдай бўлиб қолган қизга қандай уйланаман?”, деди йигит.

“Акамдай бўлиб қолган йигитга қандай турмушга чиқаман?”, деди қиз.

Уларни назарга илишмади, сўзларига қулоқ солишмади. Қулоқ солмаганлардан бири ака эди, бири ука. “Укамнинг қизи бировники бўлмасин”, деди ака. “Бегонадан кўра ўзимники яхши”, деди ука.

Кимдир қариндошлар никоҳидан узок юришни маслаҳат берди. “Бинойидай яшаётганлар борку, Худонинг кўзи ўнг бўлсин”, дейишди унга. Хуллас, у бўлди, бу бўлди, тўй бўлди.

Бирок... Бир йил ўтди, беш йил ўтди, ўн йил ўтди ва манзара шундай бўлди: уйнинг уч бурчида уч ногирон бола, тўртинчи бурчида аламини ичкиликдан олиб, ҳар куни бир шишани бўшатадиган ота.

Ўртада дунёга келганидан афсус-надомат чекиб, бошини қайси тошга уришни билмаган онаизор...

ЁНИДАГИ КИШИ

Уни кўтармокчи бўлишганди ундан аввал ёнидаги бош кўтарди: кўтарилишга нолойиқ, деб у ёкка, шу ишига ҳам номуносиб, деб бу ёкка, фаолиятини ўрганиб кўриш керак, деб яна бир ёкка ёзди.

У эса хайрон: атрофига назар ташлайди-ю ёнидагилардан қайси бирининг ичини қурт босганини билмайди...

ЗУЛМАТ

Унинг ичи шунчалик кораки, зулмат калбидан ин қуриб олганга ўхшайди. Кўнгли қоралигидан хатто соясига ҳам ишонмай, мен билан бирга кадам ташлаяптимикин, деб қараб кўяди.

Фақат бировга иши тушсагина ҳалимдай юмшайди, кўнглига илондай кириб олмоқчи бўлади ва зулмат кўйнида нур кўрингандай бўлади назарингизда. Аммо бу нур чакмоқ каби оний бўлиб, бир зумда сўнади ва зулмат қоплаган юрак яна асл ҳолига қайтади.

Тавба, дейишдан бошқа нарса кўлингиздан келмайди...

ҚУСИШ

У дунёни ўзиники деб билди. Ҳеч кимдан тап тортмади. Ҳеч кимга бўйсунмади. Назарига илмади. “Давр – меники”, деди. “Даврон – меники”, деди. Даврини сурди. Давронини ҳам.

Нафси ҳакалак отди. Қуюшқондан чикиб кетди. Аммо биров мушугини “пишт”, демади. Биров, орка-олдингга қараб юр, демади. У кетаверди орка-олдига қарамай. Йўлида дуч келган

хар қандай дарахтни илдизи билан кўпориб...
Кўзига тик бокканни босиб, янчиб...

Лекин... Шаҳар бедарвоза эмас... Аргамчи
узун...

Пировардида у еганларини қуса бошлади...

БИРОВ

Ўнг томонга ўтса ҳам чил берди, чап томонга ўтса ҳам чил берди унга Биров. Гоҳ оёғи остига мағзава тўкиб қўйди тойиб кетсин деб. Гоҳ чох казиб қўйди кулаб тушсин деб.

Ниҳоят у сирпаниб кетди ва қаддини ростлаш учун чеккага чикди. Югуриб унинг ўрнига ўтиб олди Биров ва байрам қилди қувонганидан.

Қизиғи шундан кейин бўлди: тойган-ку қаддини ростлаб олди, аммо чохга тушиб кетди Бировнинг ўзи.

ЮЛДУЗ

У ҳаммадан олдин осмонга учиб чикди. Ҳаммадан олдин кўтарилиб кетди. У қўл етмас юлдуз эди гўё. Ердан унга хавас билан тикилдилар. Ундай бўлишни орзу қилдилар.

Ниҳоят орзусига етганлар бўлди. Юлдузга етганлар бўлди.

У эса... Хом сут эмган банда-да, хануз ўзини танҳо ҳисоблайди. Ҳануз ёнидагиларни кўрмайди.

Кўрмагани бир нави, ёмони – кўролмагани...

БАЪЗАН...

Пул ўлсин!

Баъзан:

туппа тузук одамни издан чиқаради;
ота билан боланинг муносабатини бузади;
ҳамма нарсани ўзига олиб бориб такайди;

инсоф ва диёнатни, виждон ва эътиқодни
ямламай ютади.

Баъзан:

кўнгил ҳақида соатлаб ваъз айтган воиз ҳам
кўнгилни пул билан синдиради.

Пул ўлсин!...

УМР САВДОСИ

Икки ёш ажралди. Униси у ён кетди, буниси бу ён. Жаҳл чиққан эди, ақл қочди. Ақл келганида униси Мағрибда эди, буниси Машрикда. Бу ҳам етмаганидай ўрталарида учинчи дарахт кўкариб чикканди.

Дил дилга талпиниб, Мағриб билан Машрик ораси бир кадам бўлди. Ўртадаги дарахтни ҳам босиб ўтишди.

Жаҳл чиққанида кўприк бўлмаган, умр савдосини мол савдосига айлантирган катталар ўртадаги дарахтга нима дейишни билмай оғзиларига мум солиб олишди...

ҚАСАМ

Уни қасам урадиган бўлди. Онт ичди-ю, сўзида турмади, сўз берди-ю лафзидан қайтди. Ўз хатосини хаспўшлаш учун ўзганинг шаънини қурбон қилди. Эти жунжикмади, виждони кийналмади.

Энди қасам унинг ортидан соядай эргашиб юради, қўйиб юбормайди ва кун келиб шунақа дўппослайдики...

Эхтимол, у бир умр мажрух бўлиб қолар.

МУРИДЛАР

Унинг муридлари кўп эди. Соясига салом беришарди. Гаҳ деса қўлига қўнишарди. Унинг

соѣи давлатида кўкаришарди, гуллашарди, яш-
нашарди...

У муридларининг соѣбони эди. Ёмғирдан
асрарди, офтобдан асрарди. Биров ола караса,
таъзирини берарди.

Иттифоко, унинг суви лойка келди. Дарёлар
тескари окди. Муридларга сичқоннинг ини минг
танга бўлди. Ковакларига кириб кетишди. Ахён-
ахёнда бошларини чикариб, атрофга караб, лой-
каланган сувни кўришади-да, типратикан каби
каллаларини яширишади.

Ана сизга муридлик...

ИСРОФ

У йиғилишга келди-ю, бошланишини роппа-
роса бир соат кутди, диккинафас бўлиб кетди.
Бир у эмас ҳар дам соатга тикилган, иссиқдан
елпинган. Биров эснаса, бошқанинг эснаси
котди. Кимдир зерикиб ёнидагини суҳбатга торт-
ди, бошқаси ўтирган жойида хурракни отди.
Мажлисхона ғала-ғовурга тўлди ва бозор бўлди.

Хўш, кейин-чи, кейин?

Қолгани рисоладагидай ўтди.

Аммо орада бир соат вақт куйиб, кул бўлди.

НАДОМАТ

У бир аёлга илакишиб колди-ю, балога гирифтор бўлди, яшашдан толди. Аёл канадай ёпишиб олиб, қилган иши конини сўриш бўлди. Канани суғурай, деса этига кириб кетган, суягигача етган. Кесиб ташлай, деса этнинг бир парчаси ҳам эт.

Ноилож у ўзини кананинг ихтиёрига топширди дарёда оқиб кетаётган кишидай толиб, мадордан қолиб.

Оқим уни каергача олиб боришини ўзиям билмайди.

КЎНГИЛ

Уни йўкламай кўйишди на хамкасблари ва на шогирдлари. Ахир у шу корхонада чорак аср ишлади, курсида ўтирди, гапи гап, сўзи сўз бўлди. Йўғини йўндирди, борини тўлдирди, бирини икки қилди.

Интизоми темирдай эди: атрофидагиларни тиндирмади, на дам олгани кўйди, на байрам қилгани. Иш, иш ва яна иш бўлди шиори. Бировдан ҳол сўрмади, йўкламади, йўклаб келганни ёқ-

тирмади. Меҳнат қилганни-ку сийлади, ёнидаги йигитларга иш ўргатиб, одам қилди.

Ҳаммаси пенсияга чиққанидан кейин бошланди. Юраги сиқилиб, ўзини кўйишга жой тополмади, одамларини кумсади, боргиси келди-ю оёғи тортмади. Негаки, ўзи ишдан ташқари кишини ёқтирмаган, сиртини бермаган, кўриб кўрмасликка олган. Бошқаларни ҳам шунга даъват этган, ишда ишдан ташқари нарсани йиғиштир, деб шарт қўйган.

Аслида у зўр ишлади: олқиш ҳам олди, ҳурмат-иззат ҳам. Медал ҳам олди, орден ҳам. Факат... Факат кўнгилни олмаган экан... Бировни йўкламаган, йўклатмаган экан...

Ўзининг амали ўзига қайтди, уни ҳам йўкламай қўйишди...

“МУХБИР”

У кўлига алмисокдан колган кип-қизил дафтарчасини олди-да, эгнига оқ кўйлақ устидан қора костюм кийиб, бўйнига бўйинбоғ такиб йўлга отланди. Мўлжал олган эшикларини бирма-бир такиллатди ва ўзини мухбир, деб таништирди. Албатта, уни ичкарига таклиф этишди ва секингина қайси газетадан эканини сўрашди.

У айтган газетани эшитишмаган ҳам, сўрай дейишса, бир курсини эгаллаб ўтириб шунака газета чиқаётганини билмайсанми, деб таъна қилишидан чўчиб нафасини ичига ютди бариси.

У эса кирган эшигидан нозик жой кидирди ва мўлжални беҳато олиб савол берди. Аслида-ку, борган жойларида мактовга арзигулик иш бисёр, аммо ҳамма гап қайси кўз билан қарашда, кир кидирган киши топмай қўймайди.

У, албатта, кир қидираётганди ва ўкни беҳато отди. Қай даргоҳга кирмасин, аввал қорнини тўйдирди, кейин машинасини, ундан кейин чўнтагини. Хуллас... Рози қилиб жўнатишди...

У мақола ёздими-ёзмадими, ёзган бўлса, газетада чикдими, чикмадими, ҳеч ким билмайди, аммо ўзини мухбир деб атаган кимса муддаосига эришди: нафсини қондирди.

КЎЗ ОҒРИҚ

Унга тикилиб туриб кўзингиз оғрийди, афти-ангори, юз ифодаси, аламзада қиёфасидан нима демокчи эканини сезасиз. Ма-бодо уни тинглашга мажбур бўлсангиз, қотган энсангизни яшириб, оғриган кўзингиз билан қараб тураверасиз...

Унинг сўзларини тинглаб чарчаб кетасиз-у, муносабат билдиргингиз келмайди, биласизки, битта сўз унга кам, иккитаси ортикча. Кулиб турган офтобнинг гўзаллиги унга бегона, кишнинг оппок эртагини эшитмайди, кўкламнинг ям-яшил нафасини ҳис этмайди. У факат дунёнинг кирини кўради, дунёдан иллат кидиради. Шунданми, ўзи ҳам иллат ичида яшайди. Биров: “Феълинг курсин”, деса, биров: “Афтинг курсин”, дейди.

...Унга тикилиб туриб кўзингиз оғрийди...

ВАҚТНИНГ КУЛГУСИ

У вақт билан бирга йўргалаб кетди: ўсди, улғайди, ёшликнинг гаштини сурди. Аммо... Кексалик томон одимлаётганда чидаб туролмади, Вактга қарши исён кўтарди: сочини бўяди, упа-элик қилди, ажинлар чизик тортган юзини таранглаштирди. Хуллас, ёшликни сақлаб қолишнинг нимаики йўли бўлса қилиб кўрди. Сочлари коп-кора, юзлари таранг бўлди-ю, киёфасидаги самимият йўқолди, ўзига ўхшамай қолди.

Энг ёмони... Нимаики қилмасин кўзларининг туб-тубидан ўтаётган Вакт жилмайиб тураверди.

ЖУМБОҚ

Бирга яшамай туриб инсонни билиш кийин, у ким бўлишидан қатъий назар. Айниқса, куда танлаш, келин қилиш, қиз узатиш... Негаки, сизни кулиб турган кўзлар алдаши мумкин... Бол томиб турган сўзлар алдаши мумкин... Нур ёғилиб турган юзлар алдаши мумкин...

Эҳтимол, нақлга кулоқ тутиш керакдир: куш уясида кўрганини қилса, уясини кўриш лозимдир... Онасига қараб кизини олиш керакдир...

Аммо... Бир онанинг табиати икки дунё бўлган кизлари ҳақида нима дейсиз? Демак, нақл ҳам алдаши мумкин. Яқинига бориб кўрмасанг, инсон ҳеч қачон ечиб бўлмайдиган жумбоқнинг ўзи.

Ҳар ҳолда бирга яшамай туриб инсонни билиш кийин, у ким бўлишидан қатъи назар.

ЎЗИНИ БИЛМАГАН ...

У эрини назарига илмади, писанд қилмади, борар жойига борди, турар жойига турди. Келин бўлиб на қайнона хизматини қилди, на қайнота дуосини олди.

Буни қарангки, ёмон келиндан ёмон қайнона пайдо бўлди: у энди келинига зуғум қилган, ерга урган, талабини қўйган.

“Ўзинг келин бўлиб нима қаромат кўрсатгандинг?”, дегувчи йўқ.

Аслида ўзини билмаган одам ўзгани билармиди?

ОНАСИ

У давр устида эди, узатган жойига қўли етарди. Унга қуллуқ қилгувчи ҳам, соясига салом бергувчи ҳам кўп эди. Ҳамма таниш, ошна, биродар эди, тегиб кетган қариндоши борки, этагидан ушлаб олганди. Телефони бир зум тин олмас, илтимослардан қулоғи қоматга келар, баъзан кимга нима дейишни билмай қоларди.

Иттифоко, унинг даври тугаб, уйда ўтириб қолди. Хотинидан бошқа биров безовта қилмайдиган бўлди. Гоҳида кўча-кўйда ушланиб қолса, телефони жиринглаб, таниш рақам намоён бўлади: “Дадаси, келмаяпсиз, сизни кутиб ўтирибмиз...”, “Дадаси, овқат сузаяпмиз, келақолинг”, “Дадаси, телефонингиз ўчирилган экан, хавотир олдим”, “Дадаси...”

Унга аёлининг овози куйдай майин, ёкимли эшитилади, ҳузур қилади ва лаблари беихтиёр пичирлайди:

“Яхшиям сен борсан, онаси...”

МЕВА

У катта гуноҳ қилди. Гуноҳи хиёнатга тенг эди. Энг ёмони, гуноҳи Мева тугди. Ва ундан ҳам ёмони Мевасини узмади, қайрилиб ҳам қарамади, Дарахтга ташлаб кетди. Қиш қамчилади, ёз қуйдирди, шамол силкитди, Мева Дарахтга ёпишиб, Дарахтга суяниб, эгалари узиб олаётган Меваларга ҳавас қилиб тураверди.

Мева бўлса-ю эгаси узмаса – дард!

ҒАЖИЛГАН “СУЯК”

Унинг кўзига шу жувондан бошкаси кўринмади. Ҳамма нарсасидан воз кечди. Хотинидан, бир этак боласидан, кекса ота-онасидан, уй-жойи, ҳовлисидан...

Бир оғил мол боқаётган, тандир-тандир нон ёпаётган, тоғора-тоғора кир юваётган хотини кўзига хунук кўринди. Кийимидан атир хиди анқиб турган жувон атрофида гирдикапалак

бўлди, топганини унга ташиди, йўқ нарсасини бор қилди, ўғлини ўғлим деди, кизини кизим. Ўзиникилар аросатда қолиб кетди.

Йиллар ўтиб, аёлнинг кизи қиз, ўғли ўғил бўлди ва... Уни ит ғажиб ташлаган суякдай ташлаб юборишди.

ЯХШИЯМКИ...

Унинг юзи шунчалик тундқи гўё бутун оламни булут коплаб олгандай юрагингиз сиқилади. Юз ёшнинг остонасига бориб кўзлари ожизлашиб, кулоклари оғирлашиб қолган қайнонасини йўқлаб келганларга ақалли ёлғондан бўлсаям жилмаймайди. Кампирнинг жони узилса-ю, ташвишидан халос бўлса. Тунд башарадан бокиб турган икки кўзи кампирнинг ўлимини соғиниб кутаётганини фош этиб турибди.

Яхшиямки, шўрлик кампирнинг кўзлари кўр – келинининг буришган афтини кўрмайди. Яхшиямки, кампирнинг кулоклари қар – келинининг бир коса овқатни тараклатиб қўйиб кетганини эшитмайди.

“БЎЛАДИ”

Улар учрашиб қолишди.

– Келин қилибсиз, деб эшитдим, қуллук бўлсин.

– Қуллук, қуллук. Битта ўғлим бор, канака келин тушаркин, деб ўйлаганим, ўйлаган эди. Худога шуқур, кўнглимдагиси учради, бирам эпчилки, асти қўяверасиз. Ҳамма ишни қўлимдан олди, пиширган овқатининг мазаси оғзингиздан кетмайди. Каллаи сахарлаб туриб ховлини, кўчаларни супуриб-сидирган, нонушта тайёрлаган. Фаҳм-фаросатини айтмайсизми, ишга кетаётсам: “Яхши бориб келинг, ойижон”, деб кўчагача кузатиб қўяди. Ишдан қайтсам: “Яхши келдингизми, ойижон?”, деб сумкамни олади, туфлимни артади, қўлимни совук сувга урдирмайди. Қизларимга: “Ҳаммангни сотиб, келинимга едираман”, дейман хазиллашиб. Ишим чорпояда ўтириб, ўзимни елпиш бўлиб қолди...

Орадан бир йил ўтиб, улар яна учрашиб қолишди.

– Яхши юрибсизми? Келин қандай, хизматингизни қияптими?

– Бўлади...

Унинг овози зўрға эшитилди...

АКСИОМА

Унинг нафси шунчалик ҳакалак отганки кун келиб, ўзини-ўзи еб қўйиши ҳеч гап эмас.

МУҒОМБИР

У ҳар хил бало-казолардан асраниш учун ўзини ўзи пуф-пуфлайди, ҳар қандай нозик ишни бировнинг қўли билан бажаради – кесилса ҳам бошканинг қўли кесилсин.

АМАЛ ҲИСОБ

Ҳажга борган киши Ҳожи бўлиши мумкин, аммо Ибрат бўлиши қийин. Ибрат бўлиш учун Инсон бўлиш керак.

Ҳажга бориб келиб, бировнинг ҳаётини остин-устун қилганлар, келинини болалари билан чирқиратиб ҳайдаб юборганлар, бегона чўнтакка кўз олайтирганлар бор.

Инсоннинг ибодатини қилган амали безамаса ибодат ибодат бўлармиди?

МУҲАЙЁ МАКТАБГА БОРАДИ

Эҳ-хе, у бу кунни қачондан бери орзикиб кутади. Мактаб назарида тилсимли шаҳарчага ўхшайди. У ерда Муҳайё билмаган қизик нарсалар бор: кўнғирок, муаллим, танаффус, парта, доска. У бу сўзларни кўп эшитган, маъносини ҳам сал-пал билади.

Лекин уларни ўз кўзи билан кўришни, кўнғирок товушини қулоғи билан эшитишни истайди. Шу сабаб ой санайди, кун санайди. Дадаси олиб берган мактаб формасини неча марта кийиб, неча марта ечади. Яп-янги сумкасига дафтарларини жойлайди-да, катта ойна олдига бориб қарайди. Сумкасини торткилаган укасини опаларига тақлидан қойиган бўлади: “Тегма, дафтаримни йиртасан, муаллим уришадилар!” Гапи ўзига нашъа қилиб қулади. Бир зумда ўқувчи бўлиб қолгандай сезади ўзини.

Опаларининг ранг-баранг расмли китобчаларини завқ билан томоша қилади. Маймоқ айикча, думсиз тулқига қараб эртаси тўқийди. Расмлар тагида ёзув деб аталмиш шаклларга тикилиб-тикилиб қарайди. Ўзининг ожизлигини – ўқий олмаслигини билиб опаларига термулади. Қизил шапкачанинг сарғузашти, бўғирсоқнинг

саёхати, катта шолғом хангомасини ёзувлардан сўзларга ағдарган опаларини хавас билан кузади. Ўқишни билгани учун улар назарида сеҳргардай туюлади.

Бугун Мухайё хурсанд, мактабга боради! Тилсимли шаҳарчанинг эшиклари ланг очилиб, кизалокни бағрига олади. Кўлига калам, дафтар, китоб тутказди.

Ахир уни келажак кутяпти.

МУРАББО

Онанинг кизи фарзанд кўрди. Куёви четга ишлашга кетган, пулдан дарак йўқ. Тансиқ таомни кўрса қорни оч бўлсаям иштаҳаси бўғилади – кизига илинади. Оғзида чайнаб турган лукмасини ютишга қийналади – кизига илинади. Ҳадди бўлсинки, келинининг рўзғоридан бир чимдим гўшт олиб кизига юборсин.

Олчали мураббо егиси келибди кизининг. Онанинг икки хаёли олчали мураббо бўлди-колди. Келинидан сўраса гап кўпаяди, боғчага кетишини пойлаб ертўлага тушди: кичкинагина банкага мураббо солгач, келини сезиб қолишини ўйлаб, обдиш кўшиб камайган мураббонинг ўрнини тўлдирди.

Банкани олиб чиқаётганида... Рўпарасида келини пайдо бўлди... Қўркканидан кўлидан банка тушиб чил-чил синди. Ҳаммаёк мураббо бўлди. Ранги докадай окарди, кўллари калтиради, уят ва номусдан ўзини кўйишга жой тополмади.

“Ўзимга айтсангиз ҳам олиб берардим”.

У келинидан бу гапни кутмаганди. Афтидан, боласи учун кўйни ўғри, кўнжи ўғри бўлган онаизорнинг ҳолати курумсок келинни ҳам эритиб юборди.

Она йиғлаб юборди...

КУТИШ

Унинг сепи бир сандик. Ҳамма нарсадан олган. Рўмолнинг ўзидан ўттиз-қирқта. Рўзғор қилмаса, бозор-ўчарга чиқмаса, маошини оладию бирор кийимлик харид қилади. Бир хаёли тиктирмоқчи бўлади. Яна ахдидан қайтади. “Келин бўлсам киярман”, пичирлайди лаблари. Гоҳида онасига сездирмай сандикни титқилайди. “Қуя емадимикан?”, деб кийимларини бир кур назардан ўтказгач, яна жойлаб қўяди.

Йиллар ўтяпти. Қизга севиш ҳам, севилиш ҳам насиб қилмади. Лекин ўзи билмаган ҳолда кимнидир кутади, кимнидир соғинади. Бу-

гун эса кариндоши гап топиб келди: кўшни махалладан биров уни суриштирганмиш. Онаси билан пичир-пичир қилаётганида эшитиб қолиб беихтиёр хаяжонланиб кетди.

“Ким бўлдийкин мени суриштирган? Эҳтимол, юлдузи юлдузимга тўғри келар”.

Қиз шу кунни туш кўрди. Тушида бешик тебратаетган эмиш...

ҚАРС

У келинини қисган, қиз бўлолмадинг деб, эзган, келин шўрлик тушкунликка тушиб, ҳамма нарсадан безган.

Аслида ўзи ҳам кайноналикдан нарига ўтмаган, келинига меҳрини тутмаган, оналик қилмаган ва бу ҳақда ўйлаб ҳам кўрмаган.

Қарс икки қўлдан чиқишини унутган у.

ИЖОД

Хар гал шундай бўлади. Шууримга кирган шуълани ўзим ҳам сезмай қоламан. Дафъатан янги мавзу туғилганини пайқайман. Шуъла борган сайин ёришиб, нури ёруғидан сўзлар тўкила бошлайди. Сўзларни териб чиқаман. Қай

биридир манзур бўлмайди, бошқасини излайман.

Бу шуъла бутун фикру зикримни банд этади. Уйда ҳам, кўчада ҳам тинч қўймайди, ҳаловатим йўколади. Ширин оғриқдан энтикаман. Шундай лаҳзаларда ўзимга берилган ҳар бир саволни ортиқча ҳис қиламан. Гапиргим келмайди. Нималарнидир чуғурлай бошлаган қизимга дашном бераман. Сўнг ўзимни қойийман: “Ахир у менинг бандлигимни, бутун вужудим ишлаётганини қандан билсин?”

Ниҳоят, мени безовта қилган шуъла сўзларга айланиб бўлади. Хаёлан ўқиб чиқаман, сайқал бераман.

Кўнглим оройиш топганини сезиб, енгил тортаман. Шууримдаги сўзлар сочилиб кетмаслиги учун шошиб, қўлимга қалам оламан...

БАҲОР ВА ҚИЗАЛОҚ

Табиат камалакранг қўшиғини бошлади. Томларда алвон қизғалдоқлар очилди. Ҳаётнинг хуснига оҳор сепгандай олма, олча оппоқ гуллади. Булар эндигина тилга кирган қизалоқни ажаблантиради. У ҳайратини саволларга ўрайди:

“Бу нима, опа?”

Қалдирғочлар чарх уриб учади. Ҳозиргина

ёришиб турган осмон бағрини куюк булут коплаб, чакмоқ чакади, момақалдирок гумбурлайди. Қизалок ҳам кўркув, ҳам қизиқиш аралаш сўрайди:

“Бу нима, опа?”

Қизчага қарайман. Уни йилнинг бу сархуш дамлари, дилбар манзаралари билан таништиргим келади.

“Баҳор бу”, – дейман.

Қизалок менга термулади. Жавобимдан кўнгли тўлмайди, шекилли, киприкларини пирпиратиб:

“Баҳор нима, опа?”, – дейди.

Яна қизчага бокаман. Унинг маъсум чехраси, самимий сўзлари, гўдак қалби кўнглимни баҳордай равшан қилиб юборади. Онгимда бир уйғунлик туйиб:

“Баҳор, бу – сенсан!”, – дейман.

БОЛАЖОН

Болажон ҳали кичик, икки ёшга ҳам тўлмаган. Аяси эса ишга чиқиб кетди. Бир нимасини йўқотиб қўйгандай, ғалати аҳволда қолди. Ўйинчоқларига қарамайди. Опаларининг гирдиқаллак бўлишларига парво ҳам қилмайди. Ширин-

шакар таомларга бефарк. Шўх-шаддодликлари кайда? Бир жойда ғамгин ўтираверади, ўтираверади. Сўнг ғингшийди, йиғлаб ҳам олади. Уйга олиб киришса, ташқарига чикаман, дейди, ташқарига чикаришса, уйга.

Шу алфозда уйкуга кетади. Уйғонгач, кўзларини ялт этиб очади-ю, аяжонини кидиради. Бошининг устида опасини кўриб яна йиғлайди. Инжиқликлари кайтадан бошланади.

Кун тушга яқинлашади. Ташқаридан аясининг овози эшитилади. Болажоннинг кўнгли тонгдай ёришиб кетади. Бамисоли ой тўлиб боккандай, офтоб кулиб балқкандай бўлади. Югуриб ташқарига чиқади. Аяжонини маҳкам ачомлайди, кўксига бош қўйиб, чуқур хўрсинади.

Аяжониси эса ишламаса бўлмайди.

ҲАСАДГҲЙ

Унинг вужуди ўт бўлиб ёнади. Ўзини қўйишга жой тополмайди. Ёнида уммон ястаниб ётсаям оловини ўчиролмайди. Ноилож яқин тутганларига кўнглини очади: кимнидир қоралайди, кимдандир арз қилади. Кимнингдир ютуғини камситади. Гўё ўзини хакикатгўй арбооб қилиб кўрсатади.

Аммо... Одамлар қар эмас, кўр эмас, унинг оғзидан ҳасад деб аталмиш фужур илон бўлиб ўрмалаб чиқаётганини билишмаса!

Таажжуб! Бу илон, аввало, ҳасадгўйнинг ўзини кемираркан.

ҚИЗАЛОҚ

Унинг исми чиройли: Наргиза. Ўзи эса исмидан ҳам чиройли. Кўзлари мунчоқдай, соchlari попуқдай. Кийимлари яп-янги, топ-тоза, бежирим.

Унинг учун бу ерда барча шароит яратилган. Кунига тўрт маҳал овкатланади. Худди “очил дастурхон” очилгандай: Эрталаб нонуштаси, пешинда тушлиги, бошқа овкатлари тайёр. Шундоққина рўпарада мактаби, ўқиб келади.

Мактабдан қайтгач, дам олади, ўртоқлари билан ўйнайди, тadbирларда катнашади. Дугоналари ҳам кўп: Ҳалима, Салима, Сайёра, Карима... Баъзан саёхатларга боришади, Самаркандга, Шахрисабзга... Кечқурунлари маза қилиб телевизор кўради.

Аммо... Гохида онаси опичлаб, отаси етаклаб келаётган болаларни кўриб, алланечук бўлиб кетади. Бутун вужудини исмсиз туйғулар камраб

олади ва “Меҳрибонлик” уйидагидан бошқача ҳаётни – оилани кўмсайди.

Тунда оппок чойшаб ёпилган каравотига ётиб уйкуга кетади. Тушларида онасини излаб юрган бўлади.

НОМУНОСИБ ОДАМ

Ижод – илоҳий бир хилқат. Бу хилқат ҳаммага ҳам насиб этавермайди. Ҳамманинг ҳам қалбини забт этиб, юрагини ёндиролмайди. Оллоҳ севган бандаларигагина ана шундай буюк иқтидорни раво кўради.

Кимдир юрагидан ёзади. Сатрларида қалбининг қиёфаси бутун борлигини кўрсатиб туради. Кимдир ақл билан ёзади. Юрагидаги гаплар ақл тарозисидан ўтиб, қоғозга тушади. Кимнингдир битикларида юрак ва ақл эгизакдай намоён бўлади.

Бир кишини биламан. Ёзганларини эътибор билан ўқийман. Ақлли ёзади. Ҳар бир фикри, ҳар бир сўзи салмоқли, маъноли. Ҳаёт ҳақида, дунё ҳақида, одамлар ҳақида шунчалар теран фикрлайдики, тан бермай илож йўқ.

Ҳаётда унга бир марта рўпара келдим. Шу бир мартада ҳафсалам пир бўлди.

Ёзганларига номуносиб экан...

Ҳакима опа эридан тул қолганида эндигина 22 баҳорни қаршилаган эди. Ногоҳ оёқ остидан чиққан фалокат уни бахтидан, икки боласини отасидан маҳрум қилди. Аёл ранж чекди, алам чекди. Лекин оҳ-фарёд билан иш битмаслигини билди, эрининг суратини каттайтириб, уй тўрига илиб қўйди, гуллар билан ўради. Унга бўлган садоқатини амалда кўрсатди. Болаларининг отасизлигини сездирмай ўстирди, бировдан кам қилмади. Кези келганда, ғамхўрлик қилди, кези келганда қаттиққўллик. Улар одамлар ҳурмат қиладиган кишилар бўлиб етишди.

Ҳакима опа ягона ўғлидан жудо бўлиб, қартайиб қолган қайнонаси атрофида парвона бўлди. Қўлидан келган яхшиликни аямади. Ёш боладай бўлиб қолган қариянинг барча инжиқликларини кўтарди.

Бугун Ҳакима ая буви, кўплаб набиралари бор. Хонадони болаларнинг шовқинига тўлган. У болақайларни эркалайди, ачомлайди-ю, хаёлга чўмади. Шундай ширин набираларни бағрига босмай кетган турмуш ўртоғини эслайди, у ҳақда набираларига сўзлаб беради.

Уй тўрида ҳамон эрининг суврати осиглик туради.

МУҲОФАЗА

У билади. У жуда яхши билади: ўтирган курсиси ўзидан баландлигини. У шунинг учун ҳам кўрқади. Шунинг учун ҳам ҳадиксирайди. Зўр бериб ўзига муҳофаза ҳозирлайди. Қани муҳофазадан ҳатлаб унга яқинлашиб кўр-чи, ўзингни муттаҳамга чиқариб кўяди.

Бирок у билади. У жуда яхши билади: мансабнинг омонатлигини, ўтирган курсисидан барибир итқитиб ташлашларини. Келмаган кунларнинг келишини ўйлаб юраккинаси зирқирайди.

...Тушларида курсини маҳкам кучоклаб ётади.

ТАСАВВУР

Яшайвериб бир нарсага амин бўлдим: инсоннинг ўзи канака бўлса, бошқаларни ҳам шундай деб ўйлайди. Ўғри учун ҳамма ўғри, муттаҳам учун барча муттаҳам. Ахлоксиз ҳар тўғридан нуксон излайди. Эҳтимол, шу сабабдир, қилаётган иши ўзига малол келмайди.

Ҳаёт хақидаги тасаввурларим жуда юзаки эканидан уялиб кетдим...

БАРАКА

У ўзини чор тарафга уриб, қилмаган иши қолмади. Сартарошлигини ташлаб бозорга чикди ва дўкондорлик қилди. Пул санаб олишдай туюлган ишнинг остида ҳам заҳмат ётганини англагач, уялганидан четга кетди. Хўроз ҳамма ёқда бир хил қичқираркан. Сўнг новвойлик қилиб кўрди. Барибир бири икки бўлмади. Қарга бош урса боши ёрилиб, гўрра бўлаверди.

От айланиб қозиғига келди: у яна қўлига устарасини олиб, бориғаям кўнди, йўғиғаям. Қўним топган эди, ортидан барақаям топди.

Дарахт бир жойда кўкаради-да.

САБОҚ

Оппоқ либосларга ўраниб, хожи оналигини кўз-кўз қилган аёл бошқа аёлга сўз котди:

– Қачон қарасам ўчоқ бошида кўймаланасиз. Болаларингиз гўрингизга кирармиди? Бундок ҳажга боришни ҳам ўйланг.

Аёл деди:

– Ўттиз ёшда тул қолиб, бир этак сағирни катта қилганим, ўқитиб, одам қилганим, қизини чиқариб, ўғлини уйлантирганим ҳаж эмасми? Эсимни таниганимдан буён элнинг яхши-ёмон кунига яраганим, иккита нон топсам, бирини мухтожга берганим ҳаж эмасми?

Ҳожи она тилини тишлади. У қишда қор бермайдиганлар хилидан эди.

ДАРЗ

Бошига мушкул иш тушиб, пул керак бўлиб қолди унга. Бегонага сир бермай яқинларига дардини ёрди эшикларини қоқиб. Ақаси у ён бурилди, уқаси бу ён. Опаси ундоқ деди, синглиси бундоқ. Йўғидан-ку йўндириб бўлмайди, бори ҳам қарз бермади, бергиси келмади. Ноумид қайтди...

Бегоналар қайишиб, мушқули қушод бўлди-ю, аммо юрагига дарз кетди унинг.

Шундан хафа...

ВИРУС

Касал десанг соғдай, соғ десанг касалдай кўринади у. Гапирган гапининг туз-намаги бўл-масаям қалампирдай аччиқ. Мақтаган матоҳидан биров барака топмайди-ю, ўзини якто санайди. Билмасдан йўлидан чиққанни ё майиб қилади, ё мажрух. Тегиб кетган киши этагини кесиб юбормаса, балонинг тўрида қолади.

Компьютерга тушган вирусга ўхшайди у.

ПАРВОЗ

У осмонларда узоқ учди. Қанотларини кериб, викор билан. Кўкнинг хавоси ҳаволантирди, пастга қарамади ҳам.

Иттифоқо, қаноти қайрилиб кетди, лат еди, учишга ярамай қолиб, ерга тушди.

Бироқ юришга қийналди, увишиб қолган оёқларининг чигилини ёзолмай, уйида биқиниб олди.

Қуш қанчалик баланд ва узоқ учмасин, қўнар манзили ер эканини унутган эди у.

ҚОР

Қиш қишлигини унутиб қўйди: қор ёғмади. Чакмоқ чакиб, момокалдироқ гумбурлади. Қуёш мўралаб, кунлар исиб кетди, фақат қор ёғмади. Болалар чанғида учолмади, қорбўрон ўйнолмади, негаки, қиш қишлигини қилмади: қор йўқ.

Қор – қишнинг безағи, зийнати, оҳори.

Дастурхон тўла ноз-неъмат бўлса-ю, нон бўлмаса...

Қор – қишнинг нони.

АКА-УКА

Улар бир тану бир жон эдилар. Бириси ака эди, бириси ука. Мўъжазгина дўконда бирга ишладилар. Ака мол олиб келди, ука сотди. Дўкон уларни бокди. Уй қилдилар, тўй қилдилар. Аввал ака уйланди, кейин ука. Ўғилли-қизли бўлишди, аввал ака, кейин ука.

Ой ўтди, йил ўтди. Аканинг ўғли ёнидан кирди, савдони қўлга олди. Дўкон уч кишига торлик қилди. Ука сирпаниб чиқиб кетганини билмай ҳам қолди. Рўзғор аравасини тортиш учун ҳаёт уммонига шўнғиб кетди.

... Улар бир қориндан талашиб тушгандилар. Уларнинг бириси ака эди, бириси ука.

КЎРПА

Кўрпа кўрпа бўлганига пушаймонлар еди.

Уни йигирдилар, ранг бердилар, тикдилар, кавидилар, безадилар, кўрпа килдилар. Сўнг қўлга олиб, ўраб-чирмаб ғилофга солиб, дўконга топширишгач, ўзига-ўзи махлиё бўлган Кўрпа пештахтада ўтириб, хаёл суриб, кайси бири мени оларкин, деб ўтганни ҳам, қайтганни ҳам, кузатди. Аммо ўша куни ҳам, эртаси ҳам ҳеч ким унга қайрилиб карамади, баҳосини сўрамади. Ниҳоят учинчи кун ўрта бўйли, оқ юзли, ширин сўзли чиройлигина аёл кўрпадан кўнгли тўлиб, харидор бўлиб, дўкондор билан тортишиб-талашиб, нархини келишиб, Кўрпани олиб кетди. Чиройли аёлга хизмат қилишидан қувонган Кўрпа унинг қўлида учиб кетаётгандай бўлди йўлда.

Кўрпа одамларнинг тилини тушунмаса-да, аёл уйига етиб, уни эрига кўрсатиб нималардир деганида эркак хурсанд бўлганини, мийиғида кулганини сизди. Аёл Кўрпани ичкари хонага киритиб қўйганича кеч бўлса ҳамки ғилофни ечмади, кўрпани очмади. Кўрпа орадан уч кун ўтса-да биров уни эсламаганидан нимқоронғи уйда сиқилиб, ғилофнинг ичида тикилиб кетди.

“Қайтанга дўкон яхши эди, — ўйлади у. — Одамларнинг оёғи узилмасди, томоша қилиб зерикмасдим. Бу ерда захлаб кетяпман, ўлай деяпман”.

Нихоят тўртинчи кун и ясан-тусан қилиб олган аёл уйга кирганида, Кўрпа уни кўрганидан шодликдан ял-ял ёнди, энди ишга тушаман, деб қувонди. Аммо аёл Кўрпани олиб, бир боласини олдиға солиб, эри билан йўлга тушди. Кўрпа билса, аёл овсинининг уйига йўл солган, қайнисига туғилган кун и учун уни олган экан. Қайниси совғани хотинига тутиб, хотини пеш-айвондан ўтиб, ичкари хонаға бошқа совғалар ёниға қўйди. “Менға нима фарқи бор, бекордан худо безор, — деди Кўрпа ўзига-ўзи. — Янғасига бўладими ё қайнисига, хизмат қилсам бўлди-да”.

Кун ботди, тонг отди, у бу хонада роппароса бир ой ётди. Аёл ҳам, эркак ҳам, болалари ҳам уйға тез-тез киришса-да, Кўрпаға эътибор қилишмади, назарға илишмади. Бир гал меҳмон келганида тахмондаги кўрпани олиб чиқиб кетиб, янги кўрпани эслашмади ҳам.

Кўрпа умидсизликка тушди: “Наҳотки кунлар ўтаверса, тонглар отаверса, мен ғилофнинг ичида банди бўлиб ётаверсам? Наҳотки одамларға керак бўлмасам?”

Ва ниҳоят кунларнинг бирида аёл кўрпани олиб, машинага солиб йўлга тушди. “Қаерга бораётган бўлсак? – деб ўзига-ўзи савол берди кўрпа. – Мени нима қилишаркан?”

Кўп ўтмади, машина мусика эшитилаётган уй ёнида тўхтади. Аёлни ҳурмат-иззат билан кутиб олдилар, безатилган дастурхонга таклиф қилдилар. Негадир аёл кўрпани ҳеч кимга бермай ёнига олиб ўтирди, кўрпа эса ҳаёл сурди. Савол берай деса, одам тилида гапира олмайди, унинг тилини одамлар билмайди. “Майли, кутиб тураман, бир гап бўлса кўраман”, – деб ўзини тинчитди.

Хонадонда тўй бўлган, келин келган экан Орадан бирор соат ўтиб, келиннинг юзини очдилар, устидан ширинлик сочдилар. Тўйга келганлар бирин-кетин чиқиб, келинни қучиб кўрманасини бердилар, каторлашиб турдилар. Аёл ҳам ўрнидан туриб, Кўрпани келинга бериб эди, янгалар уни қўлма-қўл қилиб уйга киритиб юбордилар.

Кўрпа не кўз билан кўрсинки, хонада ўзига ўхшаган кўрпалар ўндан ортиқ, бири кўк, бири сариқ. Яна қизил, яшил, жигарранг, хуллас турфа ранглар мужассам. Бири кичик, бошқаси катта, ҳаммаси ҳам чиройли, албатта. Кўрпа беихтиёр ўзига разм солди: безаклари жимжима,

сифати бор, кўрпа деса дегудай савлати бор. “Ҳаммасидан ўзим чиройли, келин-куёвларга хизмат қилсам қанийди”, – дея орзу қилди у.

Ниҳоят тўй ҳам ўтди, ҳамма хона-хонасига кетди. Кўрпа караса, бошқалар мум тишлаб олгандай жим, атрофда сукунат ҳоким, зерикканидан сўз бошлади секин:

– Яхшимисиз, дугоналар?

Кўрпалар имога маҳтал эканми, бири қўйиб бири сўзлашди, одамларни роса «тузлашди».

– Нимасини айтасан, ўртоқ, яхши бўлганда қандоқ, бу уйдан у уйга, бу тўйдан у тўйга юрибмиз-да, – деди жигарранг кўрпа.

– Илгари ҳам тўйга борганмисиз? – қизиқиб сўради Кўрпа.

– Албатта. Шунча кўп тўйга судрашдики, ҳисобимдан айрилдим, ҳолдан тойиб, букилдим, қайрилдим.

– Мен бешта тўйга борганман, – деб суҳбатга қўшилди бинафшаранг кўрпа. – Ҳолимдан ҳол колмади, чарчадим, ҳафсалам пир бўлди барчадин.

– Наҳотки? – ажабланди Кўрпа.

– Мени уч йилдан бўён тўйма-тўй, уйма-уй судрашади, – деди оқ кўрпа. – Баъзан ёнгинамда мудрашади, лекин тўхта-чи, бу шўрлик кўрпа-ку,

момикқина баданидан ушлайлик, жойимизга тўшайлик, дейишмайди. Ғилофларим кир бўлган, ичим дардга тўлган. Ҳатто ўзимнинг кўрпа эканлигимни унутиб қўйганман, жонимдан тўйганман.

— Ғилофинг кир бўлса тозалаш мумкин, — деб гап бошлади сариқ кўрпа. — Менинг боғичим узилиб, “замоғ”им бузилиб кетганидан ғилофимдан ушлашади, “мана, мендан”, деб совғалар ичига ташлашади. Ҳориб қолди, қариб қолди, энди кўрпалигини қилсин, дейишмайди, ҳануз қўлдан қўйишмайди, ноинсофлар.

— Мени уч марта сотишганига ишонасизми? — деди пушти кўрпа. — Гоҳ тўйларда кўпайишиб қоламиз, бир-биримизга қараб алам билан куламиз. Тўйдорлар йўлини топишади, дўконга чопишади, бизни дўкондорга топширишади. Очилмасдан сўлганман, аллақачон кўрпа эмас, совғага айланиб бўлганман.

Бизнинг Кўрпа дугоналарининг нолаю фиғонидан чўчиб кетди, қулоғи том битди. Шу пайтгача хом хаёл сурганини, осмонда учиб юрганини англади.

Кўрпа кўрпа бўлиб туғилганига пушаймон бўлиб, бошини қашлади ва энди кимнинг совғаси бўларкинман, деб ўйлай бошлади...

ВАҚТ, БУ...

Вақт – умр, вақт – соғинч, вақт – дийдор.
Вақт, бу – юракнинг малҳами, юпанчи, ғам-ғус-
садан фориғ этгувчи...

Вақт – яқинни узоқ, узоқни яқин қилгувчи.

Вақт, бу – ибтидо. Вақт, бу – интиҳо.

Инсон эса – вақтнинг бир лаҳзаси.

ОПА-СИНГИЛЛАР

Опа-сингиллар турмушга чиқишди: бири
мол-дунёси беҳисоб эркатойга, иккинчиси сўмни
сўмга улаб яшаётган бечораҳолга.

Опада данғиллама уй, қатор-қатор машина,
калондимоғ қайнона, олифта эр.

Сингилда пахса уй, нураётган девор, содда
қайнона, меҳнатдан боши чикмаган эр.

Унисининг қадами ўлчовли, сўровли, тер-
говли. Ўз уйида бегона.

Бунисида борини баҳам кўришган, уйим-
жойим деб туришган. Яримта нон – роҳатижон.

Қизик, кичик қиз опасига ҳавас қилади...

Опа эса синглисига...

ТАҚДИМОТ

У ўзига Мажнун деган тахаллус кўйиб неча йилдан буён ёзиб юрган шнғирларини тўплаб китоб чиқарди. Китобини оти овоза қилиш учун тақдимот ўтказадиган бўлди ва тадбирга устоз шоирларни ҳам чорлади.

“Бормасам хафа бўлади, борсам сўз беришади, ёзганлари шеър эмас-ку, нима дейман?”, ўйловга қолди устоз ва... йўлини топди.

У тақдимотда Мажнуннинг шеърлари ҳақида эмас, Адабиёт ҳақида гапирди...

ЭШАК

Эгаси эшакни роса ишлатди, куч-қувватини олиб, силласини қуритиб. Халачўпини ниқтаб қўйса бас, кўрсатган томонига йўрғалаб, ҳали у юкини ташиди, ҳали бу юкини. Баъзан шалоғи чиққан аравани елкасига ортмоқлаб юрди. На кунни, на тунни билди, олдига ташлаб қўйилган бир боғ похолни еб ишлайверди.

...Пули қўпайган эгаси машина олди ва эшакни даргоҳидан қувиб юборди. Қайси томонга юришини билмай кўчанинг қок ўртасида қолиб кетди одамга ўрганиб қолган эшак.

ИЛОН

У хақ-ноҳақ кўпларнинг бошини еди-ю, ўзиям илондай сирпаниб бир амаллаб кириб олган даврасини тарк этди.

Сири очилишидан кўркди у.

ИККИ ЎТ ОРАСИДА

Унинг фикри-хаёли боласида эди. Рози бўлишга бўлди-ю, бунакасини кутмаганди. “Болангга қарашга одам бор. Сенга халақит бермайди”, – деган эди уни ҳоли-жонига қўймай тўйга олиб келган йигит.

Бир томони, ўзининг ҳам пули қолмаганди. Эрта-индин ижарачи кампир ҳақини сўраб келади. Нафақа олишига эса вақт бор.

Жувон рози бўлди. Аслида, у фарзанди туғилганидан буён тўйларда ўйнамаганди. Эмизикли бола билан тўйга бориб бўлармиди? Боласининг отаси номардлик қилмаганда-ку, тўй-пўйни ҳам йиғиштириб, эл қатори кун кечирмокчи эди. Лекин айтгани бўлмади...

Хуллас, у тўйга келди. Боласига қарайдиган аёл тайин экан. Кўп ўтмай келин-куёв даврага чикиб, тантана бошланиб кетди. Икки-учта

кўшиқ ҳам айтилди. Жувоннинг даврага чиқадиган вақти бўлди. Лекин унинг кўнгли нотинч эди. Боласи туғилгандан бери ўзи билан. Ухлаганида кўшни аёлга қолдириб, бир зум бозор-ўчарга чиқиб келганини ҳисобга олмаса, бағридан туширмади.

Аслида, у фарзанд кўргач, дунёга бошқача кўз билан қарай бошлади. Илгари фақат ўтар кунини ўйласа, энди келажакни ҳам ўйлай бошлади. Боласи унинг кўнглида умид чироғини ёқди. Шунинг учунми, баъзан ўғилчасига узок термулиб қолади. Ҳаракатлари, қулишларидан завқи келади. Бунча ширин бўлмаса боласи тушмагур, деб кўяди ўзича.

Бугун эса эски ҳаётига қайтиши керак. Оғзидан ароқ хиди анқиб турган бадбўй кимсалар қошида қилпиллаб ўйнаши керак...

Жувон секингина боласини аёлга узатди. Бироқ ҳали онадан бошқани тан олмаган гўдак чинқириб юборди ва онасига талпинди. Уй кўчиб кетгандай бўлди. Шу кичик жуссада бундай овоз қаёқдан келдийкин? У онасига талпиняптими ё уни тўхтатиб қолмоқчими? Ғалати ҳолат эди. Жувон юраётган жойида тўхтаб қолди. Сўнг боласини қайтиб олди ва бағрига босди.

— Чик, даврага! Мени шарманда қилма!

Тўйга олиб келган йигитнинг ўдағайлаши жувонни бўшаштириб юборди. Боласини яна аёлга тутди. Она бағрида тинчиган гўдак яна йиғлай бошлади. Икки кўлини чўзиб унга талпинди. Лекин чўзилган кўллар хавода муаллак қолди. Йигит жувонни итариб, даврага киритиб юборди.

Ташқарида эса боланинг йиғиси эшитилмас, тантана руҳи ҳукмрон эди. Бу руҳ жувонни ҳам ўзига тортди. Аёл даврага шўнғиб кетди. Куй-куйга, кўшиқ кўшиққа уланди. Даврада жонланиш пайдо бўлди. Жувонга кимдир юзталиқ тутди, кимдир мингталиқ. У атрофга олазарак боқар, пул тутган кўлларни излаб топар, эпчиллик билан илиб оларди.

Четдан кузатиб турган киши жувондан ғижиниб кетарди. У аёллик шаънини, оналик шаънини бир четга улоктириб, пул учун ўзини бозорга солаётганди. Ор-номус, шарм-хаёни буткул унутганди. Ундан кўра, кўчада садақа сўраб юргани афзалроқ эди.

Шу пайт кўзи ўзи томон сирли тикилиб, бир даста мингталиқ тутиб турган кимсага тушди. Жувон сергак тортди. Бамисоли ўша томонга учиб борди. Кимса тутган қадахга лабини тегизиб қўйганди, пул унмади. “Катта пул олиш

учун ҳаммасини сипқориш керак”. Аёл кимсанинг фикрини сўзсиз тушунди. Томчисини ҳам қолдирмай ичиб юборди ва сўнг бошқа даврага ошиқди.

Шу пайт жувоннинг кўзи рўпарасидаги ўриндикда ўтирган аёлга тушди. У гўдагини бағрига босганича ёнидаги аёл билан ниманидир гаплашиб ўтирарди. Жувонни ток ургандай сесканиб кетди. Кўз ўнгида боласи намоён бўлди. Йиғиси қулоғи остида жаранглагандай, ўзига томон талпиниб қолган қўлчалари кўрингандай бўлди. Боласи шу ҳолатда кўз ўнгида қотиб қолди.

Жувон қўлларидаги даста-даста пулларни ғижимлаганича қўшиқ айтаётган йигитлар томон ўйнаб кетди. У қўшиқни тугатишни, боласидан хабар олиши кераклигини ишора қилди. Йигитларнинг эса парвойи фалак, ашула айтаверишди. Жувон илтижони кучайтирди. Қўли билан уй томонга ишора қилди. “Болам йиғлаб қолди, дедими, холи нима кечди, дедими, хуллас, бошқалар наздида ўйнаётгандай туюлса-да, безовталигини ҳаракатлари орқали сўзсиз ифода этарди.

Йигитлар уни тушунишни ишташмади. Жувон икки ўт орасида қолди. Бўшашиб ўйнай бош-

лади. Шу пайт ширакайф ёшлардан бири унинг ёнига келди. Давранинг ўртасига торткилаб, ўзи ҳам кўшилиб ўйнай кетди.

Жувоннинг касби шу: тўйга келдими, хизмат қилиши, қизитиши, меҳмонларни ранжитмаслиги керак. Жувон яна боласини унутди. Яна шодиёнага кўшилиб кетди. Энди ҳалиги ширакайф йигит билан басма-басига, куёвжўраларнинг кийқириклари, бўш келма, деб бақиришларидан илҳомланиб ўйнарди.

Пул ҳам ёғилгандан ёғилди. Жувоннинг кўллари тўлиб кетди. Тўй айна қизиганда кутилмаганда чирок ўчиб, атрофни зулмат қоплади. Бир зумлик ғала-ғовурдан сўнг тўй шовқини тингандай бўлди. Шу пайт сукунатни тилкалаб яқин ўртадан гумбурлаган овоз эшитилди. Ҳамма овоз келган томонга қаради. Жувон ҳам. Назарида товуш боласи қолган уйдан эшитилгандай бўлди. Кўнглига гулғула тушди. Боласига нимадир бўлгандай туюлди.

— Болам!

Жувон хайкириб юборди. Қўлидаги дастада пулларни улоқтирди-да, уй томонга югуриб кетди.

У уйга кирганида боласи бегона аёл кўлида ухлаб ётарди. Жувон гўдагини кўлига олиб, бағрига босаркан, йиглаб юборди.

Ташқарида эса тўй давом этар, куёв боланинг ширакайф жўралари отган мушаклар кўк юзини бир зум ёритиб, қоронғулик қаърига сингиб кетарди...

ЧУМОЛИ

Чўмолилар тўдаси устидан бир челак сув куйиб юборди бола. Чумолилар типирчилай-типирчилай ариққа ғарк бўлдилар.

Омон колганлари бу кўргуликни табиий офатга йўйишди.

ЛИБОС

У ўзини иймонли-эътиқодли қилиб кўрсатиш учун ўраниб-чирманиб олгани билан ичини қурт босиб кетган ва бу қуртлар ўрмалаб тилидан чиқиб, амалида кўринади: ўзидан бошқани одам ўрнида кўрмайди, кези келса эрини ҳам чақага олмайди.

Либос сувратни беркитиши мумкин, сийратни эмас.

БОШ КИЙИМИ

Ундаги жозиба, малоҳат ва гўзаллик эркакча бош кийими остига бекиниб олди.

БОШЛИК

У бошлиғининг пинжига сукилиб кириб шерга айланди. Текканга тош отди, тегмаганга кесак. Мушугини “пишт” деганнинг кўзини ўйдирди, уйини кўйдирди.

... Бошлиғи сўқир экан. Дунёга унинг нигоҳи билан каради.

СИНФДОШ

Орадаги 40 йиллик танаффусдан сўнг синфдоши уни кўриб қолиб саволга тутди: “Нима бўлди, сенга? Бундай эмасдинг-ку. Касалмисан? Қаеринг оғрийди? Рангинг ғалати?”...

Аёл кишининг кўнглини ҳам, орадаги 40 йиллик масофани ҳам ҳисобга олмади бефаросат синфдош.

ОШНА

У муаммосини ҳал қилиш учун бор-буд пулини тўплаб ошнасига берди. Уч кун ичида ошна ҳал қилди: фақат муаммони эмас, пулнинг ўзини...

ЁЛҒОН

Ходим бошлиқдан рухсат сўради:

“Ўғилчамнинг тоби йўқ, хўп десангиз духтирга олиб борардим”.

“Майли, бораверинг. Боланинг соғлиги муҳим”, деди бошлиқ.

Аслида ходим тўйга бормокчи эди. Ясантусанни жойига қўйиб тўйхонага кириб келди. Меҳмонлар қаторида жойлашиб олгач, шундоққина рўпарасидаги стол тўрида бошлиғини кўриб қолди. У ходимга тикилиб турарди.

Ёлғоннинг умри нақадар қисқа.

СОВҒА

Саёҳатдан қайтаётган отахон беш келинига бешта тақинчоқ олди совғага. Бироз ўйланиб тургач, сотувчига мурожаат қилди:

“Энг чиройли рўмолингиздан беринг, кенжа келинимга олай”.

“Кенжаси яхшими?”, ўсмоқилаб сўради сотувчи рўмолни ўраб бераркан.

“Бешта келиним бешта бармоғимга ўхшайди, қай бирини тишламай, оғрийди”.

“Йўкса нега”...

Отахон сотувчининг илмоқли саволини тушуниб, гапини бўлди:

“Ҳа, энди қизим, кенжаси ёнимда. Иссиқ-совуғимдан хабардор. Овқатимни пиширган, кийимимни ювган, уйимни супуриб-сидирган. Хизмати кўп”.

“Унда тўғри қиласиз”, деди сотувчи.

Бошқа овсинлар бу ҳақиқатни ё англайди, ё англамайди...

КУЗ

Куз худди донишманд қарияга ўхшайди, хаёт чиғирикларида тобланган, ақли чархланиб, фикри теранлашган, пишган, етилган вазмин ва ҳорғин қарияга...

Кузда баҳор-у ёзнинг барча ранглари мужассам. Яна фақат кузгагина хос ранглар бор: кизғиш, сарғиш, малла, нафармон, зангор ва

хоказо. Куз ҳам пишган, етилган, тўкилган...

Куз худди донишманд қарияга ўхшайди...

ЮЛДУЗЛАР

Осмонда юлдузлар, юлдузчалар кўпайиб кетди – ҳаммаси қўшиқ айтади.

Шунчалар кўпайиб кетдики, асл юлдузларни тўсиб қўйди.

Аммо асл нарса асалга ўхшайди, айнамайди. Йил ўтган сайин қиммати ортаверади.

ИНШО

Адабиёт фани олимпиадасида иншо ёзиш учун охирги партанинг бир четида ўтирди у. “Ҳеч ким ҳалал бермайди, бемалол “ижод” қиламан”, ўйлади ўзича. Мактабда ёзган иншолари “бадий асар” деб баҳо олган, у ўзига ишонган.

Олимпиада иштирокчилари жамулжам бўлишди. Ёнидаги партада ўқувчиларни кузатишга қўйилган икки ўқитувчи жойлашди.

У эркин мавзунини танлади. Иншо ёзишни бошлаши билан ёнидаги ўқитувчилар пичирлашни бошлади:

“Қайси гўрдан менга йўлиқди шу келин. Бешоҳ ҳўкиз, дейсиз. На саломни билади, на

аликни. На ойижон дейди, на дадажон. Қовоғини солиб юргани-юрган”.

“Онасига айтмадингизми?”

“Айтганимдан фойда йўқ, онасиниям бўлмагур. Қиз тарбиялашни билмаган. Ўлгудай сонсиз. Идиш-товоқларни йиғиб қўяди, вақтида ювмайди. Унга уйқу бўлса бас, боласи баҳона чўзилиб ётгани-ётган”.

“Ўғлингиз қаттикроқ олсин”.

“Униям Худо урган. Ўтакетган бўш. Тунов куни кириб қолсам ўғлимни сенсираб захрини сочяпти”.

“Эрниям сенлайдиларми? Юзига бир тарсаки тортмабсиз-да?”

“Тортгандан бадтар қилдим. Ўғлимнинг хурматини жойига қўймасанг баҳрингдан ўтаман, дедим. Ўғлимниям чакириб олиб таъзирини бердим”.

“Бир умр азоби жон бўлгандан кўра ҳозирдан кавушини тўғрилаб қўйинг унда”.

“Битта боласини ўйлайман-да. Бўлмаса ҳалигача жавобини бериб юборардим”...

...Унинг фикри бўлинди. Хаёлини бир жойга тўпламоқчи бўлди-ю, тўплотмади. Иншони ёзаман деди-ю, ёзолмади. Кулоқларига уларнинг сўзлари чалинаверди. Эшитмай десаям эшитилаверди...

У ниҳоят амаллади, иншони ёзиб чикди. Бироқ ғолиб бўлолмади. Адабиёт ўқитувчисининг айтишича, тестни зўр ечибди, иншосиям жуда ҳаётий, мазмунли ёзилибди. Фақат мавзудан чиқиб кетганмиш...

ОЛОВ

У парвонадай оловнинг атрофида айланаверди. Кетолмай қолди ва... Жизғанаги чикди.

Нафс ҳам олов кабидир.

КИБР

У кибрнинг устига миниб олиб, ўзини арши аълода, деб ўйлайди. Аслида бор-йўқ суянчиғи майишибгина қолган омонат курси...

ЮЗСИЗ

У нинг ичига илон кириб олган, тўйдим демайди. Итдан ҳам юлади, битдан ҳам. Илонни тўйдираман, деб ўзиям илонга айланди – бети йўқ.

ҚАРИЯ

Қарияни маҳалла маслаҳатчиси кўргани келди. Танасини қуртдай кемираётган оғриклар юзларида зоҳир, жуда ҳорғин эди қария.

Ҳол-аҳвол сўраб бирпас ўтирди. Келтирган совғаларини топшириб, соғлик, бардамлик тилади. Чол ҳам элни, эл бошидагиларни дуо қилди.

Кетар олдидан маслаҳатчи қарияга юзланди:

“Мен қайтай, отахон, яхши қолинг. Юз ёшларга кириб юринг”.

Қария ялт этиб унга қаради, сўнгги гапи малол келди:

“Мени қарғаманг, жон қизим”...

Дард уни исканжага олган, яшашдан толганди...

РУС ТИЛИ

Рус тили ўқитувчисига таъна қилишди:

“Мактабда йиллаб рус тилини ўргатасиз, аммо бола эркин гаплаша олмайди”.

“Рус тили грамматикаси мураккаб-да, ўрганиш қийин”, деди у.

“Сиз грамматикани эмас, гаплашишни ўргатинг”.

“Грамматикани билмай туриб гаплашишни кандай ўрганади?”, эътироз билдирди яна.

“Икки-уч ёшли бола грамматикани биладими? Аммо она тилида бемалол гапира олади-ку”...

Ўқитувчи ўйланиб қолди...

САБОҚ

У куёвини кизига иситиш учун қилмаган ирим-амали қолмади. Бир оёғи фолбинникида, бир оёғи дуохонникида бўлди. Бирови иссиқ-совуғини, бошқаси қайтармасини, яна бири дам сувини қилиб берди. Қай бирини ичирди, бошқасини едирди, яна бирини септирди.

Пироварди шу бўлдики, куёви кизини ташлаб кетди...

Кўнгил дунёсини фақат кўнгилгина иситишини ҳисобга олмади у.

ЮВУҚСИЗ

У билан бир лахза суҳбат курсангиз кифоя, хамманинг устидан мағзава тўкиб чиқади.

Афсус, ўзининг юзидаги кирни кўролмайди...

БИРНИКИ МИНГГА...

Уни ишга олиш учун хамёнини қокиб олишди чакасигача қолдирмай.

У ҳам одамларнинг чўнтагини қокадиган бўлди чака қолдирмай.

ЁМОНЛИК

Ёмонликни кўриб ҳам, ушлаб ҳам бўлмасада, у қилингандан кейин мавжуд бўлади. Ёмонлик қилган ва ёмонлик кўрган кишилар орасида яшаб юради.

Эҳтимол кун ўтиб, эҳтимол ой-у йил ўтиб макон топади – пайдо бўлган жойига қайтади...

ТЎЛОВ

У етмиш йил еган-ичганини бир кунда қусиб ташладики, ичак-чавоғигача ағдарилиб келди.

Ҳаром лукма барибир юкмади.

СИНОАТ

Дунёнинг ажабтовурлигини кўринг: бора-бора энг яқин қариндошлар бегонага, бегоналар қариндошга айланди.

ОВСИНЛАР

Овсинларнинг қилар иши бир-бирига тош отиш бўлди. Тошлар ака-укаларга келиб тегди. Ришталар узилди. Ҳар бири ҳар ён кетди. Бир қориндан талашиб тушганларини унутишди. Бир майизни қирқ бўлиб еганларини унутишди. Бегонага айланишди.

...Ҳаммаси овсинларнинг бир-бирига тош отишидан бошланган эди.

ЎХШАШЛИК

Осмоннинг юзини қоплаган қора булутни фақат ёмғир ёки жалагина парчалаб ташлайди ва самонинг юзи ёришиб, ерга нур энади.

Инсон худди осмонга ўхшайди. Ё сўз билан, ё кўзёш билан ичидагини тўкиб ташламаса юрагидаги зулматни қуволмайди...

ВАЖОҲАТ

Унинг важоҳатидан от хуркади, соясига салом беришади, гаҳ деса кўлига кўнишади тегишидан кўркиб.

Негаки у тегса ёмон тегади, кир излайди ва топсаям, топмасаям канадай ёпишиб, конни суради, токи кармоғига илинганнинг ранги бўздай оқариб, ҳолдан тоймагунича.

Ўзининг кири эса юз туяга юк бўлади...

КЕКСАЛИК

Ундан қочиб ҳам бўлмайди, бекиниб ҳам. Танага сездирмай кириб, ўргимчак тўридай ўраб олади. Аёл ё эркак, шоҳ ё гадо, унга барибир, сочлар кировидан, юзлар чизигидан кулиб қарайверади.

У келиши билан ёшлик синиб, шижоат ўлиб боради. Кимдир асога суянади, кимдир хотирага. Кимнинг тилидан ҳикмат, кимнинг дилидан гурбат ёғилади. Биров ундок қарийди, биров мундок. Қандай қарисаям меҳрга боладай ташна, танаси оғриқ билан ошна.

Нима бўлгандаям инсон зоти борки унга етишишни, у билан юзлашишни, кексалик деб аталган дунёда ҳаёт кечиришни ният қилади.

ЁЛҒОНЧИ

У ёлғонни ямламай ютди. Дуч келганни алдади. Ёлғонни чиндай, чинни Худо ургандай гапирди. Баъзан ўзи ҳам рост билан ёлғоннинг ўртасида адашиб кетди.

Унга ишониб юришди. Аммо... Ёлғоннинг умри киска, шубҳалана бошлашди. Кейин эса... Ишонмай қўйишди... Ва ниҳоят тингламайдиган бўлишди...

... Мабодо унинг уйига ўт тушса, ёниб кетиши аниқ.

БИРОВНИНГ ЭРИ

Бу кизнинг истараси иссиқ, чиройликкина эди. Кимлар харидор бўлмасди унга. Аммо киз шошилди. Хотинига минг бир айбни тўнкаб ташлаган икки болали эркакка тегиб олди.

Онасининг, қўярда хотин ёмон, чиқарда эр, ишонма, деганига кулоқ солмади, билганидан колмади ва келинлик либосини кийди.

Орадан уч йил ўтди. Унинг бўйида бўлмади. Шифокорлар узок даволаниши лозимлигини айтишди.

Бировнинг эри эрлик қилмади. Икки боланинг кадрига етмаган нодон фарзанд кўрмаган аёл-

нинг кадрига етармиди? Жавобини бериб юбориб, олдинги аёли, болаларини олиб келди.

Қиз кўп эшикларни кокиб, ёрдам сўради-ю, юпанч топмади. Негаки, эр у аёлники, фарзанд у аёлники, никоҳ у аёлники. Ўз-ўзидан уй-жой ҳам уники, конун аёлнинг тарафида эди.

Бахти очилганида кўзи кўр эди, кўзи очилганида бахтсиз бўлди қиз.

ГУМРОҲ

У ҳамиша “Мен” деб туради, бошқаларни камситиб, ерга уриб. Аммо “Мен”и кимлигини унинг ўзиям билмайди.

ЁЗУҒ

Даврони келганида у гул ҳам олди, пул ҳам. Факат дил олмади.

Даврони кетганида дилда ҳам колмади, тилда ҳам.

ФАРЗАНД

Кимдир боласининг сояи давлатида, кимдир отасининг ҳифзи ҳимоятида яшайди. Ўғил

ё қизнинг камолини кўриш-ку олий саодат, бироқ отасининг сояи давлатида қолиб кетиб, офтоб кўрмай ўсган фарзанднинг ранги барибир заъфарон, худди сояда ўсган гул каби.

Инсоннинг тиргаги амал ёки давлат эмас, ақл ва илм бўлганига нима етсин?

ГИРДОБ

Нари ёғини сўрасангиз у аллақачон элликнинг тагига бориб қолган-у кўзга яқин жувонга бир қармоқ ташламаса кўнгли жойига тушмайди. Бўйи бўйи билан бўйлашиб қолган ўғил ҳам, ўлдим-кўйдим қилиб уйланган аёли ҳам эсидан чиқиб кетади. Тўғрироғи, аёлини касалдан олиб, касалга солиб, ўзини бечораҳол қилиб кўрсатади.

Натижа шу бўлдики...

Кимдир қармоғига илинди, кимдир қармоқ учидаги хўракни олиб қочди. Бошқа бирови эса... Нима қилди дерсиз?.. Қармоқ билан кўшиб ўзиниям гирдобга тортиб кетди...

Ана холос...

ДИЛБАР

Мен у билан беш йил бир курсда ўқиб, бир ётокхонада турганман. Бир-биримизга шумлик

ҳам, шўхлик ҳам, ҳазил-мутойиба ҳам килиб, умримизнинг олтин дамларини чиройли нишонлаганмиз.

Шундан кейин уни қарийб қирк йил кўрмадим. Фарғона хақида эшитиб қолсам кўз ўнгимда у намоён бўлган. Биров фарғоналикман, деса уни сўраганман, уни эслаганман. Унинг борлигини, мен нафас олаётган ҳаводан нафас олаётганини ҳис этиб юрганман.

Иттифоко, дугонамнинг ҳаётдан кўз юмганини эшитиб қолдим. Юрагим шув этиб кетди. Назаримда, усиз Фарғона хувиллаб қолгандай туюлди. Худди қалбим каби. Кўз ўнгимдан сиймоси кетмай қолди Дилбарнинг.

Ўйлайман: инсон ҳаёти мобайнида қанчадан қанча дўсту дугона орттиради. Қувонч ва ташвишларини баҳам кўради. Ҳаёт шунақаки, баъзан уларни йиллаб, ҳатто умрбод кўрмайди, айникса, курсдошларни. Бироқ нигоҳлар тўкнашиб, кўзлар бир-бирига тушмаса-да, дўстининг бор экани, яшаётганини ҳис этиш хотиржам тортиш учун асос экан.

Қарийб қирк йил кўрмаган дугонамни хотирлаб кўзимдан ёш оқмади, аммо дилим йиғлади.

ОЛМА

Олманинг тагига олма тушди. Лекин ичига курт тушган экан, чириди, ҳеч нарсага ярамади. Дарахтига карасангиз-ку салобатли, боғда битта бўлиб турибди гуркираб, яшнаб...

Шундай олмадан чирик мева етилганига ақл бовар қилмайди...

ХАСИС

На тузук кийди, на тузук еди у. Бир мири камайса, ўша тун кўзига уйқу келмади. Бировга хасни-ку раво кўрмади, ўзидан ҳам қизганди доим.

У мол-дунёси устига ўтириб олиб, дунёдан ўтиб кетганини сезмай ҳам қолди.

ИМОРАТ

У бу бинога институтни тугатиб, айна кучкуватга тўлиб кириб келди ва ёши олтмишга етиб чикиб кетди...

Йиллар унга таъсирини кўрсатди: сочларига оқ тушди, юзларига ажин. Бироқ иморат ҳануз ўша-ўша: салобатли, савлатли, мағрур, тик.

Инсоннинг кўлидан нималар келмайди. Лекин ўзига қолганда барибир ожиз...

ШАЙТОН

У шундоққина шишанинг ичида ётади. Сувдай мусаффо, шаффоф, тиник. Шишадан чиққандан, ичга киргандан, кейин шайтонга айланади.

Шайтоннинг килмиши ҳаммага аён...

ХУДБИН

У ўзидан зўрларнинг бирортасини кўкартирмади, хали ниҳол пайтидаёқ илдизига болта урди.

Атрофи чўлга айланди оқибат.

АЁЛ

Бу аёлни ғам қаритган. Кўзлари ёшли, қарашлари бепарво, маънисиз. Ўз ташвишларини ҳикоя қилиб, хорғингина кулиб кўяди. У ҳозир ҳеч нарсани истамайди, фақат тинч кўйсалар бас. Қаергадир бош олиб кетса-ю, эрини, унинг хушторларини кўрмай яшаса. Ғам билан

йўқотган соғлиғини тиклаб олса. Ҳеч ким унинг иззат-нафсига тегмаса, масхара қилмаса.

Лекин ўртада фарзандлар бор. Тўрт нафар ўғил-киз! Улар аллақачон улғайиб, ок-қоранинг, яхши-ёмоннинг фаркига бориб қолишган. Озми-кўпми ота-она ўртасидаги совуқ муносабат сирларини ҳам пайқашади. Лекин бола барибир бола-да. Ота-онага ақл ўргатиб ножўя хатти-ҳаракатини қоралай олмайди. Қўлидан бир иш келмайдиган иложсиз болалар!

Баъзан аёлнинг кўзига болалари ҳам кўринмай қолади. “Отанг нима қаромат кўрсатдики, сенлар кўрсатасан”, дейди. Лекин бу сўзларни у фақат ичида айтади, холос. Бу ҳам жаҳли чиққани боиси. Аслида у болаларини қаттиқ севади, ўшалар борлиги туфайли ҳаётга кизиқади. Эри билан ажралишган заҳоти уларни олади-ю, узок-узокларга бош олиб кетади. “Юзи курсин гулдай турмушимга тикан бўлиб санчилганларни. Кўрмай ҳам, қуймай ҳам уларни”, – дейди ўзича.

Аёлни эри шу кўйга солди. Бинойидай яшашарди. Кейинроқ эрининг қадам босиши бежо эканлигини сезиб қолди. Уни инсофга чақирди. Бўлмади. Эрининг ким билан дон олишиб юрганини ҳам эшитди. Кошки тузукрок бўлса, ахлоқсиз, нопок бир жувон.

Аёл киши бахтини бировга бериб кўйишни истармиди? Эр бермок жон бермок билан баробар, ахир. Ўша жувон билан суҳбатлашди, натижа бўлмагач, унинг иш жойига борди. Сўнг эрининг раҳбарлари хузурига йўл олди. Лекин ёрдам беришолмади ва ноилож: “Ўзига инсоф бермаса кийин”, деб кўйишди.

Аста-секин ўша нопок аёл уни масхара қиладиган одат чиқарди. Эри уйга келмаган тунлар тонг сахардан телефон жиринглайдиган бўлди. Уйку аралаш: “Қалайсан энди, эринг бугун ҳам менинг ёнимда. Баттар бўл”, деган сўзларни эшитди. Бир эмас, икки эмас, кўп марта. Жаҳлидан телефонни чилпарчин килди. Ўз хотинини қандайдир аёлга масхара килдириб кўйган эрига нафрати ошди. Кўришга тоқати қолмади.

Судга ариза берди...

СИНГАН КЎЗА

У вазифадан кетган куни кўпчилик юз ўгирди. Кимдир уни босар-тусарини билмай қолганди, деса, бошқаси нафси ҳакалак отди, деди. Яна кимдир кўполлигини, бошқаси тамагирлигини эслади.

Хуллас, биров у, деб, биров бу, деб, оғзига солиб юрган “мум”ни туфуриб ташлади.

Кўзаси синган куни у Ҳеч Кимга айланиб қолди.

БУ НИМА?

Шунақасиям бўларкан. Унга тинимсиз тош отди биров. Қай бир тош ёнидан ўтди, қай бири нишонга тегиб, ёмон отли қилди. Қалбини изтиробга солиб, муддаосига етди ва роҳатланди тош отган кимса.

У эса... Ҳаммасини кўриб, ҳаммасини билиб турди ва... Кечирди, кечирдигина эмас, унга яхшилик ҳам қилди.

Кимдир бу бағрикенгликни нуқсон деди, кимдир фазилат.

Мен эса ўйлайман: юракда сени тилка-пора қилмоқчи бўлган ракибга нисбатан нафратнинг бўлгани яхшими, бўлмаганими? Нафратнинг борлиги табиийдир. Йўқлиги-чи? Нафратдан кечиримнинг устунлиги-чи? Қалба ўша нафратни уйғотолмаслик-чи?

Чиндан ҳам бу нуқсонми ё фазилат?

ИЛТИЖО

Арча ўзининг гўзаллигидан шу куни илк дафъа ранжиди. Ҳамишалик баҳор ранги, дилларни китикловчи муаттар бўйи унга кайғу келтирди. Заминни кучиб қуёшга интилар, кўркам ва пурвиқор эди у. Лекин бугун...

Танида арранинг тинимсиз ғичирлаши ва ундан таралаётган оғрикдан аъзойи бадани титрар, ўткир тишлар жон риштасига қадаларди. У умрининг завол топаётганини сезди, барглари шивирлаб фарёд қила бошлади:

“Мен шу қадим тоғлар фарзандиман. Улардан жудо қилманг, мени қийнаманг..”

Унинг сўзларини тушунмадилар. Баргларнинг нолақор фарёдини англамадилар. Арча оҳиста кулади.

Сўнг унинг бўйнига сиртмоқ солиб, яланглик томон судрадилар. Бу фожиани кўришни ис-тамаган ён атрофидаги майда-майда тоғ тошлари думалаб маконларидан бош олиб кетдилар. Йўл-йўлакай арчанинг шохлари тегиб ўтган митти арчалар чайқалиб-чайқалиб, норозиликларини ифода этдилар.

Юз йилларнинг гувоҳи эди бу арча. Юз йилларда у қоматини ҳозиргидай мағрур тутганди.

У тоғлар фарзанди эди. Жон-жахди билан тирмашиб, уларни емирилишдан асрарди.

Бугун эса... Барглариға ўйинчоклар илиш учунми, шохларини нимталаб-нимталаб ёғочға айлантириш учунми судраб кетяптилар. Тоғлар гувоҳи бўлган ўғирликни одамлар гувоҳи бўлмаслиги учун атрофға ўгринча қараб-қараб қўядилар.

Йўл-йўлақай уларнинг ортидан ҳавотир қувиб бораверди...

ҚУЛАШ

Улар бир амаллаб томға чиқиб олишди. Олдиндагиси бошқалариға қўлини узатди. Бирини енгидан, бошқасини ёқасидан тортди. Хуллас, чиқариб олди ва бир жамоаға айланишди.

Бироқ... Орадан кўп ўтмади. Томға нима учун чикканларини унутиб қўйдилар. Баландлик қўлларини ўстирди, узун қилди, ушлаганларини узиб оладиган бўлдилар. Баландликнинг ҳавосидан ҳаволаниб, босар-тусарларини билмай, оёқлари остини кўрмай, ерга қулаб тушишди.

Бирининг оёғи синди, бошқасининг қўли. Яна бирининг бурни қонади.

Қолганларини айтмай қўя қолай...

Унинг ўзи сўз сўраб олди ва сайраб кетди. Лаби лабига тегмай гапирди. Боламдан бошлаб бўтамга ўтди. Ботган ҳам қолмади, қотган ҳам. Охири насихатга айланди. “Биз бундай яшаганмиз. Биз бундай ишлаганмиз. Сиз ҳам шундай яшанг. Сиз ҳам шундай ишланг”...

Унинг сўзларини тинглаётганлардан бирининг энсаси қотди. Бошқаси мийиғида кулди.

“Бу киши насихатгўй бўлиб қолибдиларми? – деди бири иккинчисига. – Етмишга етганларидан кейин ақллари кирибди-да”.

“Ҳали ҳам ақл кирмаган кўринади, – деди унга жавобан иккинчи аёл. – Йўқса гапиришдан олдин ёқасини искаб кўрарди. Бу гапларни айтишга уяларди”.

“Унга ўхшаганларда уят нима қилсин? – деб гапга қўшилди учинчи аёл. – Мен у ишлайдиган идорага ишга кирмоқчи бўлганимда поччангиз ор қилиб рухсат бермаган. Роса алам қилганди”.

Ғийбат ғийбатга қўшилди. Доира кенгайиб кетди. Залнинг бу бурчидан бошланган гап зум ўтмай нариги бурчига етиб борди.

“Қизини келин қилинг, дейишганди, унамадим, – деди кимдир. – Онасини кўриб қизини ол, деб бежизга айтмаганлар”.

“Яхшигина набираси бор экан, – деди бошқа биров. – Бувисини истиҳола қилиб ҳеч ким сўрамай турибди”.

Хотинларнинг бири кўйиб, бири гапирди. Зал ғала-ғовур бўлиб кетди. Аёл кўрдик, уни тинглашмаяпти. Одамларга зарда қилиб жойига ўтирди.

Ҳа-я... Инсоннинг босган қадамидан из қолади. Бу изга тавқи лаънат илашса борми, йиллар ҳам ўчириб ташлолмайди.

Энг ёмони, тавқи лаънатнинг болаларга ва хатто... набираларга мерос бўлиб қолиши...

ИҒВО

Унинг ранги қоп-қора. Гўё тунда ойсиз ва юлдузсиз зимистонда зулматга қоришиб коласан. Қай томонга юришни билмай тўрт ён аланглаб ёруғлик кидирасан. Қани энди нур кўринса! Зулмат қоп-қора рангга белаб ташлайди. Зимистондан чиқиб олсанг-ку марра сеники. Чиколмасанг...

Ноилож юрагингни ушлайсан...

У худди аччиқ тутунга ўхшайди. Тутун нафакат суратингни, сийратингни ҳам қоплайди. Нафас олишга қийналасан. Тутунни ҳайдамоқчи

бўласан-у, кўлингдан келмайди. Ҳали бурнингдан, ҳали оғзингдан ичингга кираверади. Нафас олганинг сайин вужудингни курум босаверади. Димоғингни қоплаган курумни қоқиб ташламоқчи бўлсанг, юрагингга келиб тўкилади.

Яна юрагингни ушлайсан...

Унинг азоби тиш оғриғига ўхшайди. Симсим оғриб асабингни эговлайди. На юрганингда, на турганингда, на ётганингда ҳаловат бўлади. Тишни-ку суғуриб ташласанг кутуласан. Уни-чи? Суғурсанг бир нави. Йўкса...

Юрагингни ушлаб тураверасан...

Унинг кучи... Унинг кучи қасд қилса қудратли. Бу қудрат олдида баъзан ҳеч ким ип эшолмай қолади. Бу қудрат копағон итдай юрагингни тишлаб туради. На қўйиб юборади. На юлиб олади.

Ноҳақ тухмат билан бемаҳал ўлимни бирга қўйишлари бежизга ўхшамайди.

АМАЛ

У креслога ўтирганди ўрнидан туролмай, тургиси келмай қолди. Ўзини бошқача ҳис этди. Вужудида енгиллик туйиб, учиб юргандай бўлди. Дастлаб гапи ўзгарди: бироз қатъийлашди, бироз

кескинлашди. Кейин юриши, кийиниши ўзгарди. Бироз викорли, бироз салобатли кўрингиси келди. Давранинг тўрига интиладиган бўлди.

Амал уни кўтарди, у амални кўтаролармикин?

ВАЪДАБОЗ

Хеч кимнинг дилини оғритмай, ҳаммага мулозамат кўрсатиб, гапини охиригача тинглаб, кўйинини пуч ёнғокқа тўлдириб, эшиккача кузатиб кўяди у.

Бирок... Орадан ҳафталар, ойлар ўтса ҳам ҳеч нарса ўзгармайди, ваъда ваъдалигича тураверади. Бўларини бўлди қилиб, бўлмасини узиб бермайди.

Ёнғокдай шох ёзди-ю, меваси пуч чикди унинг.

МОСЛАШУВ

Бир юртга келиб қолди: одамлари калондимоғ, тош-тарозилари баланд, тиллари бегона. Шундай бўлса-да, уларга кўнглини очди. Ўз тилида сўзлади, уларнинг эшитишларига, англашларига ишонди.

Ўзга юрт кишилари уни эшитишди-ю, бироқ гаплари гапларига ковушмади.

Уларнинг тилини тушунмай қийналди. Кейин эса... Икки юрт оралиғидаги одамлар тушунтиришди: уларнинг тутумларини, тош-тарозиларини, ўзга тилни хуш кўрмасликларини...

Нихоят уларнинг тилини тушунди-ю, гапиришга қийналди. Гапириб кўрмаган тилда сўзлаш оғир экан. Ўз юртига кетгиси келди...

Аммо... Уларнинг тилида сўзламагани учун елкасига тоғдай юк билан юртига жўнатишди. Бу юкдан халос бўлиши керак эди. Бу юкни иткитиб ташлаши керак эди. Бунинг учун уларнинг тилида сўзлаши керак эди.

Ноилож ўзга тилни қабул қилди...

“ОВ”

Унинг киссаси бўшаган куни мурид “ов” ига чиқади. Эртадан кечгача “ов” қилиб, киссасини қаппайтириб, кўнгли жойига тушиб маконига қайтади. Муридларидан бирортаси кўнглидан чикмаса борми, эртасиёқ бир ғавғони бошлайди.

Муридлар ҳам “зўр”: ғавғонинг келишидан совғанинг кетишини пеш билишади.

Бу аёл кўзгуга қараб, буришган юзларини кўриб, ёшлиги эсига тушиб, ўкириб-ўкириб йиғласа керак. У ўша пайтда оддий бир ҳақиқатни — ёшлик абадий эмаслигини, қачондир кексайиб қолишини, ҳозир унга хушомад қилиб юрган эркакларга керак бўлмай қолишини англаб етмади. Эҳтимол, англаган бўлса англагандир, лекин иродасизлиги, енгил табиати сабабли ўзига инъом этилаётган совға-саломлардан воз кечолмади.

Нима бўлганда ҳам у бугун қариган. “Қуш уясида кўрганини қилади”, деганларидек, фарзандлари ҳам ноқобил чиқди. Ҳатто қизлари уйга ҳар хил кимсаларни бошлаб келиб, онани бир четга чиқариб қўйдилар. Аёлнинг суянадиган суянчиғи қолмади. Баъзан бир пиёла сув тутадиган кишига зор бўлади.

У кўчадан кетаверади. Маҳалла-қўй ундан йироқ юришга ҳаракат қилади. Ўзларининг панд-насихатига бир пайтлар қўл силтаб кетган аёлга: “Бу ҳам сенга камлик қилади”, дегандай қараб қўйишади.

Кексайганда ёлғизликдан ёмони йўқ экан. Фақат кўз ўнгида кўз очиб кўргани — турмуш

ўртоғи гавдаланади. “Қандай яхши яшардик. Қандай бахтиёр эдик. Нима етишмади ўзи менга, нега унга хиёнат қилдим, алдадим”, – дейди-ю, “дод”, деб юборгиси келади. Эрининг иккинчи хотини билан тинч-тотув яшаётганини эшитиб колса, ичидан зил кетади. Оилани, бахтни қўмсайди. Лекин энди фойдаси йўқ. Бир пайтлар ўзи қўл силтаб кетган ҳаёт бугун хотирага айланган.

Энди уни ана шу хотиралар жазолайди.

МУЛҚДОР

У ўзини мулкдор, деб ҳисоблайди. Бир кунимга ярайди, деб бўш турган жой борки сотиб олаверди.

Бироқ... Мулкни сотиб олиш мулкдорликни белгиламайди. Мулк даромад манбаига айлангандан сўнггина у мулкдорга айланади.

МАҚОЛА

Ёш мухбир кўп йиллар хўжаликка раҳбарлик қилган марҳум киши ҳақида мақола ёзиб, мухаррирга олиб кирди.

– Ўлган ўлди-кетди, тириклар ҳақида ёзинг, – деди муҳаррир ва мақолани суриб қўйди.

– Узр, устоз, бир кўриб чиқинг, яхши ёзилган. Ўқиганлар, ҳалол ишлаб, ҳалол яшаган кишини унутишмаскан, газетада ёзиб чиқишибди, дейишади. Мақоламнинг тарбиявий аҳамияти бор.

Мухбирнинг сўзлари муҳаррирнинг ғашига тегди.

– Ўлган одамни тинч қўйинг, ука, нима, ёзишга мавзу тополмай қолдингизми?

– Йўғ-е, шунчаки, яхши раҳбар эди-да.

– Ҳаётда яхшилар кўп. Чалғиманг. Боринг-да, ишингизни давом эттиринг. Навбатчи экансиз, газетага яхшилаб қаранг, хато ўтмасин.

– Хўп.

Мухбир хомуш тортиб чиқиб кетди ва мақолани галадонига ташлаб қўйди.

Орадан бир-икки ой чамаси вақт ўтиб, Хотира ва кадрлаш куни эълон килинди. Эртаси куниёқ муҳаррир мухбирни ёнига чақирди.

– Ҳей бир мақола ёзгандингиз, марҳум раис ҳақидамиди, саклаб қўйган бўлсангиз керак. Олиб келинг, газетага берамиз.

Мухбир ялт этиб муҳаррирга каради. У ходимининг нима демокчилигини сезди.

– Ука, мендан сизга акалик маслаҳати, замон кўтарган ишни килинг, иложи бўлса сувниям

пуфлаб ичинг. Маколангизни чиқаришнинг энди фурсати келди...

ЎЛМАГАН ҚУЛ

У кўпга бош, лекин нафсига қул. Гурур ва ори, инсоф ва диёнати, имон ва виждони ўлиб бўлди.

Факат нафси ўлмади...

ВОИЗ

Воиз инсон маънавияти хакида ваъз ўкиди. Ҳар бир сўзи ҳикматга йўғрилган, пурмаъно эди. Маза қилиб эшитди ва воизга ҳавас қилди у. Ўзининг айрим қиликларидан уялиб кетди хатто.

Тасодифни қарангки, орадан бир ҳафта ўтиб бошқа шаҳарда, бошқа даврада учратиб қолди воизни. У ғирт маст, айтаётган гапининг фаркига бормас, ёнидаги жувонга тегажоғлик қилар, ўзини, ўзлигини бутунлай унутган, тамоман бошқача одамга айланганди.

У енгил нафас олди. “Ўзим ундан минг чандон яхшироқ эканман”, деган фикр келди хаёлига.

У жуда кудратли, инсонни инсон, гохида мисоли ҳайвон қилади. Илонни инидан, мусулмонни динидан чиқаришга, юракни чилпарчин, дунёни остин-устин этишга қодир. Чикса қайтмайди, жароҳатласа, тузалмайди – чандик қолади. У ҳам нажоткор, ҳам шафқатсиз. Ундан кимдир гул ясайди, кимдир тикан.

Ундан дунё яралган.

У – одамнинг кўзгуси.

ҲОСИЛ

У келинининг икки оёғини бир этикка тикиб, юрар йўлини чизиб берди. Сиқувга олди. Бу ён бурилсаям гап қилди, у ён бурилсаям. Жиловни ушлаб олиб, қўйиб юбормади. Чўчиб, кўрқиб туришини иззатга йўйди, Хаддини билмади.

Оқибат қадаган уруғи ҳосил берди: келиннинг қалбида меҳр ўрнини қахр, ҳурмат ўрнини нафрат эгаллади. Оилада мувозанат бузилди.

...У экканини ўрди.

ИБОДАТ

Унинг беш вақт намози канда бўлмайти, рўзаям тутати. Ўзича такводор! Аммо тилидан заҳар томади. На муомалани билади, на муросани. Сал нарсага дилни вайрон қилади.

Асл ибодат – кўнгил олишдан бошланишини унутган у.

ШЎРВА

Келин шўрвани шўр қилди. Қайнота бир хўплади-ю, афтини буруштирди. Кейин қайнона, кейин эр, қайноға, қайинсингил... Ҳамманинг қўлида қошиқ қотиб қолди. Ҳали синашта бўлмаган ёш келиннинг кўзларида ёш калқиди. Уятдан юзлари қизариб кетди.

– Эсим қурсин, шўрвага туз солганимни келинга айтмабман. Қаригандан кейин ана шу-да, хотираям сусаяркан. Овқатни килаётган келин бўлса, туз солиб бало бормиди менга? Мен нодон, мен эсар. Бўлгани бўлди. Ҳозир йўлини қиламан. Фақат бирпас кутиб турасизлар”...

Қайнона ўзини қойий-қойий “йўлини қилишга” тушди.

Аслида шўрвага туз солмаган эди у.

ИСТИҚЛОЛ

Далада ўсаётган ниҳолни ҳеч кузатганмисиз? Куёш қайси томонда бўлса ўша томонга чўзилади. Офтобдан нур эмиб, ранги тиниклашади, улғаяди ва улкан дарахтга айланади.

Истиклол ҳам куёшга ўхшайди. Истиклол ҳам юртимиз осмонини куёшдай ёритиб юборди. Ундан нур олиб, ундан куч олиб, ундан фахрланиб улғаймоқда ҳар бир ниҳол...

Унинг савлатиям бор, салобатиям. Онадай азиз, отадай улуғвор у.

ДУНЁ

Бир пайтлар дунё уни кучоқ очиб кутиб олган, дунёли қилганди. Ўшанда осмонлардай кенг кўринган эди кўзига олам.

Йиллар ўтиб тўшакда михланиб қолди у. Мўъжазгина уй ва икки энлик каравот дунёсига айланди. Қафасдай тор бўлиб қолди олам.

Дунё – аслида бевафо.

Хар байрамнинг ўз файзу таровати, жозибаси бор. Хурсандчилик, шодумонлик умумий бўлсада, ҳеч бири бошқасини такрорламайди, бири бирига ўхшамайди. Худди шундай Янги йил ҳам ўзига хос гўзал ва латофатли.

Янги йил дунё оппок рангларга қорилгани билан, камалакранг ўйинчоқлар осилган арчалари, Қорбобо-ю Қорқизи билан, юзларида табассум жилва қилган болалар билан гўзал. Тўкин дастурхони, оила аъзоларини бир жойга тўплагани билан файзли, тароватли, барокотли.

Янги йил яқинлашган сари юраклар жунбушга келади. Ўтаётган ва кираётган йил ўртасида – бўсағада, соат миллари 12 га яқинлашганда юрак тилакларга лиммо-лим тўлади, дилдагилар тилга кўчади:

– Эл шод бўлсин, мамлакат обод... Хонадонлар файзга тўлсин... Соғлиг-у омонликдан, тинчлиг-у хотиржамликдан айирмасин... Янги йил яхши йил бўлсин...

“МАЙЛИКУ-Я...”

У маҳалла раиси олдига келиб ўзини ночордан олиб ночорга солди ва моддий ёрдам сўради.

– Қўлдан берганга куш тўймайди, ука, – деди раис. – Яхшиси юзта товук олишингга кўмаклашаман. Кунига 70-80тадан тухум туғсаям рўзғорингга барака киради, сотиб, пул топасан. Товук етти хазинанинг бири, ахир.

– Майлику-я, – деди у чайналиб. – Лекин ховлимда товук катагим йўқда...

– Унисигаям кўндим, – оқсоқол ён босди. – Иккита йигитга айтаман товук катак қуришингга ёрдамлашади. Бўладими?

– Майлику-я, – у яна чайналди. – Бир товукка ҳам сув керак, ҳам дон, деганларидай, юзта товукни қандай боқаман?

– Бу ёғини ўйлама, – раиснинг энсаси қотсаям сездирмади. – Тўрт-беш кунга етадиган ем топиб бераман.

– Майлику-я, – баттар чайналди у. – Аммо тўрт-беш кундан кейин нима қиламан. Товук боқишнинг ўзи бўладими?

Раиснинг жаҳли чикди:

– Унда кетавер. Товукларни катаги бор, дондун топадиган бошқа оилага берамиз. Бўладими?

– Майлику-я, моддий ёрдамчи? Моддий ёрдам нима бўлади?

– Моддий ёрдам сенга тўғри келмайди!.. Сургалтагингни...

У ўша куннинг ўзида раиснинг устидан шикоят ёзди...

“МАЪНАВИЯТЧИ”

Маънавиятчига савол беришди:

– Кейинги пайтларда маънавият хақида кўп гапириляпти. Сиз бу борада нималар қияпсиз? Аввал айтинг-чи, маънавиятнинг ўзи нима?

У бирпас каловланиб турди-да, кейин жавоб қайтарди:

– Узр, мен таътилда эдим, куни-кеча ишга чиқдим...

ДАВРА

У даврага кириб олиш учун даврабошининг атрофида парвонадай айланди. Кўнглига йўл топиш учун қилмаган илму амали қолмади. Алал оқибат сукила-сукила пинжиги кириб олди ва аввал энг яқин одамига, кейин қўйнидаги илонга айланди.

Даврабоши ундан қутулолмай ҳалак...

Бошлигининг ўрнини эгаллаш учун оёғи куйган товукдай чор тарафга югурди у. Игнадай хатосини туядай кўрсатиб муттаҳамга чиқариб қўйди раҳбарини. Таниш деганни-ку ишга солди, бегонанинг ҳам кўнглига қўл сукиб кўрди курсига ўтирмак орзусида. Бировга буни, бошқага уни ваъда килди ҳали етиб келмаган мартабани кафолатга қўйиб.

Пойдевори маҳкам экан бошлигининг. Куламади, кулатолмади.

Мансаб – юрганники эмас, буюрганники.

Лола ЎРОҚОВА

КЎЗГУ

Мухаррир: Алишер Назар

Бадий мухаррир: Шухрат Мирфаёзов

Техник мухаррир: Хосият Хасанова

Мусаххих: Доно Тўйчиева

Саҳифаловчи: Умида Валижонова

Нашриёт лицензия раками AI № 290. 04. 11. 2016.
2018 йил 15 сентябрда босишга рухсат этилди.
Бичими 70x100 $\frac{1}{32}$. Times New Roman гарнитураси.
Офсет босма. 7,48 шартли босма табок.
5,6 нашр босма табағи. Адади 1000 нусха.
549 ракамли буюртма. Баҳоси шартнома асосида.

Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигининг
Ғафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа
ижодий уйида чоп этилди.
100128 Тошкент, Лабзак кўчаси, 86.

Телефон: (371) 241-25-24, 241-48-62, 241-83-29

Факс: (371) 241-82-69

www.gglit.uz

info@gglit.uz

ISBN 978-9943-5011-6-4

9 789943 501164